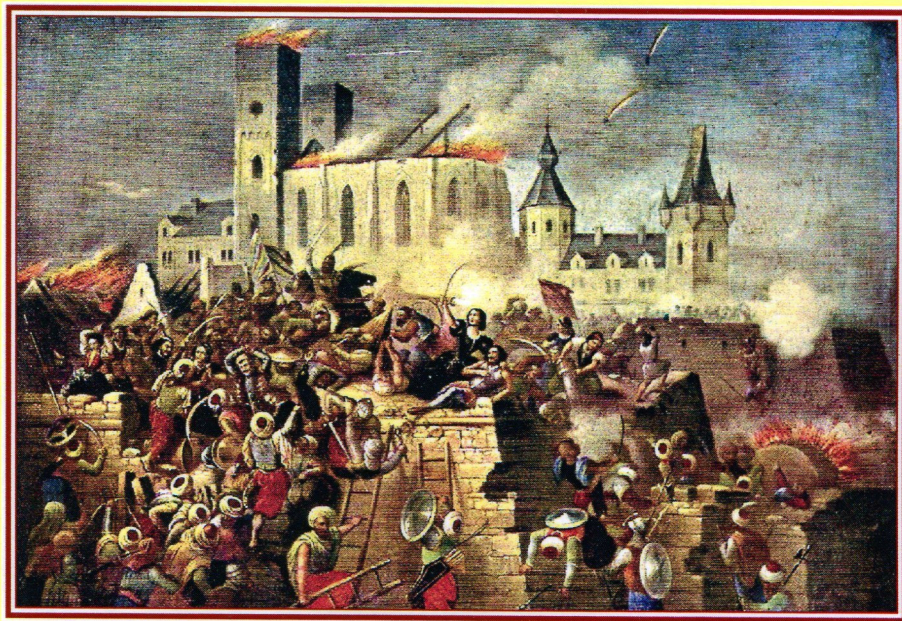

Csiffáry Gergely

*Ruszkai Dobó István
életrajza*

Rudabánya
2014

Csiffáry Gergely

RUSZKAI DOBÓ ISTVÁN ÉLETRAJZA

**Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány
R u d a b á n y a
2014**

Szerkesztette:
HADOBÁS SÁNDOR

Az első borítón:

Eger ostroma, 1552. Vízkelety Béla (1825-1864) festménye.

A hátsó borítón:

Ruszkai Dobó István címere.

(Kornis Gabriella rajza egykorú ábrázolások nyomán Hóvári János:
A hűtlen Dobó című könyvének borítójáról.)

ISBN 978-963-89609-3-1

Kiadta a

Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány
(3733 Rudabánya, Ady u. 32., e-mail: btkutat@gmail.com)
az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány közreműködésével

Felelős kiadó: a Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány Kuratóriumának elnöke. – *Nyomda:* Könyvműhely, Miskolc. *Felelős vezető:* Bukta Bertalan.

T a r t a l o m

Historiográfiai bevezető	4
A Dobó család eredete.....	7
Dobó István ifjúkora	11
A Dobó család Mohács után	12
Dobó István pályafutásának első évei	18
Dobó István egri várkapitánysága (1548-1552)	23
Dobó István házassága	29
Dobó katonáinak portyázásai	33
Dobó Eger várának védelmében	38
A Dobó család birtokai	41
Dobó István tevékenysége erdélyi vajdaként	52
Dobó végrendelete	63
Dobó birtokszerzései	67
Dobó tevékenysége Bars megyei főispánként és a bánya- vidéki végek főkapitányaként	71
A Dobó család protestánssá válása	75
A pereskedő Dobó	79
A Dobó-Balassa féle hűtlenségi per	81
Ki volt Dobó Katalin?	95
A Dobó család örökségének a sorsa	99
Irodalom	102

Historiográfiai bevezető

„Minden józanul gondolkodó ember tisztában van azzal, mily nagy kára származott már abból államunknak, hogy azok, akiknek az emlékezetre méltó dolgokat lehetőségük szerint az emberi feledéstől és elhallgatástól meg kellett óvniuk, gondatlanságból nem teljesítették kötelességüket. Hiszen mindazt, amit nem bízunk a betűkre, a történelem hű őreire – amint, őseink példáján látjuk, akiknek történetét nagyrészt senki sem jegyezte föl – az idők hosszas változása szükségképpen semmivé, teszi.”

Az előbbi sorokat Csabai Mátyás (†1562) kálvinista iskola-mester írta 1555-ben. Csabai a Dobó család szolgálatában állt, s egy ideig a tanulmányait is a Dobó család támogatta. Az 1552-es török hadjárat után kétszer járt az egri várban, s két változatban is megírta a vár nevezetes ostromát latin nyelvű eposzában, amelyet *Kolozsvárott* és *Wittenbergben* is kinyomtattak. E művei ismertették meg Dobónak és társainak nevét s hősieles küzdelmét az európai nemzetekkel.¹

Dobó István (1505 körül-1572) egri várkapitány, erdélyi vajda és nagybirtokos élete régóta felkeltette kutatóink figyelmét. A 19. században Gyárfás István akadémiai székfoglaló előadásának témájául választotta. (*Dobó István Egerben*, 1879. január 13.)² Még abban az évben Károlyi Árpád a Dobó-Balassa összeesküvés történetét vette górcső alá, *Dobó István és Balassa János összeeskü-*

¹ Csabai az első változatot Dobó Istvánnak ajánlotta, a másodikat a három Dobó testvérnek: Ferencnek, Istvánnak és Domokosnak. Sokáig csak a második 1556-os változat volt ismert, mert a kolozsvári kiadás példányát csak 1963-ban fedezte fel dr. Borsa Iván (1917-2006) történész, levéltáros.

² GYÁRFÁS István, 1879.

vésének történetéhez címen közreadott írásában.³ A két világháború között Rúzsás Lajos 1939-ben elsősorban Dobó gazdasági tevékenységére koncentrált *Az egri vár gazdálkodása a XVI. században* című könyvében.⁴ A 20. században Csipes Antal Dobó pályafutását már a korszak történetébe ágyazva vizsgálta, amikor 1972-ben megírta *Dobó István élete és szerepe Magyarország XVI. századi történetében* című könyvét.⁵ Ez utóbbi kötet az egyetlen monográfia Dobó életéről. A sorrendben következő munka 1973-ban látott napvilágot: Szántó Imre életrajza *Dobó István* címen.⁶ E tanulmányban a szerző átfogó képet adott az egri várkapitány pályafutásáról. Hóvári János Dobó életének azt a kritikus szakaszát mutatta be 1987-ben kiadott könyvében, amikor az uralkodó *Habsburg-ellenes lázadás* vádjával perbe fogta, és börtönbe záratta az egri hőst (*A hűtlen Dobó*).⁷ Apor Elemér regényes életrajzot adott közre Dobóról *Feje fölött a pallos árnyéka* címen. Ez a 2002-ben napvilágot látott regény, bár hiteles történeti adatokon alapul, összességében fikció. Legutóbb Kenyeres István foglalta össze egy hosszabb tanulmányban (*Dobó István (1502?-1572). Életrajzi vázlat*) történelmünk e jeles személyiségének életútját.⁸

Dobó életéről, vagy annak egy szakaszáról, főként egri várbeli kapitányságáról számtalan hosszabb-rövidebb önálló kötet vagy tanulmány készült. Ezek sorából ki kell emelni Szabó János Győző munkáit. Az egri Dobó István Vármúzeum régészeként az ő céljai között egy átfogó, korszerű és mindenekelőtt precíz *Dobó-életrajz* megírása szerepelt. Sajnos ennek elkészítésében korai halála megakadályozta. Programja részeként több, széleskörű kutatásokon nyugvó alapvető tanulmányt jelentetett meg. Ezek sorrendben a következők voltak: 1. *Adatok Dobó István élettörténetéhez. A családi keretek és hagyományok kialakulása a XIII-XV. században*;⁹

³ KÁROLYI Árpád, 1879.

⁴ RÚZSÁS Lajos, 1939.

⁵ CSIPES Antal, 1972.

⁶ SZÁNTÓ Imre, 1973. 3-37.

⁷ HÓVÁRI János, 1987.

⁸ KENYERES István, 2006. 160-194.

⁹ SZABÓ János Győző, 1973.a 19-64.

2. Dobó István utolsó évei és halála. I. A krónikások tanúsága;¹⁰ 3. Dobó István utolsó évei és halála. II. Szondy György levelei Göncről.¹¹

Marc Bloch (1886-1944) a modern történetírás egyik legnagyobb alakja ajánlotta: „a levéltárak porában, a múzeumok csöndjében is az élő embert kell keresni.” Dobó István egri várkapitányt a 16. századi magyar történelem egyik hőseként tartjuk számon. Nem születnek az emberek hősnek, a korszak, a neveltetése, a viszonyok, amelyek közt szocializálódott, s még számtalan tényező együttesen emeli a tetteiért a legkiválóbbak közé. A hősök is hús-vér emberek, erényekkel, kiváló képességekkel, és mint minden ember olykor gyarló hibákkal is rendelkeznek.

E tanulmányban Dobó Istvánt, mint embert szeretném a *Tisztelt Olvasó* elé állítani, nem pedig egy hibák nélküli hőst, akit piedesztálra emelt az utókor. Én nem ítélek, ezt rábízom minden Kedves Olvasóra, amikor véleményét formál. Miután senki emberfia nem lehet tökéletes, ezért sokkal életszerűbb Dobó egész tevékenységét így vizsgálni, mint emberi vonások nélkül. A Dobó István életéről és pályafutásáról készült munkámat azoknak szánom, akik múltunkat valóban a tényeknek megfelelően, tárgyilagosan kívánják megismerni.

Tanulmányomban az egri várkapitány életének egészét kívánom áttekinteni, amelyhez felhasználtam a róla készült történeti munkákat, s melyeknek adatait kiegészítettem a saját kutatásaim anyagával. Ez az írás hiánypótlónak mondható, mert nem csupán Dobó István teljes életrajzát vázolja fel, hanem kitekintéssel van Dobó családjára és a leszármazottakra, valamint a Dobó család örökségének a sorsára.

¹⁰ SZABÓ János Győző, 1973.b 5-37.

¹¹ SZABÓ János Győző, 1975. 41-55.

A Dobó család eredete

Dobó István régi *Ung megyei* család ivadéka volt, akinek az őseit hét generációra visszamenőleg ismerjük. Legrégebbi felmenő rokonai *Abaúj megyei* nemesek voltak, akik öröklött jogon *Pányok* (*Pánk*) falut birtokolták. *Györffy György* szerint a 13. században a pányoki nemesek az úJVári várnépekhez tartoztak, akik a várjobbágyok soraiból még e század első felében a köznemesi rétegbe emelkedtek.¹²

A *Pálóczi* és a *Dobó* család közös őse, *I. Gergely* a 13. században élt, akinek a két fiától a család két ágra vált. Ezt a *Gergelyt Pánk*, más néven *Pányok* faluról hol *Pánki Gergelynek*, hol pedig *Pányoki Gergelynek* nevezik. Az egyik fiától, *Pányoki Jakabtól* (1263-1313), az egykori *Ung megyei főispántól* származott a *Pányoki* (*Pánki*) vagy *Ruszkai Dobó család*, míg annak a testvére, *Pányoki I. Péter* (1267) leszármazottaitól a *Pányoki család*, majd *Pányoki Péter* unokáitól már a *Pálóczinak* nevezett família. *Pányoki* alias *Pánki Jakabról* tudjuk, hogy *Ung megye* főispánjaként híven szolgált *III. Andrást*, s részt vett a király 1291. évi ausztriai hadjáratában, ahol *Bécs* alatt kitüntette magát. Az uralkodó jutalmul 1298-ban *Ruszkát* adományozta neki, mely *Ung megyei* várföld volt. Ismeretlen körülmények között azonban a család elvesztette *Ruszkát*, de 13 év múlva, 1311-ben *Pánki Jakab* idősebb fia, *Dobó* mester, a maga, *János* fivére és apja nevében 170 márkáért a papsai nemesektől visszavásárolta. *Pánki Jakab* egyik fiáról, *Pánki Dobóról*, aki *Károly Róbert* király udvari vitéze volt, vette a család a *Dobó* nevet, s az ő fiait már *ruszkai Dobóknak* nevezték.¹³

A családi vagyon egyedüli örököse *Dobó István* apja, *Dobó Domokos* *Ung megyei* nemes (aki 1505-ben a megye követeként részt vett a rákosi országgyűlésen), anyja *Czékei Zsófia*. *Istvánnak* öt testvére volt, név szerint *László*, *Ferenc*, *Anna*, *Katalin* és *Domokos*.¹⁴

¹² SZABÓ János Győző, 1973.a 19.

¹³ SZABÓ János Győző, 1973.a 19-20.; HÓVÁRI János, 1987. 7.; SUGÁR István, é. n. 3.

¹⁴ GERVERS-MOLNÁR Vera, 1983. A Pálóczi és Dobó család leszármazási táblázata; SZABÓ János Győző, 1973.a 37.

Dobó V. Domokos legfiatalabb sógora Czékei Márton volt, aki 1510-ben váratlanul meghalt. Halála után egy olyan örökösödési szerződés került elő, amelyben kijátszva nővérét, Zsófiát, a Czékeiek vagyonának jelentős részét Tarczai Miklós Zemplén megyei birtokosnak juttatta volna. Ez esetben is a korszakban divatos ún. kölcsönös örökösödési szerződésről van szó. A lényege, hogy aki hamarabb meghal a szerződő felek közül, annak minden vagyona a másiké lesz. Dobó V. Domokos 1510. december 28-án Budára indult, hogy igazságot tegyenek a felesége örökösödési ügyében. A szándékáról tudomást szerezhetett Tarczai Miklós.¹⁵ Ezért útközben Vámosújfalunál (Zemplén megye) Tarczai Miklós kilenc fegyveresével éjjel lesből rajtaütött Dobó V. Domokoson, akit meggyilkoltak és kiraboltak. Ezután az áldozat özvegyét, Zsófia asszonyt Abara (Zemplén megye) falubeli kúriájából, ahová Czékei Márton halála után beköltözött, nehogy azt is elvegyék, Tarczai kidobatta, és elfoglalta a többi birtokot is. Majd azért, hogy a vérell szerzett vagyont megmentse, három hónap múlva felajánlotta cseréként Perényi Imre nádornak, aki pedig, mivel jelentős vagyongyűjtő hírében állt, a felkínált cserét előnyös feltételekkel elfogadta. Tarczai Miklós az Upor-féle¹⁶ meg a Czékei javakat 1512. már-

¹⁵ Szabó János Győző Dobóról írt első tanulmányában tisztázta, hogy Gyárfás István nyilvánvalóan elírta Czékei Márton halálának évét (1511), s azt is, hogy Dobó Domokost 1511. december 28-án gyilkolták meg. Ez ugyanis tévedés, mert Dobó V. Domokos feleségét, Czékei Zsófiát már egy 1511. február 6-án kelt oklevél özvegyként említi. Lásd: SZABÓ János Győző, 1973.a 38., 54.

¹⁶ Az Upor-féle javakról: Dobó István apja, Domokos olyan feleséget választott Czékei Zsófia személyében, aki unokája volt annak az Upor Lászlónak, aki Hunyadi Mátyás 1468. évi morvaországi háborújában tanúsított hősiességéért kiterjedt birtokaiban megerősítést nyert, mint például: Szabolcs vára. A földvár már nem bírt katonai jelentőséggel, viszont a köré szervezett birtok igen értékes volt. Czékei János, Upor Borbála férje 1475-ben a várható leánynegyedre, mint örökségre számítva, zálogba vette, de Mátyás király a nagyapa, Upor László halálával annak minden birtokát lefoglalta, és fiának, Corvin Jánosnak adományozta. Corvin János 1504-es halála után, mire az Upor-vejek igazolták jogos igényüket a leánynegyedre, s a birtokba való beiktatásukat

cius 15-én II. Ulászló király előtt csere címén hivatalosan is átadta.¹⁷ Perényi Imre (†1519) és utódai később további *Dobó birtokokat* is elfoglaltak.¹⁸ A *Dobó család* hosszan tartó pereskedésének gyökerei a *Perényiekkal* idáig nyúlnak vissza.

Dobó V. Domokos gyermekei apjuk meggyilkolásakor még kis-korúak voltak, ezért a fennmaradt iratokban valamennyien név nélkül szerepelnek. A korabeli, vagyis a 16. századi jogszokások szerint a férfiak 12 évesen érték el az ún. *törvényes kort*, míg 24 évesen váltak nagykorúvá.¹⁹ A szokásjog szerint csak a *teljes korúak*, azaz a 24. életévüket betöltő személyek rendelkezhetek teljes joggal ingatlantulajdonukban. A törvényes kor határának a 12. évtől való bevezetését *Magyarországon* 1505 tájára tehetjük.²⁰

Dobó V. Domokos felesége, Czékei Zsófia 1500. és 1510. közt négy fiút szült, sorrendben Ferencet, Lászlót, Istvánt és Domokost, az örökség, utódlás kérdése tehát megoldódott. Két leánya, Anna és Katalin közül valamelyik alighanem Domokos, sőt István nővére és nem húga lehetett.²¹ *Dobó* születésére nézve a kutatók az 1500 körüli időszakot jelölték meg *Gyárfás István* közlése nyomán, aki szerint az egri várkapitány a *Sulyok Sárával* megtartott esküvő idején – 1550. októberében – „*mintegy 50 éves lehetett.*”²² A születésére nézve ez az adat később széles körben elterjedt a szakirodalomban.²³

elérték volna, addigra II. Ulászló király már Tarczay Miklósnak adományozta az Upor-birtokokat. A Czékei Borbálával kötött házassággal a birtokokra számító Dobó Domokost Tarczay Miklós lényegében ki-semmisztte, és még a Czékei-birtokokat is elvesztették.

¹⁷ APOR Elemér, 2002. 15.

¹⁸ CSIPES Antal, 1972. 7.

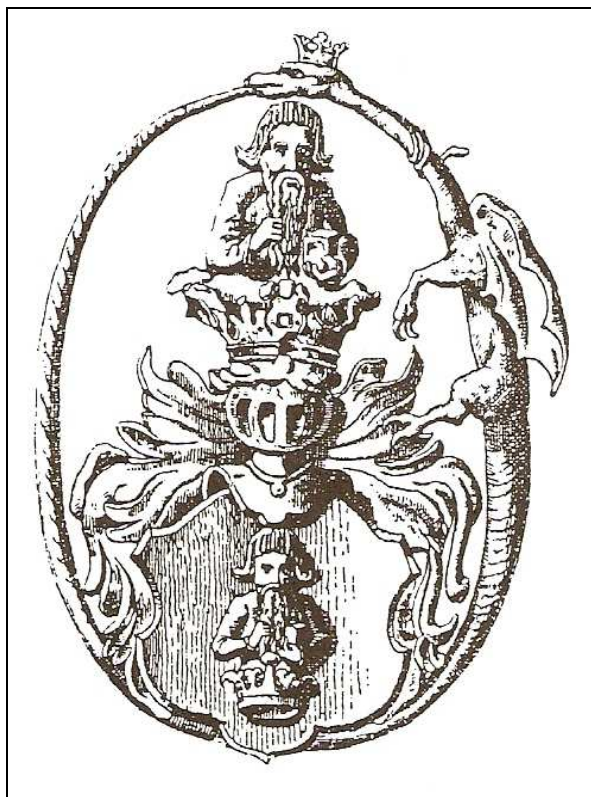
¹⁹ ECKHART Ferenc, 1946. 331.

²⁰ HOLUB József, 1921. 60.

²¹ SZABÓ János Győző, 1973.a 37.

²² GYÁRFÁS István, 1879. 47.

²³ HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos, 1991.226.; KENYERES Ágnes, 1967. I. 382. – Egy irreális adat szerint 1520-ban látta meg a napvilágot Dobó István. Lásd: KALMÁR János, 1971. 402.

1. kép. A Dobó család címere.²⁴ (CSOMA József, 1887. 186.)

Szabó János Győző véleménye szerint *Dobó István* születése 1502 vége előtt fel sem tételezhető, mert a két korábban napvilágot látott fiú után még egy leánygyermek érkezését is feltételez-

²⁴ A Dobó család címerét körülölelő *sárkánykígyó* azt jelzi, hogy a *ruszkai Dobó família* valamelyik Zsigmond-kori neves őse a Sárkányrend tagja volt. – A Dobó család címerével kapcsolatos, hogy ez a nevezetes ős az 1437-ben elhunyt Pálóczi Máté nádor (1425-1435), a budai királyi palota egykori lakója lehetett, akinek a címere látható egy budavári kályhacsempén. Ezen egy nagy hajú bácsika a saját szakállát cibálja. Lásd: ZOLNAY László, 1982. 128.

te.²⁵ Miután a pontos évet nem ismerjük, ezért nem véletlen, hogy születési idejét mások is az 1500-as évek elejére helyezik.²⁶ Újabban *Kenyeres István* szerint *Dobó István* valamikor az 1502. év környékén születhetett.²⁷

Ha elfogadjuk *Szabó János Győző* azon állítását, hogy *Dobó V. Domokos* felesége, *Czékei Zsófia* asszony 1500 és 1510 között négy fiút szült, sorrendben *Ferencet*, *Lászlót*, *Istvánt* és *Domokost*, sőt született két leánya is, *Anna* és *Katalin*, akik közül valamelyik alighanem *Domokos*, sőt talán még *István* nővéreként látta meg a napvilágot,²⁸ úgy *Dobó István* születését okkal tehetjük az 1505. év környékére. Az vitathatatlan tény, hogy *Dobó V. Domokos* gyermekeinek születése 1500 és 1510 közé helyezhető, és a születési sorrendben a harmadik fiú *István*, akinek akkor legalább már egy nővére is volt, tehát véleményem szerint valamikor 1504-1505 körül láthatta meg a napvilágot az Ung megyei *Ruszkán*. Ehhez a dátumhoz közelít egy, az *István* születését 1505 körülre datáló újabb adat.²⁹

Dobó István ifjúkora

Dobó István gyermek- és ifjúkoráról semmi biztosat nem tudunk. Máig ellenőrizhetetlenek *Balogh János* főhadnagy adatai, aki szerint iskoláit *Sárospatakon* végezte. Tanulmányai végeztével 1519-től az esztergomi érseki udvarban szolgált három évet, majd innen 1523-ban *II. Lajos* király testőrei közé került. Az uralkodó oldalán harcolt volna a mohácsi csatában, ahonnan ezután került *Szapolyai János* szegedi udvarába.³⁰

Minden bizonnyal *Balogh Dobó* ifjúkoráról írt sorai csupán a fantázia szüleményei. A valóság ennél szomorúbb, mivel nem ren-

²⁵ SZABÓ János Győző, 1973.a 38.

²⁶ HÓVÁRI János, 1987. 7.

²⁷ KENYERES István, 2006. 162.

²⁸ SZABÓ János Győző, 1973.a 37.

²⁹ MARKÓ László, 2001. 182.

³⁰ BALOGH János, 1881. 47-48.

delkezőnk róla adatokkal egészen 1528-ig. Egy a közelmúltbeli publikáció szerint *Dobó István* fiatal korában hadnagyként szolgált *Enyingi Török Bálint* (1502-1551) udvarában. Miután az ifjú *Török Bálint* gyámjai nagybátyjaiként a *Sulyok* testvérek, *István* és *Balázs* voltak, így kerülhetett kapcsolatba jövőbeni apósával, *Sulyok Balázssal* és családjával.³¹ E magyarázat azért sántít, mert tudjuk, hogy *Dobó István* és *Török Bálint* szinte majdnem egyidősek voltak, *István* 1505 körül, míg *Bálint* 1502-ben látta meg a napvilágot. Pontosabban *Török Bálint* születési ideje az 1502. szeptember. 25. és az 1503. február 24. közötti 5 hónapra datálható.³² *Fodor Pál* viszont 1504-re helyezi *Török Bálint* születési évét.³³ Talán arról van szó, hogy *Dobó Török Imre*, azaz *Bálint* apja udvarába került, ez pedig még 1519 előtt történhetett, ugyanis az idősebb *Török* ebben az évben elhunyt.

1519. szeptember 1-jén kelt *II. Lajos* király oklevele, amely *Dobó Domokos* fiait: *Ferencet*, *Lászlót*, *Istvánt* és *Domokost* említi egy birtokba iktatásnál.³⁴ Ezután kilenc évvel később, egy újabb birtokügyben fordul elő ismét hősünk neve az írott forrásokban.

A Dobó család Mohács után

A mohácsi csatában elesett *Pálóczi Antal* vagyonáért – köztük *Sárospatak* és *(Sátoralja)Újhely* birtokáért – megindult az örökösödési harc. A *Dobó* testvérek, *Ferenc*, *István* és *Domokos Mohács* után azonnal felléptek a *Pálóczi-hagyaték* megszerzéséért. A *ruszakai Dobók* a nemzetségi birtoklás elvére alapozva tartottak igényt a *Pálóczi-javakra*. A *Pálóczi* családdal fiúágon rokonságban lévő *ruszakai Dobók*, miután mindkét família *Pányoki (Pánki) Gergely* leszármazottja, egyszersmind a család másik ágán hatodfokú unokatestvérei voltak az 1526-ban elesett utolsó *Pálóczi-sarjnak*, *Antalnak*.

³¹ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 20.; <http://toriblog.blog.hu./2009./10./29>. *Dobó István* másik arca.

³² BESSENYEI József, 1994. V.

³³ FODOR Pál, 1991. 95.

³⁴ GYÁRFÁS István, 1879. 12.

A *Dobó* testvérek az általuk összeállított listán igényt tartottak a következő birtokokra: (Sáros)Patak, (Sátoralja)Újhely, *Helme*c (Királyhelme), *Dédes* várak a hozzájuk tartozó falvakkal: *Duló*, *Szilvás*, *Visnyó*, (Miskolc)Tapolca, *Mályinka*, *Tardona*, (Sajó)Szentpéter Borsod vármegyében, továbbá *Adács*, *Pétersására*, *Hort Heves* vármegyében.³⁵

A *Pálócziak* vagyonára a nemcsak a *Dobó család*, hanem a *Perényiek* is igényt formáltak a rokonság jogán. *Pálóczi Antal* apja *Pálóczi István*, az anyja *Perényi Erzsébet* volt. E házasságból született az 1526-ban elhunyt *Antal*, az 1514-ben meghalt *Mihály*, viszont még élt a húguk, *Pálóczi Katalin*.³⁶ *Perényi Péter* a leányági örökösödés jogán támasztott igényt a *Pálóczi jószágokra*. A feudális jogban a fiúági öröklési igényt előbbre sorolták a leányáginál. Ennek ellenére mégis megtörtént, hogy az egész *Pálóczi-vagyont* 1527-ben *I. Ferdinánd* király a magyar korona kiszolgáltatásának jutalmaként hívének, *Perényi Péternek* adományozta.

Perényi Péter a *Mohácsnál* elesett *Pálóczi Antal* özvegye által védett *Sárospatakot* megtámadta.³⁷ Az özvegy, *Ráskay Magdolna* asszony azonban vitézül védte a várat, s *Perényi* hadainak vezetőjét, *Kun Gotthardot* csúfosan meg is szalasztotta.³⁸ Utóbb *Patak vára* mégis *Perényi* kezére került, aki csak 1536-ban adta ki az örökségből *Pálóczi Katalinnak* az őt jogosan megillető leánynegyedet.³⁹ Az új birtokos a várak katonai erővel történő bevétele után küldte ki az újhelyi, majd a pataki várból a tulajdonosi jogokra igényt formáló *Pálóczi Katalint*. *Perényi* szó szerint a következőket üzenté: „...te nem vagy elég a várnak megtartására, menj ki belőle és megoltalmazlak a jószágban... Mennétek Cékében, és ott lakjatok... Mágnásnak és nem özvegyasszonynak való Patak vára.” Az előzőtt *Pálóczi Katalin* végül is az *Ung megyei Pálócon*,

³⁵ <http://toriblog.blog.hu/2009/10./29>. Dobó István másik arca.

³⁶ NAGY Iván, 1862. IX. 96.

³⁷ Patak első vára 1526 előtt még, a Bodrogon átvezető mai híd közelében állt, amelyet a *Pálócziak* építettek a 15. század végén. KOPPÁNY Tibor, 1999. 196.

³⁸ BOROVSKY Samu, 1905. 383.

³⁹ DÉTSHY Mihály, 1998. 37-38.

egy parasztházban talált menedéket, amit a *Dobó fivérek* bocsátottak a rendelkezésére.⁴⁰

Miután a *Pálócziak* vagyonáért a *Dobók* is harcba szálltak, ezért ők is beiktatták magukat a *Pálócziak Ung megyei* birtokaiba, *Szerednye* és *Pálóc* várak uradalmaiba.⁴¹ Miután a *Dobó fivérek*et *Ferenc*, *István* és *Domokos* kérésére *János király* rendelete nyomán a leleszi konvent *Pálóczi Antal Ung megyei* összes birtokába beiktatta, a rokonságból *Pálóczi Katalin* ellentmondott. *Dobó Ferenc* időközben – a testvéreit kirekesztve – *Pálóczi Katalinnal* kiegyezett 1528. február 9-én. Az asszony a kezén lévő *Pálóc várát* még abban az évben átadta, sőt azt királyi jóváhagyással megerősítette. Ezt a különalkut az örökségből kiszorult *István* és öccse, *Domokos* 1528. február 14-én *I. János királlyal* – aki e napon *Ferdinánd* előli menekülése során *Dobóruszkán* tartózkodott – sikerrel érvényteleníttette.⁴²

A félárván felnőtt *Dobó István* gyermek- és ifjúkoráról megbízható adataink nincsenek. Nem tudjuk, hol tanult, az viszont tény, hogy a latin nyelvet kitűnően ismerte, a német nyelvvel nehézségei voltak. Valószínű, hogy még gyermekként elsajátította a környezetében beszélt szlovák nyelvet. Erre vall, hogy később kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett *Lengyelországban*. Mindenesetre leszögezhető, hogy *Dobó* édesanyja, az özvegy *Czékei Zsófia* erős lelkű, bátor és kiválóan gazdálkodó asszony lehetett, akinek nem csupán a hat árváról kellett gondoskodni, hanem kellő erővel egyedül volt kénytelen megvédeni a családi vagyont is. Ebben a korban az egyedül maradt asszonyok a gyermekeik és a vagyonuk biztonsága érdekében rövidesen újból férjhez mentek. Viszont a *Dobó gyerekek* anyja nem ezt az utat választotta. Azokban a nehéz és küzdelmes években, amíg a fiai nagykorúvá nem váltak, bizonyára a család bizalmas barátai és familiárisai lehettek az özvegy segítségére.

Dobó Ferenc egyike lett a családi vagyon gyarapítóinak. Még 1519. decemberében *II. Lajos király* udvarához fordult, hogy *Má-*

⁴⁰ JANÓ Ákos, 2002. 54.

⁴¹ KENYERES István, 2006. 165.

⁴² GYÁRFÁS István, 1879. 13.

tyás király 1468-ban kiállított oklevelét írják át neki. Az iratot a királyi könyvben meg is találták, s annak ellenére, hogy tartalma nem a *Ruszkai Dobók* birtokaira vonatkozott, megkapta az írást.⁴³ 1524. november 11-én *Ruszkai Dobó Ferenc* pert indított *Perényi Gábor* ellen, mert *Perényi Imre* 13 évvel előbb elfoglalta többek között tolcsvai kúriáját és annak részeit, *Vámosújfalut* stb., amelyeket a jelzett évben *Perényi Péter* és *Ferenc* birtokoltak.⁴⁴

2. kép. Dobó István időskori portréja. (A sírköve után készült rajz.)

Dobó Ferenc még 1528. júniusában felfegyverzett embereivel körülvette a *Zemplén megyei Újhely* (*Sátoraljaújhely*) várát. A vár-
őrség csak 25 gyalogosból és 50 huszárból állt. Viszont az időköz-
ben visszatérő *Serédy Gáspár* katonáival *I. Ferdinánd* híveként a

⁴³ E. KOVÁCS Péter, 2011. 28.

⁴⁴ JOÓ Tibor – ZSÓRY József, 1975. 215.

közeli mezőn lezajlott összecsapásban legyőzte *Dobó* csapatát.⁴⁵ Ezek szerint *Dobó Ferenc* már ekkor *I. János király* oldalán harcolt. Később is *Szapolyai* udvarával tartotta a kapcsolatot, ahol időről időre *János király* jegyzője s kancellárja, *Beregi Péter* tájékoztatta *Dobó Ferencet* a politikai hírekről.⁴⁶

Szabó János Győző korábban úgy ítélte meg, hogy *Dobó Ferenc*, a család legidősebb gyermeke 1528 után távol élt *Ung megyétől*, mivel *Szapolyai János király* oldalán katonai- és politikai szerepet vállalt, így az öccseire hagyta a családi birtokok kezelését.⁴⁷

*Dobó Ferenc, úgy látszik, haláláig a családi vagyon gyarapításában meghatározó személy lehetett, a legidősebb fiúként neki kellett átvenni édesanyjuktól a családi birtok irányítását. Ő volt az, aki a Mohács utáni időkben birtokközpontjuknak számító Ung megyei szerednyei várat megszerezte, amit Posgay Mihály I. Ferdinánd király kezében tartott.*⁴⁸ A 16. század közepén, 1550-ben a családból a legtöbb birtok *Ferenc* nevén volt. A pálóci uradalomban *Bező, Pálóc, Polyánka, Rebrin, Solymos, Szenna, Tassolya, Zahar* falvak, a szerednyei uradalomban *Andrásvágás, Bacsava, Császlóc, Dubróka, Horlyó, Iglinc, Köblér, Lehóc, Orlyova, Szerednye* és *Zavoda* községek mindegyike *Dobó Ferenc* jóságához tartozott. Ezen kívül *Ung megyében* további birtokai voltak *Homok, Kelecsény, Kistrát, Komoróc, Merkóc, Nagygállocs, Palló, Ruszka* és *Vámosgejőc* településeken. Az 50 portán felüli birtokosok országos jegyzékén *Dobó Ferenc* ekkor 175 jobbágyportával szerepel.⁴⁹

Dobó Ferencnek egyébként 1542-ben meggyűlt a baja *Ferdinánd király* embereivel. Hűtlenség vádjával, amelyhez egy *Szerednyén* elkövetett hatalmaskodási eset is társult, börtönbe vetették. Elfogatása összefüggött a *Dobóknak* a *Perényi családdal* folytatott

⁴⁵ JANÓ Ákos, 2002. 56.

⁴⁶ BESSENYEI József, 1994. 65. *Beregi Péter* levele *Dobó Ferencnek*, Buda, 1531. április 26.

⁴⁷ SZABÓ JÁNOS Győző, 1973. a. 39.

⁴⁸ HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos, 1991. 607.

⁴⁹ MAKSAY Ferenc, 1990. II. 852., 1085.

elhúzódo perével, miután mindkét família a *Pálócziak* jószágait kívánta megkaparintani. *Dobó Ferenc* 1542-ben *Ónod* várának prefektusa volt. 1542. augusztus elején *Perényi Péter Egerbe* csalta a katonáival *Buda* ostromára tartó várkapitányt, és elfogta.

A király 1542. augusztus 23-án meghagyta *Perényinek*, hogy a foglyul ejtett *Dobó Ferencet* *Egerben* tartsa szoros őrizet alatt, aki innen fogolyként a dédesi várába szállíttatta át. *Dobó Ferenc* fogságban maradt *Perényi Péter* 1542 őszi elfogatása után is, mert *Bécsben* komolyan vették az ellene hűtlenség miatt emelt vádat. Szabadulása ezért elhúzódozott, végül is 10.000 aranyforint lefizetése ellenében *I. Ferdinánd király* 1543. augusztus 1-én kegyelmet adott *Dobónak*.⁵⁰ (A váltságdíj nagyságát mutatja, hogy összege megegyezett azzal az adóval, amit 1543 és 1551 között *Izabella királyné*, *Fráter György* és *Petrovics Péter* fizetett évente a töröknek *Erdély*, a *Tiszántúl* és a *Temesköz* kormányzásáért.)

Érdekes, hogy a *Dobó fivérek* közül nem csupán a legidősebb fiú, *Ferenc* tartozott később *Szapolyai János király* hívei körébe, hanem *Domokos* is, akit 1539. december 29-én *I. János király* udvari familiárisaként említ egy oklevél.⁵¹ *Dobó Domokost Szapolyai* halála után is királlyá választott fia, *János Zsigmond* udvari familiárisai között találjuk egy 1540. szeptember 20-i oklevél szerint.⁵²

Dobó István csak bátyja, *Ferenc* fogságba esése után tűnik fel a közéletben. Először 1543. augusztus 1-én említik a források, amikor bebörtönzött testvére, *Ferenc* kiszabadulása ügyében eljár. A váltságdíj összegének kifizetésében *Dobó István* állapodott meg a királyi helytartóval, *Várday Pál* esztergomi érsekkel.⁵³

Később a *Dobó fivérek* éppen *Ferenc* testvérük kiszabadítása idején birtokaik megtartása miatt arra kényszerültek, hogy behódoljanak *Habsburg Ferdinándnak*. Ezért azután 1543. augusztus 1-jén *Dobó Ferenc*, *István* és *Domokos* testvérek egy közös nyilatkozatban vallják és elismerik, hogy *Ferenc* fivérük szabadon bo-

⁵⁰ HÓVÁRI János, 1987. 14.

⁵¹ HML TA-1. Bártfai Szabó László oklevélgyűjteménye.

⁵² BENEDEK Gyula, 2007. 133-134.

⁵³ HÓVÁRI János, 1987. 14-17.

csátása után *I. Ferdinándot Magyarország* királyának tekintik. Ezen túl még kötelezték magukat, hogy a villyei (*Zemplén megye*) pálosok lerombolt kolostorát saját költségükön helyreállítják.⁵⁴

A bátyja helyére álló *Dobó István* – valószínűleg a család javaslatára – mint *I. Ferdinánd* elkötelezett híve és a protestantizmus esküdt ellensége jelent meg a politikai közéletben, amikor 1544-ben a *Habsburg-uralkodó* tizedszedője lett.

Dobó István pályafutásának első évei

Azt a tényt, hogy *Dobó István* egy ideig *Serédy Gáspár* fegyveres kíséretéhez tartozott, elsőként *Gyárfás István*,⁵⁵ majd az ő nyomán *Szederkényi Nándor* említette, aki szerint a kettős királyság idején (1526-1540 közt) *Dobó István Serédy* seregében szolgált.⁵⁶ Ezt a közlést *Szabó János Győző* is átvette, s közelebbi adatok nélkül megjegyezte, hogy az egyházi tizedekkel manipuláló *Serédynek* hatása volt *Dobó István* jellemének és világnézetének kialakításában.⁵⁷ *Dobó* és *Serédy* kapcsolatát *Dobóról* szóló regényes életrajzában *Apor Elemér* is megemlíti. Ezek szerint *Serédy Gáspár* hívására vett volna részt *I. Ferdinánd király* oldalán 1528-ban *Szapolyai János* likavai és trencsényi várának elfoglalásában.⁵⁸

Miután *Dobó* élete egy későbbi időszakban bizonyíthatón tényleg összekapcsolódik *Serédy Gáspár* sorsával, ezért érdemes megismerni *Serédy* pályafutásával, aki az alsóbb klérusból emelkedett fel a főnemesség soraiba. Ifjú korában itáliai egyetemeken tanult, 1524-ben a bolognai univerzitásra ment át *Ferrarából*.⁵⁹ *Mohács* előtt kisebb rangú egyházi tisztviselő, 1526-ban váci örkanonok, majd *Mária királyné* titkára. A mohácsi csata után *I. Ferdi-*

⁵⁴ KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc, 1909. IV. 287.

⁵⁵ GYÁRFÁS István, 1879. 14.

⁵⁶ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 82-83.

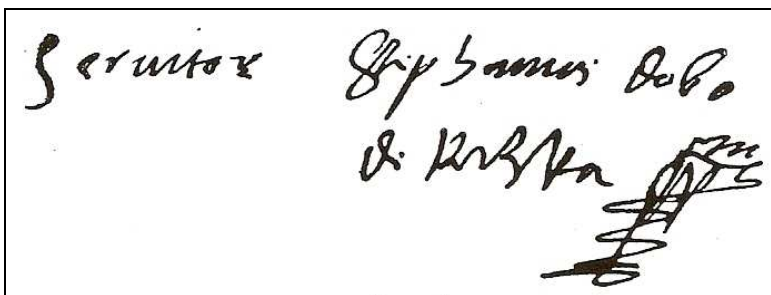
⁵⁷ SZABÓ János Győző, 1973.a 54.

⁵⁸ APOR Elemér, 2002. 40.– A kötet végén lévő kronológia téves állítása szerint 1519-ben *Dobó István* hadnagy volt *Serédy Gáspárnál*. Lásd: APOR Elemér, 2002. 50.

⁵⁹ VERESS Endre, 1941. 86.

nánd királyhoz csatlakozott, s annak hadvezéréként az ország északi részén harcolt I. János király hívei ellen.

1528-tól kassai kapitány,⁶⁰ s ő foglalta vissza *Ferdinánd* királynak még abban az évben *Likava* és *Trencsén* várait *János királytól*. Több megszakítással felső-magyarországi főkapitány, ezen kívül tokaji várnagy és kassai főkapitány. Fokozatosan a legnagyobb birtokosok közé emelkedik, s fontos politikai megbízatásokat kap. Így *Ferdinánd* nevében ő írja alá a gyalui okmányt 1541 decemberében, majd 1542-ben egyik vezére a *Pestet* ostromló csapatoknak.⁶¹ 1542. október 28-án *I. Ferdinánd* neki adományozta az erdélyi püspökséget.

3. kép. Ruszkai Dobó István aláírása.
(VERESS Endre, 1901. 453.)

Igen jelentős birtokállományt szerzett élete során. Különösen kitűnt abban, hogy a *Mohácsot* követő zavaros időkben az egyházi birtokokat támadta. Így 1526 után elfoglalta a váradi káptalan *Borsod megyei* birtokait, *Aszalót* és *Felsőszolcát* tartozékaival. *Ferdinánd király* 1541-ben 4500, 1549-ben pedig 10.000 frt-ba írta be *Serédynek* a kezén lévő fenti jószágokat.⁶² 1532-ben a szepesi prépostság javait foglalta le.⁶³ 1547. október 29-én a pozsonyi kápta-

⁶⁰ BESSENYEI József, 1981. 166.

⁶¹ FODOR Pál, 1991. 98.

⁶² BUNYITAY Vince, 1883. II. 283.

⁶³ BUNYITAY Vince – RAPAICS Rajmond – KARÁCSONYI János, 1904. II. 229.

lan jelenti *Révay Ferenc* nádori helytartónak, hogy az ő parancsára *Serédy Gáspárt* a (sajó)ládi pálos kolostor kirablásáért, a tokaji kolostor lerombolásáért, a regéci kolostor felégetéséért, végül pedig birtokai elfoglalásáért megidézte.⁶⁴ 1548. június 27-én a pozsonyi káptalan arról értesíti *Révayt*, hogy amikor a pálosok javára a birtokfoglalások miatt *Serédy* ellen kimondott ítéletet a nádor embere végre akarta hajtani, *Serédy* katonáival azt elűzte.⁶⁵

Dobó és *Serédy* kapcsolatára csak 1544-től találtunk adatokat. *I. Ferdinánd király* a sajószentpéteri gyűlés intézkedése nyomán még ebben az évben *Dobó Istvánt* bízta meg a felvidéki tizedek behajtásával. A tizedszedés igen sok nehézségbe ütközött, mert *Izabella királyné*, *Perényi Péter* és más főurak emberei őt e feladat végrehajtásában gyakran fegyveres erővel meggátolták. Az előbbiekhöz hasonlóan *Varkocs Tamás* egri várnagy, *Balassa Zsigmond*, *Losonczy István*, *Bebek Ferenc* és *Horváth Ferenc* a királyi rovásolót elkergették. A földesurak a *Heves megyei* hadisegélyt saját birtokaikon erőszakkal – a jobbágyok barmainak elhajtásával, továbbá bírsággal való sanyargatás mellett – a maguk részére összegyűjtötték. Hasonlóan történt ez *Borsod*, *Abaúj*, *Zemplén*, *Ung*, *Szabolcs* és *Szatmár* megyékben is. *Dobó* emiatt panaszt emelt, válaszul a király meghagyta *Báthory András* főkapitánynak, hogy ha az ellenszegülők katonai ereje felülmúlja *Serédy* és *Dobó* csapatait, azonnal siessen a segítségükre.⁶⁶

Dobó a tizedbehajtás feladata mellett rövidesen más parancsot is kapott. Az események háttérében az 1545. évi országgyűlés határozata állt. A diétán törvényt hoztak az egri vár, illetve az egri püspökség jövedelmeinek átadására, továbbá az *Egerhez* tartozó *Szarvaskő* várának lerontását is tervbe vették, úgy, hogy ennek jövedelmeit szintén *Eger* várához foglalják. Miután megvalósíthatónak látszott az egri vár átvétele, *I. Ferdinánd* és *Oláh Miklós* zágrábi püspök és kancellár, aki egyben az egri püspöki cím várományosa is volt, 1546. április 16-án írásban utasítást adtak *Dobó Ist-*

⁶⁴ KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc, 1909. IV. 555-558.

⁶⁵ KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc – LUKCSICS József, 1912. V. 42-43.

⁶⁶ GYÁRFÁS István, 1879. 16.

ván részére az egri várnagyi és udvarbírói, míg *Zay Ferencnek* a várnagyi tisztség elfoglalására.⁶⁷

Mivel 1546 elején a király *Dobót* bízta meg, hogy az egri várat *Perényi Péter* hű emberétől, *Varkocs Tamástól* fegyveres erővel foglalja el, utasították *Báthory Andrást* és *Serédy Gáspár* felvidéki főkapitányt, hogy csapataikkal támogassák *Dobót*, aki meg is indult *Eger* felé, s eljutott *Sárospatakig*. Lovascapatának létszáma 150 fő volt. Mivel *Varkocs* megtagadta a vár átadását, a kezdeményezés meghiúsult.

1546 augusztusában a hegyaljai bortized behajtása céljából *Dobó* összevonta erőit a *Serédyével*, s a szüretkor megjelent *Liszkán* (*Olaszliszka*). Itt azonban *Perényi Gábor* sárospataki fegyvereseivel, a *Homonnaiak*, továbbá *Perényi Ferenc* egyesített erőivel megütközve alulmaradt. *Perényi* és *Bebek Ferenc* katonái *Dobóék* embereinek egy részét a harcban levágták, s még a királyi zászlót is elvették az összecsapás során.⁶⁸

Dobó 1547 februárjában ismét megjelent *Tokajban*, ahová *Báthory András* is eljött, s csatlakozott hozzájuk *Bebek Ferenc* is. *Serédy Gáspár* 1547. január 27-től március 23-ig 150, *Dobó* szolgálatában álló lovast fizetett, akiknek fejénként 3 frt 50 dénárt adtak, majd március 23-tól július 20-ig már csak 100-ra csökkent a főkapitány által felfogadott fegyveresek száma.⁶⁹ Azonban ez a katonai erő nem volt elegendő *Dobónak* az egri vár birtokba vételére.

1547. november 12-én *I. Ferdinánd király Bornemissza Gergely* udvarnokot és *Istvánffy Pált Egerbe* küldte, hogy a várat foglalják el, azonban *Varkocs Tamás* egri várkapitány makacs ellenállása és *Perényi Péter* iránti hűsége miatt az akció nem járt sikerrel.⁷⁰

1547-ig nyúlnak vissza egy közösen elkövetett hatalmaskodási ügy számai, amelyben *Serédy Gáspárt*, a három *Dobó testvér*t és a *Konstantinápolyban* fogva tartott *Török Bálint* fiát vádolták be. Ez ügyben 1549. november 29-én *Ferdinánd király* parancsot adott ki

⁶⁷ KENYERES István, 2006. 167-168.

⁶⁸ GYÁRFÁS István, 1879. 16-17.

⁶⁹ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 71-72.

⁷⁰ GYÁRFÁS Tamás, 1879. 18.

Endrédi Szepesi István és fia, *György* felperesek keresetére az egri káptalannak *Enyingi Török János*, *Serédy Gáspár*, *Ruszkai Dobó Ferenc*, *István* és *Domokos* alperesek ellen, mivel azok a panaszosok *Szabolcs megyei Sziget* és *Szoboszló* községek között fekvő határ részét elfoglalták.⁷¹

Külön érdekesség, hogy a *Dobó* és a *Serédy* családot rokoni szálak is összekapcsolták. *Dobó István Ferenc* nevű testvérének *Csaholyi Annától* három gyermeke született: *János*, *Miklós* és *Zsófia*.⁷² Utóbbi nőül ment *Serédy Gáspár Benedek* nevű unokaöccséhez. *Serédy Benedek* halála (1555) után kiskorú fia, *János* gyámkodása felett *Serédy György*, a *Dobó fivérek*, *Ferenc* és *Domokos* folytattak küzdelmet. Végül az özvegy, *Dobó Zsófia Tokaj* várát *Izabella királyné* egyik legfőbb magyarországi hívére, *Némethi Ferenc*re bízta.⁷³

Az egri vár királyi kézbe történő átadása végül is csak 1548 nyarán sikerült. *Dobó István Thurzó Ferenc* kamarai elnökkel bevonult *Eger várába* 1548 júliusában, ahová várnagytársa, *Zay Ferenc* is megérkezett lovasaival. *Dobó* 1548. július 20-án összes tartozékaival, számadás terhe mellett átvette a várat.⁷⁴ Az ünnepélyes átadására 1548. augusztus 15-én került sor. Ekkor érkeztek meg a királyi biztosok, *Niklas von Salm* főhadparancsnok és *Báthory András* országos főkapitány. Őket a vár kapujában a mindössze 16 éves *Perényi Gábor* és *Varkocs Tamás* fogadták, akik átnyújtották az uralkodó biztosainak a vár kulcsait, s ezzel mintegy jelképesen a *Perényi Péter* által elfoglalt erősséget, s vele együtt a püspökség javait is *I. Ferdinánd* királynak átadták. Ezután *Salm gróf* az erődöt és a püspöki jószágok gondozását hivatalosan is *Dobó Istvánra*, a királyi vár első provizorára és várnagyára bízta.⁷⁵

⁷¹ NÉMETH Béla, 1903. 90.

⁷² GERVERS-MOLNÁR Vera, 1983. A Pálóczi és a Dobó család leszármazási táblázata.

⁷³ KENYERES István, 2008. 283.

⁷⁴ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 74.

⁷⁵ GYÁRFÁS István, 1879. 20.

Dobó István egri várkapitánysága (1548-1552)

Az egri vár eddig feltárt történetének, valamint *Dobó* életének talán ez a legjobban ismert szakasza, amit a történeti kutatás több irányból is megvizsgált. Kétségtelen, hogy az egri várkapitánysággal járó sokirányú feladatok és a nagy felelősség *Dobó* emberi kvalitásainak is próbáját jelentették. Életének erről a négy és fél évről nem túlzás azt állítani, hogy pályafutásának csúcsát képezték. Életkorát tekintve a negyvenes éveinek derekán járó férfi ereje teljében volt. A reá váró feladatok végrehajtásához már megszerezte a harci tapasztalatokat és a szervezőképességet, továbbá a gazdasági ügyeket is kiválóan ismerte.

A király és az egri püspök között 1548. december 20-án létrejött megállapodás szerint a püspök kénytelen tudomásul venni a királyi katonaság jelenlétét az egri várban. Ugyanakkor megegyeztek abban, hogy az uradalom bevételeit három egyenlő részre osztják: egyharmadát a várbeli katonák zsoldjára fordítják, a második harmadot a vár erősítésére kell felhasználni, a harmadik pedig az egri püspököt illeti meg.

A vár királyi átvétele után *Dobó* az egyik, míg *Zay Ferenc* a másik várnagy, ugyanakkor *Dobó* egyben a püspöki udvarbíró is. A kettős megbízatás miatt 1549-től *Dobó Istvánnál* a várnagyi és az udvarbírói feladatokat élesen elhatárolták. Mint udvarbíró az egri püspök alárendeltje volt, viszont mint várnagy már egyaránt függött a királytól és a püspöktől is.⁷⁶

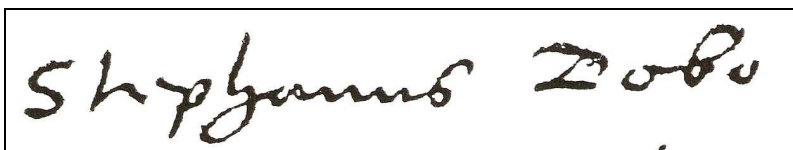
Dobó tudatában volt az egri vár stratégiai jelentőségének, ezért itteni tevékenységének fő célja a vár megerősítése és az ehhez szükséges anyagi alapok előteremtése volt. *Dobó* a király és a püspök közötti egyezség alapján az egri egyházmegye minden jövedelmét kezelte az egri várban lakó királyi és püspöki revizor felügyelete, illetve félévenkénti kamarai ellenőrzés mellett.⁷⁷

Az egri várnak 1548 után három főbb bevételi forrása volt: a püspöki uradalomból, a várhoz csatolt rendkívüli jövedelmekből

⁷⁶ KENYERES István, 2006. 168-169.

⁷⁷ PATAKI Vidor, 1934. 25.

és az ország északkeleti részére kiterjedő egri püspöki egyházmegye dézsmájából. *Dobó Egerbe* kerülése után mindössze 23 birtok tartozott a várhoz. Viszont az ő erélyes fellépésének hatására fokozatosan visszavették a környékbeli birtokosok által korábban jogtalanul lefoglalt jószágokat. Más esetben új javakkal, köztük elhagyott egyházi vagy kisenemesi birtokokkal bővítették azokat. *Dobó* 1549-ben *Egerhez* csatolta a püspök szarvaskői várát hat hozzá tartozó településsel és a bélháromkúti (apátfalvi) cisztercita apátság hét birtokát. Még további birtokszerzések révén az 1558-ban készült urbárium szerint az uradalomhoz *Eger* városán kívül összesen 39 birtok tartozott. Tudnunk kell, hogy az egri várhoz nem csak földesúri jogon tartoztak birtokok, hanem az uralkodó egyéb kincstári jövedelmeket és területeket is *Egerhez* csatoltatott. Ily módon került 1548-tól *Eger* kezelésébe a Kis- és a *Nagykunság*, valamint a *Jászság* is, mint az egykori budai udvarbíróséghez tartozó uralkodói magánjövedelem. A legjelentősebb bevételi forrást a tizedek jelentették. Az egri püspökséghez tartozó 9 vármegyén kívül a váci püspökségtől átkerült *Egerhez* még három alföldi megye tizede is befolyt.⁷⁸

4. kép. Dobó István egri várkapitány aláírása 1552. október 18-án kelt levélen. (SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 153.)

A kamara más esetben – ez volt az általánosabb – bizonyos területek állami adóját ruházta át. *Eger vára* megerősítéséhez is főként ily módon járult hozzá. Például 1548-ban *Pest*, 1549-ben *Pest*, *Solt*, *Külső-Szolnok* és *Csongrád* megyék állami adóját, a jászok bordézmáját, 1548-ban *Cegléd*, *Nagykőrös* és *Kecskemét* tized helyett fizetett átalányadója beszédésének jogát kapta meg *Dobó*.⁷⁹

⁷⁸ KENYERES István, 2006. 170-171.

⁷⁹ CSIPES Antal, 1972. 65-66.

A jövedelmek behajtásához a várnagy alkalmazta azokat az *officiális* vagy *lovagtiszteket*, akik a várórség tagjaiból kerültek ki. Ez az intézmény már korábban is létezett az egri püspökség birtokain. A lovagtiszték kötelesek voltak fegyveres lovas kíséretet tartani, akik az egyes falvakban megvédték a jobbágyokat más birtokosok jogtalan, erőszakos tizedfoglalásaitól, miközben megkapták a falu jövedelmének bizonyos részét. *Dobónak* a püspökség 14 községében volt lovagtisztje, akik összesen 46 katonát tartottak.⁸⁰

Más esetben az bizonyult a legbiztonságosabbnak, ha a tizedeket bérbe adták. Ily módon a várnagy válláról lekerült a beszedéssel járó minden teher.

Dobó a jövedelmeket kíméletlenül behajtotta. Többször is előfordult, hogy erőszakosan igyekezett begyűjteni a tizedet a vár részére, s eközben jogtalanságokat követett el. 1549-ben *Ország* *Kristóf Nádasy Tamás* országbíróhoz fordult panaszával azért, mert *Dobó* várkapitány *Dormán Kristóf* alispánnal együtt 100 lovassal az ő birtokához tartozó *Tar*, *Jobbágyi*, *Domoszló*, *Szentjakab*, *Karácsond*, *Örs*, *Visonta* falvakból és *Nána várától* az állattárlomány legnagyobb részét elhajtották, és a jobbágyokon a már megfizetett adót újból behajtották. *Dobót* ezért királyi leirattal megintették, hogy tartózkodják a hatalmaskodásoktól.⁸¹

A sarudi jobbágyok később arról panaszkodtak, hogy amikor *Dobó* az egri vár kapitánya lett, mindenkre 1 frt rendkívüli adót vetett ki. A helybeliek a százéves öregek tanúságtételével kívánták régi adófizetési kedvezményeiket igazolni. Miután a várkapitány kifogásaikat nem vette figyelembe, a jobbágyok végső esetben elköltözéssel fenyegetőztek, mivel már ekkor a török is rendszeresen adóztatta őket.⁸²

Más esetben is erőszakosan és türelmetlenül lépett fel várkapitányként. *Dobó* 1552. pünkösöd (június 5.) tájékán az almagyari bíró, *Bíró Miklós* ellen valószínűleg engedetlenség miatt alkalmazott kényszert a tizedbegyűjtés során. *Nagy Péter* gyalogos tizedessel megköötözve hozatta a várba, s ott megfenyítette. Ezért a ne-

⁸⁰ CSIPES Antal, 1972. 59.

⁸¹ BOROVSKY Samu, 1909. 497-498.

⁸² SOÓS Imre, 1975. 429.

vezett bíró az egri káptalan előtt *Dobó* ellen panaszt emelt hatalmaskodás miatt. Az ügyet a káptalan a leleszi konvent elé tárta, amely közel egy év múlva, csak 1553. május 19-re tűzte ki a tárgyalást ebben az ügyben. Miután ekkor már *Dobó Erdélyben* volt, az ügyben az eljárást a távollétében is megtartották.⁸³

Külön ki kell emelni *Dobónak* a vár megerősítésére irányuló fokozott tevékenységét. 1549-ben fogott hozzá a várépítkezésekhez. Építőanyagot vásárolt, a szakipari munkák elvégzéséhez mestereket fogadott fel, emellett a napszámos munkáknál a *Heves megyei* jobbágyságot robotban dolgoztatta. Kőből emelt új erődítményként a belső vár nyugati oldalán ó-olasz stílusban megépítteti a róla elnevezett *Dobó-bástyát*. Az 1550. szeptember 28-án kelt *Verancsics Antal-féle levél* szerint ekkor falazzák a bástyát a késő gótikus székesegyház szentélyének, valamint harangtornyainak a köveiből.⁸⁴ Korábban két további, kőből emelt bástyát, nevezetesen a *Tömlöc-* és a *Sándor-bástyát* is *Dobó* korában létesült erődítésként tartottak számon.⁸⁵ Viszont e két utóbbi objektum a *Perényi-Varkocs* korszakban, vagyis 1541 és 1548 között már megépült.⁸⁶ A *Sándor-bástya* neve máig örzi tervezőjének és kivitelezőjének a nevét, aki *Perényi Péter Sárospatakon* foglalkoztatott olasz kőfaragó mestere, *Alessandro de Vedano* volt.⁸⁷

Dobó az 1549-ben elkezdett építkezések sorát befejezi, így többek között a belső és a külső vár kettéosztását, amit még *Varkocs Tamás* kezdett el az ún. *Perényi-fal* megépítésével. *Dobó* a későgótikus székesegyház sugárkápolnás, sokszögű szentélyét elbonttatta, s azt bástyává alakíttatta át, ezt nevezik utóbb *Szentély-bástyának*.⁸⁸

⁸³ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 159-160.

⁸⁴ DÉTSY Mihály – KOZÁK Károly, 1972. II. 93.

⁸⁵ PATAKI Vidor, 1934. 25.; CSIPES Antal, 1972. 72.

⁸⁶ DÉTHSY Mihály – KOZÁK Károly, 1972. II. 94-95., 104. – A Perényi – Varkocs korszak építkezéseire lásd: CSIFFÁRY Gergely, 2004. 220-224.

⁸⁷ CSIFFÁRY Gergely, 2004. 223.

⁸⁸ PATAKI Vidor, 1934. 24-25.

bástyát tervezett és építtetett.⁹⁰ Dobó később, 1567-ben szintén a maga elképzelései alapján emelt tornyot és bástyát a véglesi várban.⁹¹

Dobó István érdeme a szolnoki vár megépítése 1550-ben. Egri várkapitányként kémei útján tudomást szerzett arról, hogy a török Szolnoknál várat akar emelni a Tisza és a Zagyva találkozásánál, s e célból rengeteg fát halmoztak fel Szegeden a tervezett várépítéshez. Dobó felismerte a veszélyt, amely a Tiszántúl népére és az Eger várától délre fekvő területek lakosságára leselkedett a török tervének megvalósulásával. Ez ügyben 1550. március 11-én 13 vármegye (*Heves, Zemplén, Ung, Gömör, Borsod, Torna, Bereg, Máramaros, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs, Szolnok és Kraszna*) nemességét Egerbe hívta tanácskozásra. Itt elfogadták a szolnoki vár felépítésének a tervét, amit a várható veszély miatt a haditanács is elfogadott. Szolnok megerősítésének katonai feladataival Nicolaus von Salm fővezért bízták meg. Ezért a királyi hadakkal megszállták Szolnokot, s annak ellenére, hogy tiltották az erődépítéseket a fegyverszünet idején, mintegy 10.000 főnyi katonaság biztosítása mellett a várat felépítették. Az építkezést 1550. szeptember 10-én kezdték el, ahová nagyszámú ígás és kétkezi munkást összpontosítottak, 1550. november derekára, mintegy három hónap alatt be is fejezték a munkálatokat.

A szolnoki vár építését itáliai és spanyol mérnökök vezették. Ennek során előbb a Zagyvát még a torkolat előtt egy másik medderrel is összekötötték a Tiszával. Így azután egy 20 hold kiterjedésű sziget keletkezett. Az innen kitermelt földből – melyet még kötörmelékkal vegyítettek – mintegy 8-9 öl (15,2-17,1 m) magas falat emeltek. Azért lettek ilyen magasak a falak, hogy a várban emelt házak tetőzete is takarásban legyen ellenséges ágyútűz idején. A vársáncon az egyetlen főkapun kívül még egy kiskaput is nyitottak a Tiszából való vízhordásra. A vár alkalmas volt akár 4000 főnyi őrség befogadására is.

⁹⁰ CSIFFÁRY Gergely, 2009. 72.

⁹¹ TAKÁTS Sándor, 1907. 736.

Ezen kívül a *Tisza* és a *Zagyva* torkolatánál létesítettek négy, egyenként 6 öl (11,4 m) széles szögletbástyát is. Az erődítési munkákon kívül 24 ágyúval, 3000 szakállas- és spanyol puskával, 800 bécsi mázsa (488 métermázsa) lőporral és több évre elegendő élel- miszerkészlettel látták el a szolnoki várat.⁹²

Miután a Duna-Tisza köze északi részén nem akadt számottevő erősség, e terület 1541 után is ún. *senki földjének* számított, bár a törökök a magukénak tekintették, és gondosan összeírátták. A *Tisza* szolnoki átkelőjénél megépült védelmi objektum lehetővé tette volna hosszútávon, hogy a királyi csapatok ellenőrizzék a *Duna-Tisza köze Hatvantól* délre és *Szegedről* északra fekvő területeit. Miután azonban 1552-ben török kézre került Szolnok vára, a tiszántúli török terjeszkedés legfontosabb kiindulópontjává vált.

Dobó István házassága

Dobó 1550. október 17-én tartotta esküvőjét az egri várban *Sulyok Sárával*.⁹³ *Szederkényi Nándor* szerint viszont *Dobó* házasságkötésének időpontját nem tudjuk pontosan.⁹⁴

Dobó Domonkos közbenjárására 1550. augusztus 13-án *Sulyok Balázs* meglátogatta Egerben *Dobó Istvánt*. Majd 1550. szeptember 11-én ismét *Dobó* vendége volt *Sulyok Balázs* uram, akit a várszámadásokban már, mint *Dobó ipamját*, vagyis apósaként említik, s hihetően ekkor lett köztük az ünnepélyes egyházi esküvő 1550. október 17-ére kitűzött napja elhatározva, miután időközben a vár-nagy lakásául szolgáló díszes épület is elkészült.⁹⁵

Ebben a korban is létezett a házassági szerződés, bár sokszor nem foglalták írásba. Miután a felek megegyeztek a házasságban, a szülők leültek tanácskozni, s megállapították, hogy mennyi lesz az ún. jegyruha, s mennyit örököl (móringol) az asszony a férj esetleges halálakor, s mi jár neki vissza abból, amit a házasságba vitt.

⁹² CSIPES Antal, 1972. 70.

⁹³ GYÁRFÁS István, 1879. 48.

⁹⁴ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 114-115.

⁹⁵ GYÁRFÁS István, 1879. 48.

A nagyon gazdagok négyszer is hívtak vendégeket, mivel különböző időpontokban tartották meg a kézfogót, a gyűrűváltást, az esküvést és az egyházi áldást. A leggyakrabban az első hármat egybevonták, s csak szűk családi körben tartották meg, viszont annál jobban kitétek magukért a lakodalmon. *Dobó* korában az esküvés megtörténte után – ez nem tévesztendő össze a templomi esküvővel –, a feleket már mindenki házasnak tekintette azelőtt, hogy a templomban megjelentek volna. Előfordult, hogy már hónapok óta együtt éltek, s a feleség netán terhes is lett, mire eljött a templomi áldás ideje. Az egyház *Magyarországon* is csak később érte el, hogy a házasságok kizárólag a templomi szertartás után váltak elismertté, hivatalossá.

Valószínűleg *Dobó* házasságkötése is ilyen körülmények között zajlott le. *Dobó* esetében a kézfogójukat a fenti logika szerint 1550. augusztus 13-án tarthatták, szeptember 11-én került sor a gyűrűváltásra, továbbá október 10-én, amikor nagy vendégséget tartottak a felsőtárkányi vadaskertben bizonyára lezajlott az esküvés, és végül október 17-én megtartották az egyházi áldást.

Mindenesetre a frigy *Dobó* öccsének, *Domokosnak* a közvetítő és szervező munkája révén jött létre. A várkapitány jövedöbelije, Sulyok Sára korának egyik híresen szép leánya volt. A menyasszony, aki *Sulyok Balázs* és *Pethő Erzsébet* leánya, mintegy 30 évvel fiatalabb volt a vőlegénynél,⁹⁶ mindössze 15-16 éves, szinte gyermeklány lehetett. A leányokat akkoriban ilyen fiatalon adták férjhez, mert a 18 éves hajadonok már vénlánynak számítottak, s így nemigen tudtak később férjhez menni. *Dobó* kortársaihoz hasonlóan nem éppen fiatalon adta fejét a nősülésre, mert elmúlt már 45 éves, amikor elérkezettnek látta az időt a családalapításra. Főuraink késői házasságkötéseiben fontos szerepet játszott a vagyongyűjtés és a birtokspeculáció.

A *Lekseai Sulyok család Mohács* előtt eredendően a *Délvidéken, Bodrog vármegyében* volt birtokos, majd 1526 után a török elől áttelepültek *Szatmár megyébe*. *Sulyok Sára* apja, *Sulyok Balázs* a testvérével, *Istvánnal* együtt egykoron *Török Bálint* gyámja volt.

⁹⁶ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 20., 42.

A *Lekcsei Sulyok család* és a *Török família* közti rokoni kapcsolat *Török Ambrusnak* (*Török Bálint* nagybátyjának) a leánya, *Ilona* és *Sulyok István* házasságával jött létre. Ebből a frigyből született *Sulyok István* és *Balázs*, *Török Bálint* apja. Őket *Török Imre* a végrendeletében jelölte ki a kiskorú *Bálint* gyámjaiul, s így lettek *Török Bálint* legbizalmasabb szervitorai, akik mindvégig híven szolgálták unokaöccsüket.⁹⁷

Szerepet játszottak abban, hogy *Török Bálint* 1521-ben nem volt hajlandó *Nándorfehérvárt* átadni a királynak.⁹⁸ A vár eleste után őket is felelőssé tették, és számkivetésre ítélték, de a király 1523-ban megkegyelmezett nekik. *Balázs* és *István* egyaránt harcoltak a mohácsi csatában, majd *Török Bálint* követőiként előbb *I. Ferdinánd*, majd *Szapolyai* pártjára álltak. Így lett 1540-ben *Sulyok Balázs* királyi főkamrás.⁹⁹ *Sulyok Istvánt* és testvérét, *Balázst* utoljára 1544-ben említik együtt az oklevelek.¹⁰⁰ Nem valószínű, hogy az 1552-ben *Temesvárnál* elesett ifjú *Sulyok István* azonos lett volna *Sulyok Balázs István* nevű testvérével. Fivérük volt *Sulyok György* pécsi püspök, aki 1537-ben elhunyt.¹⁰¹

Egyébként *Sulyok Balázsnak* leányai révén nevezetes unokái születtek. *Sulyok Annát* előbb *Muthnoky Mihály* (†1552), majd másodszor 1553-ban *Balassa János* vette nőül, s a házasságukból született *Balassi Bálint* költő. A legkisebb leányt, *Krisztinát* 1545-ben *Bocskai György* szatmári birtokos vette feleségül, s házasságukból született az a *Bocskai István*, aki *Erdély* fejedelme lett. Do-

⁹⁷ BESSENYEI József, 1993. 45.

⁹⁸ Történt mindez azért, mert *Török Imrének* a király már vagy 40.000 aranyforinttal tartozott. Hűséges hívei nem engedték uruk – *Török Imre* – halála után kisemmizni az apátlan fiút, *Török Bálintot*. Közölték, amíg pénzt nem kapnak, nem adják át a várat. Nem adták sem akkor, sem később. Sőt 1521-ben, amikor már tudták, hogy jön a török, még mindig a pénzen vitatkoztak, s nem engedték be a *nándorfehérvári várba* – az őrség megerősítésére – küldött királyi zsoldosokat, nehogy átvegyék tőlük a hatalmat. – VARGA Domokos, 1992. 180.

⁹⁹ BUDAI Ferenc, 1805. III. 271.

¹⁰⁰ CSIFFÁRY Gergely, 2012. 502-505.

¹⁰¹ HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos, 1991. 527.

bó István és Sulyok Sára házasságából a gyermekként elhunyt *Damján* mellett *Ferenc* (1551–†1602) és *Krisztina* (1559–†1590) születtek.¹⁰²

Dobó lakodalmának jeles vendégei közé tartoztak: *Báthory András* Dunán inneni országos főkapitány, *Nicolaus Salm gróf*, főhadparancsnok, királyi főkamrás, *Gersei Pethő János* főpohárnok, *Losonczy István* nógrádi főispán, az 1552-es temesvári hős, *Tahy Ferenc* somogyi főispán és *Sbardellati Ágoston* (†1552) váci püspök. Bizonyára ő lehetett, aki az esküvőn a jegyespárt összeadta.¹⁰³ Egy év múlva itt, *Egerben* született *Dobó István* fia, *Ferenc*.¹⁰⁴

Dobó István érdemei mellett hallgatnak a róla szóló méltatások arról, hogy a kortársak fukar és pénzsóvár embernek tartották őt.¹⁰⁵ Esküvőjének idejét a várszámadások könyvében jegyezték fel. Innen tudjuk, hogy a már ekkor is gazdagnak számító *Dobó István* a lakodalmi vendégek által elfogyasztott 10 hektó bort a kincstárral kívánta kifizettetni, de a számadásokat átvizsgáló kamarai biztos megtérítette *Dobóval* a bor árát.¹⁰⁶

A fősvény *Dobó* el akarta számoltatni a kamarával a saját háztartásában felhasznált borsot, sáfrányt, gyömbért, meg a különféle kiadások közt szereplő cukrot, rizst, citromot és fahéjat is. Még

¹⁰² GERVERS-MOLNÁR Vera, 1983. A Pálóczi és a Dobó család leszámazási táblázata. – Dobó gyermekei közül Ferenc nevű fia még egri várkapitánysága idején született 1551-ben. Lásd: KAPOR Elemér, 1971. 7.

¹⁰³ *Sbardellati* vagy *Sbardelatti*, más néven *Dudics János Ágoston* váci püspök 1500 körül velencei családban született. 1530-ban szentgyörgyi prépost, majd 1543-ban Esztergom ostroma idején megmentette a török elől a káptalani levéltárat, 1550-től megyés püspök, 1551-ben szentelték püspökké. 1552-ben fegyvert fogott a török ellen, s a Palást (Hont megye) melletti csatában 1552. augusztus 10-én hősi halált halt. – DIÓS István, 1993. 720.

¹⁰⁴ KAPOR Elemér, 1971. 7. – Ferenc születését 1552 körül datálja: MARKÓ László, 2001. 182.

¹⁰⁵ MARKÓ László, 2001. 182.

¹⁰⁶ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 115.

egy torta készítésére szolgáló rézedény árát is ki akarta fizettetni, ami az ellenőrzéskor ugyancsak szemet szúrt a kamarai biztosnak, mondván, tortára nincs szüksége a katonáknak. Így utólag a 8 frt 13 dénárba került edényt is a főkapitány bukszája bánta.¹⁰⁷

Dobó katonáinak portyázásai

Dobónak az egri vár megerősítésére irányuló tevékenységéhez tartozott a modern tűzfegyverek (ágyúk, szakállas puskák) beszerzése, a lőpor- és vasgolyó-készletek feltöltése, továbbá a vár élelmisszer-tartalékainak (kenyérgabona, szalonna, bor, vágóállat, állati takarmány, stb. begyűjtése.)

A királyi végvári korszakban az egriek ugyanúgy folytatták törökellenes harcaikat, mint *Varkocs Tamás* idején. A hódoltságból az adókat csak erős katonai fedezettel lehetett begyűjteni és biztonságosan *Egerbe* beszállítani. Az adóbehajtások nem egyszer vezettek török-magyar fegyveres összetűzésekhez. Emellett az egriek gyakran mentek portyázni fogoly- és zsákmányszerzés céljából.

Dobó emberei a magyar adókat fizetni nem akaró hódoltsági terület lakosait fegyverrel kényszerítették a járandóságok teljesítésére. Egy ilyen esetről írta *Dobó* a királynak 1548. október 23-án *Egerből*: „...társaimmal együtt ma kaptuk meg levelét, amelyben királyi felség az írja, hogy a budai pasa panaszkodik ránk, hogy a fegyverszünetet nem tartjuk be, hanem Baján cenzust hajtottunk be...”¹⁰⁸ *Baja* város földesúri pénzdókját annak ellenére beszedték az egriek, hogy az ottani várbán török őrség állomásozott.

Szolnok és a *Maros* menti, valamint a temesközi várak elestéig (1552 nyaráig) *Szeged*, továbbá az alája rendelt kisebb *Duna-Tisza* közí várak a török végvárrendszer első vonalába tartoztak. A szegedi szandzsák területe nehezen védhető „nyílt vidék” volt. Az egri vitézek a nagy távolság ellenére rendszeresen benyomultak ide adót szedni. 1549-ben a *Portára* is eljutott a panasz, hogy az egri-

¹⁰⁷ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 115.

¹⁰⁸ VASS Előd, 1984. 69.

ek a *Szeged* és a *Pétervárad* körüli falvakat, mi több, még a *Szerémség* helységeit is nyugtalanítják.¹⁰⁹

1549-ben a ráckevei lakosok panaszt tettek *Konstantinápolyban* amiatt, hogy tőlük az egriek több özvegyet és árvát hurcoltak el fogságba.¹¹⁰

Ugyancsak 1549-ben a török fennhatóság alatt élő Gyöngyös város lakosai írtak levelet Dobónak. „*Jelen sorainkkal tudatjuk, hogy Twchan szandzsák bég kényszerít bennünket és az egész megyét elnéptelenítéssel fenyegetve, hogy a hatvani kastély építéséhez és bővítéséhez menjünk, azonban gyanítjuk, mi a szándékuk.*”¹¹¹

Egy 1550-ből ránk maradt magyar állami adó- (dika-) jegyzékből úgy tűnik, hogy az egriek rendszeresen és jó hatásfokkal adóztattak a *Duna-Tisza* között, le egészen *Kalocsa* és *Szeged* városáig.¹¹²

1550. június 27. és július 6. közt írta *Szulejmán szultán I. Ferdinánd királynak*, hogy neki levélben panaszolta *Kászim* budai pasa és mások, amikor *Erdélybe* kereskedni mentek a kevei (*Ráckeve*) lakosok, akkor *Dobó István* egri várkapitány emberei váratlanul lecsaptak rájuk. A hajójukon 35 emberüket lemészárolták, hét másik személyt elfogtak, 914 frt. értékű árujukat és holmijukat elkobozták.¹¹³

Dobó vitézeinek erőszakos fellépése a ráckevei török alattvalók ellen nem volt a véletlen műve. *Dobóék* ugyanis ellenségnek tekintették az itteni rácokat, mivel azok török alattvalók voltak. A rác kereskedők gyakran végeztek a korszakban hírszerzői feladatokat a török hódítóknak. A ráckeveiek egyébként is török kiváltságosok voltak. Bíráiknak a szultán nem csupán adómentességet biztosított, hanem 3000 akcse értékű tímárbirtokkal is megjutalmazta őket, s ezt az adományt 1564. július 28-án megerősítette. A rendelkezés szerint *Ráckevének*, mint „*szpáhi területnek*” 200 gya-

¹⁰⁹ SZAKÁLY Ferenc, 1983. 631.

¹¹⁰ GYÁRFÁS István, 1879. 36.

¹¹¹ DIV LUK TA 49-81. Oklevelek Eger múltjából. Összegejtötte: Dr. Pataki János.

¹¹² SZAKÁLY Ferenc, 1983. 632.

¹¹³ FEKETE Lajos, 1926. 10.; SZAKÁLY Ferenc, 1995. 138.

logos katonát kellett a törökök rendelkezésére bocsátania. A fegyverforgató férfiak szolgálatait a megszálló erők szárazföldi ütközetekben és folyami harcok során vették igénybe. A csepel-szigeti Ráckeve délszláv harcosait az 1561. évi dunántúli hadjáratra is mozgósították.¹¹⁴

6. kép. Az egri nők hősiessége.

(Rézkarc az *Ungarisch-Türkische Chronik* című műből. Nürnberg, 1684.)

Még ugyancsak 1550-ben az egri adószedő katonákat megtámadta a török. Ekkor *Magyar Miklós* 35 huszárjával a szegedi szandzsák területére ment, hogy a *kalocsai náhie* helységeitől az adót beszedje, az egri vár számára szekereket, s velük együtt robotos jobbágyokat követeljen. Az történt, hogy *Magyar Miklós* egri hadnagyot és lovasait a kalocsai török őrség megtámadta, és néhányukat elfogta. Az esetről a szegedi bég tett panaszt 1550 nyarán a Gyöngyösön megtartott török-magyar béketárgyaláson, hangoztat-

¹¹⁴ MISKEI Antal, 2010. 41.

va, hogy a *Pusztaszer* mellett vívott harc olyan heves volt, az ágyúdörgést még a szegedi várban is hallani lehetett.¹¹⁵

A gyöngyösi béketárgyaláson a *Konstantinápolyba* hurcolt *Magyar Miklós* egri hadnagy sorsa is téma volt. A királyi biztosok kifogásolták *Magyar* elfogását, mivel szerintük csak adót szedni és szekereket beszerezni ment a kalocsai szandzsákba embereivel. *Musztafa* szegedi szandzsákbég pedig előadta, hogy az egriek rövid idő alatt harmadszor törtek be a szandzsákba. A *Szernél* vívott összecsapásban 4 katonáját megölték, három emberét elfogták, s a szegedi kereskedőktől 900 frt értékű árut raboltak el, azzal a 15 szekérrel és lóval együtt, amelyen a zsákmányt elszállították *Egerbe*.¹¹⁶

1551. január 9. előtti eseményről tett jelentést a budai pasa, amikor beszámolt arról, hogy az egri huszárok az év elején *Buda* alá vonultak, ahonnan a törökök 2800 birkáját hazahajtották

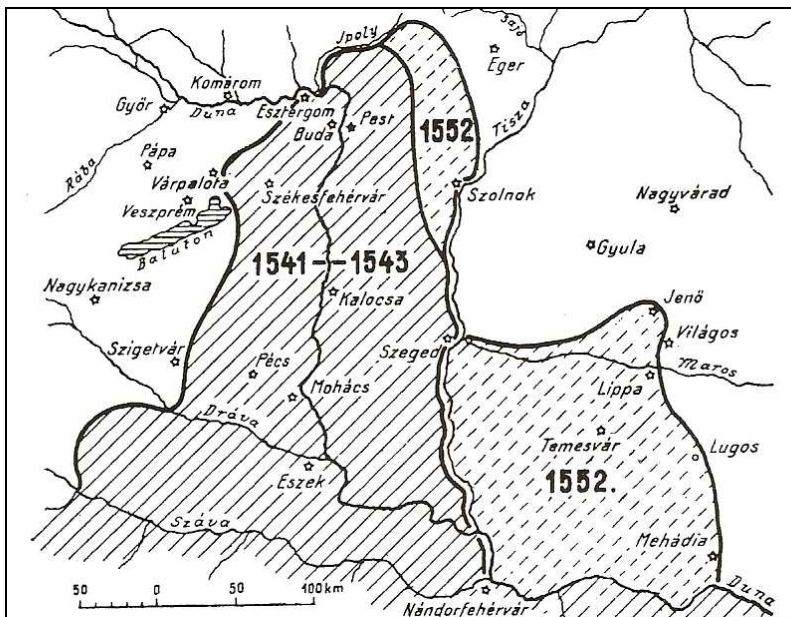
1551-ben *Arszlán bég* *Hatvanban* tartózkodott, s tervbe vette, hogy megkísérli *Eger várának* a bevételét. Ennek előzményeként 1551. május 1-én a király tudatja *Fráter Györggyel*, hogy a város-on át egy 3200 főből álló sereget indított útnak *Erdély* megsegítésére. A *Giovanni Battista Castaldo* tábornok vezette katonák *Eger* alatt megpihentek, és mivel az akkor éppen áradó *Tiszán* nem tudtak átkelni, még május 8-án is *Egerben* állomásoztak. Majd az elvonuló katonai táborról az a hír terjedt el, hogy *Castaldóval* az egész egri őrség is *Erdélybe* távozott. Erről az álhírről szerzett tudomást *Arszlán bég* *Budán*. A téves információ valóságát lát-szott igazolni, hogy 1551. augusztus 5-én *Dobó István* és kísérete elhagyta az egri várat, mert *Bécsbe* utazott *Oláh Miklós* püspökhöz és kancellárhoz.

Ezután *Arszlán bég*, úgy vélvén, hogy *Eger* védelem nélkül maradt, gyorsan felszereltetett 500 szpáhit, hogy rohanják meg a várat, és vegyék be azt. A török tervéről *Dobó* kémei tudomást szereztek, s rögvest továbbították a hírt. A várból utána küldték *Tarján Kristóf* apródot, és a török szándékáról értesítették *Erasmus Teuffel* királyi főkapitányt is, akit egyébként a király 1551. má-

¹¹⁵ VERESS D. Csaba, 1986. 45.

¹¹⁶ SZAKÁLY Ferenc, 1983. 632.

jus végén *Eger* alá küldött 600 huszárral. Az *Eger* ellen felvonuló 500 török szpáhinak *Gödöllő* tájékán lest vetettek *Teuffel* katonái. A váratlan támadás során 300 törököt lekaszáboltak, s további 30 ellenséges katonát zászlókkal együtt foglyul ejtettek, míg *Arszlán* többi emberének sikerült elmenekülni. Ez a *Gödöllő* környéki ütközet, ahol *Arszlán bég* vereséget szenvedett, 1551. augusztus 20. és szeptember 11. között zajlott le.¹¹⁷

7. kép. Az 1552 végéig török hódoltság alá került területek (GILICZE János – PÁL Lászlóné Szabó Zsuzsanna, 2002. 62.)

1551. szeptember elején az egriek nem mindennapi sikeres támadást hajtottak végre az *Egertől* több mint 200 km-re eső *Kalocsa* városánál. Az 1550-ben megkezdett szolnoki várépítést a török meg akarta akadályozni. Ezért *Zay Ferenc* várnagy az egri lovas-

¹¹⁷ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 128-130.; HORVÁTH Mihály, 1858. 258.

sággal *Szolnokon* örködött, vele volt *Zolthay István* hadnagy is. 1551. szeptember 6-án éjjel *Zay* 300 lovassal és 100 puskás hajdúval, akiket lóra ültetett, megtámadták *Kalocsán* a török palánkot, amit 300-400 oszmán harcos védett. A török őrség erejét kétórás harcban felőrölték, bevették az erősséget és a várost, a hadi létesítményeket felgyújtották, lerombolták. Az összecsapás során 10 magyar elesett, 16 további egri vitéz megsebesült, a többiek gazdag zsákmánnyal tértek vissza *Szolnokra*.¹¹⁸ A diadal után *Zay Ferenc* két előkelő török rabot küldött a királynak 4 levágott török harcos fejével – köztük a kalocsai török kapitányával – együtt.¹¹⁹

Dobó Eger várának védelmében

1551-ben a nyírbátori szerződés alapján *Fráter György* átadta *Erdélyt Habsburg Ferdinándnak*. Ezzel a királyi Magyarország és Erdély újraegyesítése megtörtént. A *Castaldo* vezetésével bevonult csapatok 1551. december 17-én hajnalban *Alvincen* a király utasítására és *Castaldo* parancsára meggyilkolták *György barátot*, az erdélyi vajdát, helytartót és kincstartót. A politikai és a katonai egyensúly megbomlása miatt a török a következő évben hadjáratot indított Magyarország ellen. A támadók célja az volt, hogy *Temesvártól Egerig* elfoglalják a várak sorát, így akarták elválasztani *Erdélyt Habsburg Ferdinánd* magyar királyságától. Az 1552-es hadjárat során a *Dunántúlon Veszprémet*, az ország északi részén *Drégelyt*, *Szécsényt*, *Hollókőt*, *Bujákot*, *Ságot*, *Balassagyarmatot* foglalták el. Az *Alföldön* az év júliusában bevették *Temesvárt*, *Lippát* és *Solymost*. Augusztusban *Lugos*, *Karánsebes* és *Szolnok vára* is török kézre került. Augusztus 9-10-én *Erasmus Teuffel* királyi főkapitányt *Palástnál (Hont megye)* legyőzték Ali pasa csapatai.

Ahmed nagyvezír, Ali budai pasa és *Szokoli Mehmed Szolnoknál* egyesült hadereje 1552. szeptember 11-én körülvárta *Eger* várárt. Az ostromgyűrű 38 napig tartott. Miután *Dobó* éveken át erősítette a védműveket, miközben udvarbíróként eredményesen be-

¹¹⁸ GYÁRFÁS István, 1885. IV. 27-28.; TAKÁTS Sándor, 1928. 168.

¹¹⁹ TAKÁTS Sándor, 1915. I. 381.

gyűjtötte a várhoz tartozó 45 egri püspöki birtok jövedelmét, s miután a befolyt jövedelmet célirányosan a vár megerősítésére használta fel, *Eger vára* felkészülten várhatta az ostromot. A lőszer- és élelmiszer-ellátás megfelelő volt, ami elhúzódó ostrom esetén is lehetővé tette a védekezést. Ennek köszönhetően *Dobó* mintegy 2000 emberével (köztük mintegy 1800 főnyi fegyveressel) megtartotta a várat.¹²⁰

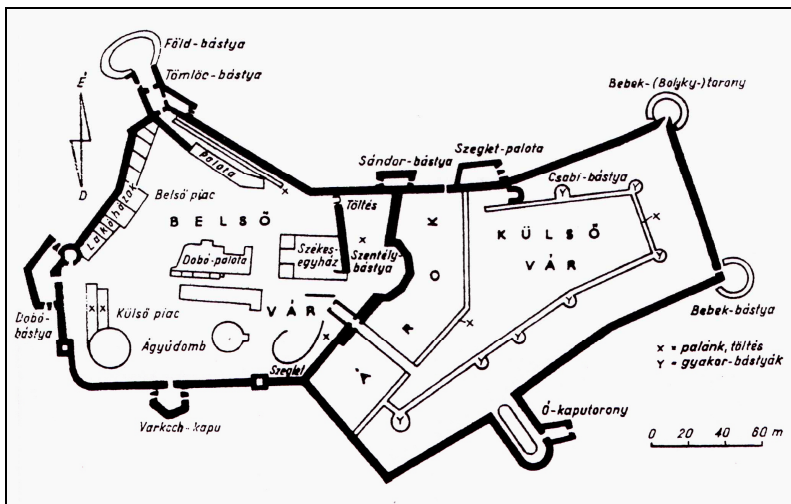
1552. október 17-én a török főssereg, másnap pedig, az utóvéd is elvonult *Eger* falai alól. A várvédők hősiessége világraszóló diadalt eredményezett. (Közbevetőleg jegyzem meg, hogy 1552-ben a török támadóknak egyedül *Egert* nem sikerült elfoglalniuk, viszont a hadjárat rendkívül eredményes volt számukra, mert az újonnan megszállt ország részben további 40.000 km²-rel növelték a hódoltság területét.)

Az egriek sikerét több tényező is segítette. Elsőként mindenképpen *Dobó István* alapos előkészítő és szervezőmunkáját, továbbá kiváló katonai vezetői képességeit kell kiemelni. Azt is hozzá kell tennünk, hogy *Dobó*t vezetői munkájában nagy harci tapasztalatokkal rendelkező, kiváló tisztek sora segítette, például *Mekcsey István*, *Bornemissza Gergely*, *Zolthay István*, *Figedy János* és mások. Az is hozzájárult a sikerhez, hogy a várvédő katonák döntő többsége magyar volt, s ezért etnikai konfliktus nem gyengítette a harci szellemet. Kedvezően befolyásolta az egriek várvédő tevékenységét *Temesvár* 34 napig elhúzódó ostroma, amiért a török időzavarba került az 1552-es hadjárat végére. Az időtényező azért jutott fontos szerephez, mert az oszmán hadsereg számára közeledett *Kászim napja* (október 26.), amely a törökök általános hadba vonulásának utolsó terminusa volt. A török október közepe után már soha nem hadakozott, főként azért, hogy a katonák még a közelgő tél beállta előtt visszatérhessenek állomáshelyeikre. Az időjárás is kedvezett a várvédőknek, mert 1552 októbert szokatlanul hideg volt. Az egriek eredményes harcához hoz-

¹²⁰ *Dobó István* az 1552-es ostrom előtt haza, Ung megyébe küldte feleségét és kisgyermekét, akiket *Ferenc* és *Domokos* testvéreire bízott. Ez a körülmény közismert, mivel *Dobó* 1552. évi augusztusi búcsúlevélét sokan idézték.

zárult az is, hogy időközben kiújultak a harcok *Kis-Ázsiában* a perzsákkal, ami elvonta a *Porta* figyelmét a magyarországi hadszínterről, mivel a hadsereg odahaza is szükség volt.¹²¹

R. Várkonyi Ágnes véleménye szerint az egeri vár sikeres ellenállása, Dobó István és a védősereg győzelme nem csupán a maradék királyi Magyarország öncélú hősi tettének számított a korban. Európai jelentőségű esemény volt, nem csak azért, mert *Ali pasa* és *Ahmed pasa* egyesített hadainak ostromát kivédve, az elnyert török hadizászlót Bécsbe vitték a királynak, mintegy jelképes bizonyosságául annak, hogy a török legyőzhető. Eger a Magyar Királyságot és a Lengyelországot összekötő utat védte, egész Felső-Magyarországot és Kassát fedezte. E kulcsfontosságú erőd megőrzését a régió és a kereskedelem működőképessége követelte meg.¹²²

8. kép. Az egeri vár alaprajza az 1552. évi ostrom idején
(SUGÁR István, 1984. 4. kép.)

¹²¹ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 20-21.

¹²² R. VÁRKONYI Ágnes, 1994. 33.

A harcokban megsebesült *Dobó*, és az ugyancsak megsérült *Mekcsey István* az ostrom után, 1552. november 25-én lemondtak várparancsnoki tisztségükről, és 1553. január 11-én a kiküldött királyi biztosoknak átadták a vár kulcsait. Az átadás-átvétel folyamatának technikai elhúzódása miatt azonban 1553. március elejéig még mindketten *Egerben* maradtak.¹²³

Dobónak az egri vár védelmében szerzett érdemei jutalmául *Oláh Miklós* egri püspök királyi jóváhagyás mellett 4 évre átengedte a *Zempléni és Bari kerületekben* a bortized szedésének a jogát. *I. Ferdinánd király* a nemesek közül örökletes joggal az ország báróinak sorába emelte *Dobót*. Ettől kezdve őt és utódait megillette a *magnificus* megszólítás és a vörös viaszpecsét használatának a joga.¹²⁴

A Dobó család birtokai

Dobó István apja már jómódú köznemes, aki számottevő birtokokkal rendelkezett. *Dobó V. Domokos* özvegye, *Zsófia asszony*, alig felserdült *Ferenc* fiára támaszkodva, folyamatos pereskedésekkel igen eredményesen gyarapította a családi vagyont. Még további jószágokhoz jutott a *Czékei* és az *Upor* család javaiból, valamint az egyéb váratlan örökségekből annyi új birtokra tett szert, hogy 1526-ra már megkétszerezte a férje halálakor meglévő vagyonát. Csak az *Upor-féle* örökséghez mintegy 26 falu tartozott *Abaúj, Zemplén, Sáros és Bereg vármegyékben*.¹²⁵

E birtokszerzésekben közrejátszott, hogy *Pálóczi Antal* 1523-ban birtokokat engedett át a *Dobóknak* a közös családi származás alapján. Az 1520-as évek elejétől a legidősebb fiú, *Ferenc* intézte a család vagyoni dolgait, aki 1524-ben *II. Lajos* királytól adományt nyert az *Ung megyei Barta possessióra*.¹²⁶

¹²³ CSIFFÁRY Gergely, 2003. 278.

¹²⁴ GYÁRFÁS István, 1879. 79-80.

¹²⁵ SZABÓ János Győző, 1973.a 39.

¹²⁶ KENYERES István, 2006. 163-164.

A családi vagyon gyarapításának vannak és voltak a múltban is törvényes, ill. törvényen kívüli útjai. A törvényes módok közül szólnunk kell a *Dobók* eredményes gazdálkodásáról. Folyamatos anyagi gyarapodásukat elsősorban a *Lengyelországba* irányuló borkivitelnek köszönhették. Az *Ung megyei* birtokok központja *Szerednye*, itt állt a *Dobó fivérek vára*. *Szerednye* egyben népes település, már 1455-ben mezővárosként említik. Innen indultak nagy hasznot hozó borszállítmányaik a határon túlra. A szerednyei vár környékén a 16. században nyolc szőlőhegyről tudunk. Ezek a *Szarka*-, a *Kőhegyi*-, az *Újhegyi*-, az *Asszony*-, a *Sándor-hegyi*-, a *Vágáshegyi*-, a *Kishegyi*- és a *Sebesini szőlők* voltak.¹²⁷ A termelt bort valószínűleg szőlőhegyenként külön pinceágban tárolták *Dobóék*, mivel egykori borospincéjüknek 8 vájata volt, hossza majdnem elérte az egy kilométert. Ezt a nagyméretű pincerendszert török rabokkal vájatták ki, bár erről hallgat a vár bejáratánál levő felirat: „Kivájtott a ruszkai jeles Dobó fivérek, Ferenc, István és Domokos, a szerednyei földbirtokok és vár örökösei és tulajdonosai fáradságával. Védőfallal és árokkal erősített meg Krisztus urunk 1557. esztendejében.”¹²⁸

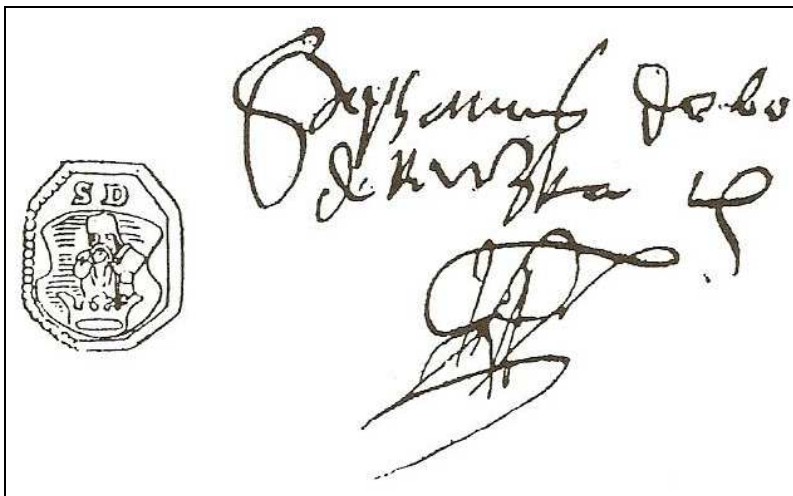
A Mohács utáni időkben a családi vagyon gyarapítója *Dobó Ferenc*, a legidősebb fiú, akire *Aloisio Gritti*, I. János király kormányzója figyelt fel és nevezett ki 1533-ban az erdélyi sókamara ispánjává.¹²⁹ *Szerémi György*, János király udvari káplánja 1545 körül megírta *Epistola de perditione regni Hungarorum* (*Levél Magyarország romlásáról*) című művét. *Szerémi* sokszor mendemondákat, olykor képtelen, máskor kitalált történeteket is előad e munkájában. *Gritti* 1534. szeptember 29-i kivégzése után egy *Dobó Ferencről* terjesztett híresztelésről írta: „[Dobó Ferenc] amint meghallotta, hogy ura, a kormányzó elment a világból az Atyához, mindjárt felfogadott kétszáz huszár lovast, s az egész nagy kincset, fényes színaranyból kivert forintban, az egészszet elvitte házába,

¹²⁷ CSIPES Antal, 1972. 25.

¹²⁸ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 20.

¹²⁹ BARTA Gábor, 1971. 312-313.

Ruszkára; és a kincsből fő nagyságos lett. Az aranypénz összege százezer tizenhatot tesz.”¹³⁰

9. kép Dobó István négyszögletű pecsénymója és aláírása
(SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 82.)

Nagyon valószínű, hogy Szerémi azon híresztelését, amely szerint *Dobó Ferenc* a *Nagybányáról* ellopott százezer aranyforinttal alapozta volna meg a család vagyonát, a *Dobók* ellenfelei rosszhiszeműen terjesztették róluk. Rendkívül kétséges Szerémi azon állítása, hogy *Gritti* halálával a százezer aranyforintot, vagyis a kormányzó egész vagyonát magával vitte volna *Dobó Ferenc*. *Gritti*ről tudjuk, hogy vagyona jelentős részét drágakövekben, igazgyöngyökben mindig magával hordta. Így azután, amikor a *Medgyesnél* megölt kormányzó vagyona prédául esett, ékkövekben 350.000 aranyforintot ért, míg egyéb ingóságainak értéke egymillió aranyforintra rúgott.¹³¹

¹³⁰ SZERÉMI György, 1979. 300-301.

¹³¹ <http://toriblog.blog.hu/2009/10/29>. Dobó István másik arca.

Viszont tudomásunk van arról, hogy *Dobó Ferenc* 1537 után hamis pénzveréssel is foglalkozott. 1526 után az egymást követő országgyűléseken a rendek többször is határozatot hoztak a pénzhamisítás megakadályozására. A két király azonban nem tudott kellő eréllyel fellépni, és így a határozatok végrehajtása is elmaradt.

Komáromy András Egy hamispénzverő a XVI. században című írásában beszámolt egy nevezetes hamispénzverő, bizonyos *Miklós mester* viselt dolgairól, aki festő, szobrász és ötvös volt, s akit *Kávássy Kristóf* huszti várkapitány és máramarosi kamaraispán kényszerített pénzhamisításra. Vallomásából tudjuk, hogy rövid idő alatt tíz főúri műhelyben kellett dolgoznia. Gazdái között ismert, nevezetes személyekről is olvashatunk. Közöttük voltak az említett *Kávássy* mellett a *Homonnai testvérek* (*György, Gábor, Imre, Antal*), *Rákóczi János, Dobó Ferenc* és *Büdy Mihály*. *Miklós* ötvös ügyes kézzel készítette a hamis ezüst- és aranypénzeket a munkácsi és a jeszenői várban, *Huszt*on, *Szerednyén*, *Kőváron*, *Ungban* és *Zemplénben*. *Jeszenő várában Lajos és Ferdinánd király* aranypénzeit hamisították. A munka olyan jól ment, hogy a kész hamispénzt szekérszámra szállították el.

Végül azután *Miklós mestert* elfogták, lefolytatták ellene a pert, és a többszörösen bizonyított hamis pénzverés miatt 1551-ben lefejezték. Érdekesség, hogy az ítélet alapjául még egy 1530-as országgyűlési rendelet szolgált. E szerint minden vármegyében fel kellett állítani egy különleges jogkörrel felruházott bíróságot. Ez azután vizsgálatokat folytatott le, s azokat, „*akik saját vakmerőségükből és nem a király engedélyével*” pénzt verettek, fej- és jószágvesztésre ítélte. A bíróságok elé azonban csak a kisebb bűnösök kerültek, miután a főurakat a királyi hatalom sem tudta megakadályozni vagy megrendszabályozni, mert ha *Ferdinánd* erélyesebben fellépett valamelyikük ellen, az érintett gyorsan átpártolt *I. János* hívei közé.¹³²

Természetesen a vagyon gyarapítása során a *Dobó testvérek* is elkövettek különféle erőszakos bűncselekményeket, amelyekről a

¹³² KÁPLÁR László, 1984. 170.

perbehívó iratok tanúskodnak. Közel negyedszázadig elhúzódó pereskedést folytattak a *Tegenyei-ügy* kapcsán. A *Dobók* 1544. áprilisában *Tegenyén*, amely az *Ung megyei Pálóc* szomszédságában feküdt, *Tegenyei Tamásnak*, vagyis a helység urának több jobbágyát 8 ökrrel együtt *Pálóc* várába hajtották. Az özvegy *Nagy Dorottyának* a törvényesen *Tegenyeit* illető – ahogy azt ő állította – ingóságai közül két ökröt az embereik segítségével elvittek, és azt az özvegynek (talán igazságot szolgáltatva?) vissza is adták. Továbbá *Tegenyei uram* marháit a falu csordájából kiszakították, és *Pálócra* hajtották. Azon kívül 1547. júliusában *Tegenye* határában egy darab szántóföldet *Pálóc* határához csatoltak. Végezetül 1547. augusztus 9-én fegyvereseikkel megtámadták *Tegenyei Tamás* nemesi udvarházát, és *Nagy Dorottyának* az ott levő négyökrös szerkerét az udvarból elhajtották. A kárvallott mindezekért 1548-ban vádat emelt *Dobóék* ellen hatalmaskodás miatt.

A *Dobó fivérek* azzal védekeztek, hogy a szántóföld *Pálóc* várához tartozott, a kérdéses szántót pedig *Dobó Domokos* foglalta le. *Dobó István* részvétele, s ily módon bűnrészessége az 1547. júliusában és augusztusában elkövetett hatalmaskodásban azért kétséges, mert mint királyi adószedő, július 20-ig hivatalos szolgálatban volt, s éppen 100 lovasnak parancsolt.

Miután *Tegenyei* megesküdtött állításai valódiságára, s mivel a kirívó hatalmaskodásokért, főként, ha a sértett nemes ember volt, súlyos büntetés járt, 1551. március 5-én a három *Dobó testvért* fej- és jószágvesztésre ítélték. Az ítéletet azonban nem hajtották végre. 1551. március 28-án – *Dobó István* személyes közbenjárására – már arról értesítette őt *Oláh Miklós*, hogy a király, bár nem szívesen szokott ilyen ügyekben kegyelmet adni, neki és testvéreinek megkegyelmezett. *Oláh* még azt is tudatta, hogy a királyi menlevelet megküldték az illetékeseknek, viszont mindezen szolgálato-kért, bár *Istvántól* nem kérnek, *Ferenc* és *Domokos* fizessenek magukért 400 aranyforintot. Ugyanakkor a király meghagyta, hogy a *Dobó testvérek* ellenfelükkel egy éven belül egyezzenek ki. A per itt véget érhetett volna, ha a *Dobó fivérek* még 1548-ban be nem perelik közben *Perényi Gábort* a *Pálóczi örökségből* származó

Sárospatak jogtalan birtoklása miatt.¹³³ Ezért a per tovább folytatódtott, amint arról még szó lesz.

A Dobó testvérek természetesen az idők során másokkal is perbe kerültek. 1545. december 18-án *Ferdinánd* királyi utasításba adta a leleszi konventnek, hogy idézze meg az ungvári pálosokat, mert azok *Ruszkai Dobó Ferenc, István és Domokos* állítása szerint bartai birtokukat erőszakkal elfoglalták.¹³⁴ Közben 1548. május 3-án *Révay Ferenc* túróci főispán és nádori helytartó az egri káptalan panaszára *Ung megyei* birtokaik tizedének 8 éven keresztül történt elhordásáért megidézte a *Dobó családot*. Még ugyanezen a napon *Révay Ferenc Dobó Istvánt* az *Ung megyében* lévő gerényi templom kifosztásáért, s onnan 2000 frt értékű kincs elrablásáért¹³⁵ a pozsonyi káptalan útján perben megidézte.¹³⁶

1548 nyarán *Dobó*, mint egri várnagy csapataival a *Felvidékről* a vár falai közé költözött, ezért *Dobó* birtokai védelem nélkül maradtak. Ezt kihasználta *Homonnai Drugeth György*, aki a *Dobóra* szállott *Pálóczi-birtokokból* az ungvári uradalmat erőszakkal elfoglalta, köztük *Szerednye* városát, azután a ruszkai kúriát, majd még több falut fegyvereseivel megrohant. *Dobó* birtokleveleit és más ingóságait elrabolta, egy jobbágyát felakasztatta, többeket pedig kifosztott. Innen *Pálóc* vára alá vonult fegyvereseivel, s azt ostrom alá vette, az egyházat felgyújtotta, és annak több mint 3000 aranyforint értékű felszerelését több faluval együtt kirabolta.¹³⁷ A *Dobó testvérek, ezért* panaszt tettek a királynál. Ez ügyben 1548. június 15-én *I. Ferdinánd* viszont *Dobó Ferenc, István és Domokos* kérelmére utasításba adta a leleszi konventnek, hogy *Homonnai Drugeth Györgyöt* idézze meg.¹³⁸

¹³³ CSIPES Antal, 1972. 123-124.

¹³⁴ KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc, 1909. IV. 448.

¹³⁵ SZABÓ András, 2005. 46.

¹³⁶ KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc – LUKCSICS József, 1912. V. 28-29.

¹³⁷ GYÁRFÁS István, 1879. 31.

¹³⁸ KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc – LUKCSICS József, 1912. V. 43.

Dobó Istvánt igen szorgalmas birtokszerzőként ismerjük. 1549-ben *Szabolcs megyében*, *Hort* és *Téglás* faluban volt 31 portája, 2 pusztja jobbágytelke, valamint egy újonnan létesült jobbágytelke.¹³⁹ 1550-ben *Dobó Ferenc*, *István* és *Domokos* kezére jutott a király jóvoltából egy birtok a *Heves megyei Nagyrédén*, amit még *I. Ferdinánd* adott 1548. október 1-én *Zay Ferencnek*.¹⁴⁰ *Dobó* egri várkapitányként a *Bihar megyei Macs* faluban 13 portát és két pusztja telket birtokolt.¹⁴¹

A 16. században birokosaink előszeretettel foglalkoztak az akkor nyereséges marhakivitellel is, ami a vagyongyarapítás és a gyors meggazdagodás egyik lehetséges útjának bizonyult. Az 1542. évi vámnaplóban a szarvasmarha kereskedelem haszonélvezőiként *Nyáry Ferenc*, *Balassa Imre*, *Révay Ferenc*, *Pekri Anna*, a 16. század derekán már *Dobó István*, *Zay Ferenc*, *Bornemissza Sebestyén*, *Nádasdy Tamás nádor* és *Kerecsényi László* gyulai várkapitány szerepel a legnagyobb marhaexportőrök sorában.¹⁴² *Dobó* egri várkapitány korában, 1550 körül *Zay Ferenc*cel és *Bornemissza Sebestyén*nel társulva, egy kompániába tömörülve üzték a marhakereskedést. Az egyik kimutatásuk szerint 103 ökröt vásároltak, s az állatok ára az *Egerbe* való hajtással, a hajtók fizetésével, a vám- és révköltségekkel együtt 481 frt-ot tett ki. A felvásárolt állatokat *Dobó* és társai részben idehaza, részint *Bécsben* nyereséggel adták el. A zayugróci *Zay* családi levéltárban fennmaradt a társulásukat igazoló szerződés: „Az baromvétel, az kit mi hárman, azaz *Dobó István* uram, én *Zay Ferenc* és *Bornemissza Sebestyén* egy társaságba vettünk volt.”¹⁴³

A marha kereskedelemmel kapcsolatban a gazdaságtörténeti szakirodalom évi 100-200 ezer állat magyarországi kivitelével számol a korszakban, amelynek a vámértéke darabonként 1-1,5 frt között változott. Azt, hogy mekkora üzleti haszonnal járt a marhaexport, jól mutatják a vételi- és az eladási árak. Az idehaza 5-7 frt-

¹³⁹ MAKSAJ Ferenc, 1990. II. 706.

¹⁴⁰ HML TA-2. Bártfai Szabó László oklevélgyűjteménye.

¹⁴¹ MAKSAJ Ferenc, 1990. I. 242.

¹⁴² ZIMÁNYI Vera, 1985. 328.

¹⁴³ TAKÁTS Sándor, 1927. 143-144.

ért vásárolt állatokat a bécsi piacon 10-13 frt-ért, a nürnbergi vásáron pedig 15-20 frt-ért is el lehetett adni.¹⁴⁴

A *Dobó család* birtokain foglalkoztak még gabonatermeléssel, amelyből időként külföldre is szállítottak. Ennél állandóbb és jelentősebb volt a városok gabonával történő ellátása. Így *Selmecbányának* az 1560-70-es években *Dobó István*, a későbbi évtizedekben *Forgách Imre*, *Dóczy Gáborné* és *Pándy Zsigmond* voltak a fő szállítói.¹⁴⁵

Dobó északi, tehát *Bars*, *Hont* és *Zólyom megyei* birtokain a szarvasmarhatartás dominált, viszont az északkeleti területeken, *Zemplén*, *Bereg* és *Ung* hegyesebb vidékein levő domíniumain inkább juhot és sertést tenyésztettek. A gyapjút feldolgozás céljából külföldre szállították, ha mód volt rá, a vámfizetés megkerülésével. *Dobó István* birtokainak egy jelentős része a *Lengyelországgal* közvetlenül határos megyékben (*Ung*, *Bereg*, *Zemplén*) feküdtek. Az ősi *Ung megyei* birtokokról – amelynek *Dobó* és emberei minden szegletét ismerhették – lehetőség nyílt a királyi vámhelyek megkerülésével külföldre szállítani az árucikkeket, elsősorban élőállatot s a külhonban is annyira keresett bort. Talán ezért is van olyan kevés adatunk *Dobó István* kereskedelmi vállalkozásaira.¹⁴⁶

A mislei uradalom 1577. évi összeírásában feljegyzés található *Dobó István* korábban „viselt dolgairól.” *Szentiványi György* ungvári harmincados a jelentésében *Homonnay István* fegyvereseinek erőszakoskodásairól és *Dobó István* embereinek vámcsalásáról írt a kamarának, akik 12 szekér gyapjút vittek ki *Lengyelországba*.¹⁴⁷

A korszakban nem csekély rendszeres jövedelmet biztosított a végvári vitézeknek, kapitányoknak, birtokosoknak a török foglyoktól szedett váltságdíj. *Dobó* is üzte ezt az emberkereskedelmet, ugyanúgy, mint a hódító törökök. *Dobó István* 1552 őszén tett végrendeletében azt írta testvérének, hogy „török foglyomat,

¹⁴⁴ KENYERES István, 2011. 1293.

¹⁴⁵ ZIMÁNYI Vera, 1985. 327.

¹⁴⁶ CSIPES Antal, 1972. 35.

¹⁴⁷ <http://toriblog.blog.hu/2009/10./29>. *Dobó István* másik arca.

*melyet Perényi Gábor elvett, ha Isten megtart, talán visszaadja nekem, ha nem, kegyelmetek követeljék vissza tőle.*¹⁴⁸

A foglyokkal való kereskedéssel kapcsolatban ismert a következő, *Dobót* érintő történet. Amikor 1554. október 18-án *Bornemissza Gergely* egri várkapitánnyal együtt elfogtak vagy 120 katonát, *Dobó István* fegyveresei akkortájt ejtettek rabul egy előkelő törököt, bizonyos *Dervis Cselebi* nevűt, akit *Szerednye* várában őriztek. A török könyörgött, hogy váltságdíj fejében bocsássák őt szabadon. Már tárgyaltak is egy nagy összegű váltságdíjról, melyből a foglyot ejtő katonák 2000 aranyat kaptak volna. (A váltságdíj nagysága 3000 frt volt, a korban szokásos gyakorlat szerint a zsákmány értékének a kétharmada illetve a fogolyszerző katonákat, egyharmadát pedig a várkapitány, *Dobó István* kapta volna.)

Dervis Cselebi kiváltásának ügyével kapcsolatban *Bornemissza Gergely* és *Zolthay István* szabadulásáról is alkudozás indult *Veli hatvani szandzsákbéggel*. Ennek során a bég a *Gergely deáknál* kevésbé jelentős *Zolthayt „hitre”*, vagyis becsület szavára szabadon engedte azzal a feltétellel, hogy ő a befolyását latba vetve közbenjár *Dervis Cselebi* szabadulása érdekében.

Zolthay szabadulása után nem tudott semmilyen eredményt elérni a török ügyében, mivel minden igyekezete zátonyra futott *Dobó István* makacs ellenállásán. Ezért *Zolthay* felkereste az erdélyi vajda fivérét, *Dobó Ferencet*. Neki elmondta, hogy *Dervis Cselebit* a budai basa ki akarja váltani, s arra kérte általa *Dobó Istvánt*, hogy a távoli *Szerednye* várában őrzött foglyot szállíttassa egy közeli várba, ahol az alkudozás könnyebben megtörténhet. Viszont addig is, amíg az egyezséget megkötik, a jászberényi bírák jótállása mellett ideiglenesen bocsássa szabadon a törököt. Erről azután *Dobó Ferenc* tájékoztatta *Dobó Istvánt*, aki *Váraljáról* 1554. október 27-én azt a választ adta, hogy a budai basa, ha úgy kívánja, *Cselebit Szerednyéről* is kiválthatja. A jászberényi bírák jótállásáról pedig az volt a véleménye, alig hiszi, hogy a váltságdíj megtérítésének hatalmas terhét önként magukra vállalják, kivéve, ha őket erőnek erejével arra nem kényszerítik. Azt kívánta *Dobó*, hogy

¹⁴⁸ BOROVSZKY Samu, 1909. 545.

Zolthay, Bornemissza és Zárkándy Pál egri várkapitány hitükre fogadják meg, hogy amennyiben a jászok *Cselebi* váltságdíját nem fizetik ki, azokat vagy elégtételre szorítják, vagy pedig a törököt visszavitetik szerednyei fogságába.¹⁴⁹ Az eset *Dobó* szívtelenségét és nagyfokú önzését bizonyítja, hiszen nem engedte saját török foglyát kicseréltetni egykori egri harcostársára, *Bornemissza Gergelyre*.

Dobóval kapcsolatban az egyes szerzők leírják, hogy jó és ügyes gazdálkodó volt. Negatív tulajdonságai, nagyfokú kapzsisága és zsarnoki hajlama is pozitív megvilágítást nyernek, ha az egri vár jövedelmeinek mindenáron való növelése volt a célja, mert ezzel a sikeres várvédelmet segítette elő. Azt ugyanis nem állíthatjuk, hogy várkapitányként „*saját zsebére*” dolgozott volna, erre utaló adat nincs.¹⁵⁰ Anyagias hozzáállására példaként szokták említeni *Bornemissza Péter* sorait, amelyeket az *Ördögi kisírtetekről* című művében írt: „*Dobó Istvánnak, mikor ötszáz hordó bora lőtt volna, kérdezte a kolcsárt, töltelékre [tudniillik saját fogyasztásra] valót hol vegyenek. Mert annak a számát nem örömet kezdene meg.*”¹⁵¹ Ezek szerint a saját termelésű borát inkább vitte eladni külföldre, ugyanakkor személyes fogyasztásra vásárolta a gyengébb minőségűt.

1551-ben *Dobó* egy bizonyos *Zwynciczky László* nevű úrnak, aki *Egerben* betegeskedett, adott 8 frt-ot, amit az illető nem fizetett vissza. Ez ügyben az 1552-es egri ostrom előtt, augusztus 23-án kelt, testvéreinek írt levelében meghagyta, hogy ha már neki nem lesz lehetősége a 8 frt-os adósság behajtására, akkor ők követeljék az illetőtől.¹⁵²

Jellemző *Dobónak* az embereivel szemben tanúsított magatartására a következő eset. Egyiküknek, *Küködi Jánosnak* – nem ismerjük, hogy milyen minőségben volt az alkalmazottja – esküvője alkalmából 52 frt-ot kölcsönzött. Mikor a visszafizetési határidő lejárt, *Dobó* már erdélyi vajda volt, de nem feledkezett meg az

¹⁴⁹ GYÁRFÁS István, 1885. IV. 50-51.

¹⁵⁰ CSIPES Antal, 1972. 62.

¹⁵¹ NEMESKÜRTY István, 1980. 1106.

¹⁵² KENYERES István, 2006. 185.

adósságról. Az ügyben levelet írt *Ferenc* bátyjának, melyben felhívja, hogy küldjön ki valakit „és *Küködi Jánostól, ha él is, keresse meg kegyelmed a pénzt, ha megholt is, anyjától vagy feleségétől ez levél mellett.*”¹⁵³

A *Dobóról* szóló tanulmányok szerzői közül többen is átvették azt a történetet is, amelyet *Forgách Ferenc* jegyzett le emlékiratában, hogy *Dobó* erdélyi vajdasága idején egy fekete ló miatt vészett össze vajdatársával, *Kendy Ferenc*cel. „*Nem minden elméség híján mondogatták is az emberek, hogy eleink fehér lóval szerezték meg az országot, a mostaniak pedig egy feketéért elveszítik*” – fűzte hozzá *Forgách* a történethez.¹⁵⁴

Ez a *Forgách Ferenc* történetíró elbeszéléséből ismert megjegyzés, valójában a tények félreértelmezésén alapul, ugyanis *Dobó Istvánt* komolyan érdekelte a hazai lótenyésztés. Miután a török az *Alföldet* megszállta, az itteni virágzó lótenyésztés lehanyatlott. Lovakra akkor a közlekedésben, a törökellenes katonai portyák alkalmával mindennap szükség volt, amellet a nagyobb hadjáratok a lóállomány súlyos pusztulásával jártak. Ezért ilyen viszonyok miatt nálunk a ló fontos importcikket képezett. *Erdélyből* hozták a lovakat *Felső-Magyarországra*. Az 1550-es évek legelején éppen *Eger* várában *Dobónál* pihent meg útja során *Gróf Miklós*, aki egy nagyobb lószállítmánnyal érkezett ide *Erdélyből*.

Dobónak már az 1540-es években végzett tizedszedő munkájához, később pedig egri várkapitányi, majd erdélyi vajda tevékenysége során még nagyobb szüksége volt a lovakra. Úgy látszik, hogy erdélyi vajdasága idején (1553-56) már lehanyatlott az ottani lókereskedelem, mert jó tenyészménhez igen nehezen lehetett csak hozzájutni. Ezért *Dobó* azzal a céllal küldte ki embereit lóért, hogy „*ha Havasalföldébe nem találtak, Konstantinápolyból hagytam, hogy hozzanak*” – írta egy 1554. február 7-én kelt levelében *Dobó Ferenc*nek.

A *Forgách Ferenctől* származó történet, miszerint *Dobó* és *Kendy Ferenc* egy szép ló miatt vesztek össze úgy, hogy ezután a vaj-

¹⁵³ CSIPES Antal, 1972. 37-38.

¹⁵⁴ HÓVÁRI János, 1987. 13.

datársa elpártolt *Ferdinándtól*, a tények hamis beállítása lenne. A két vajda ellentéte egészen más, súlyosabb okokra vezethető vissza. Végso soron az egész magyar lótenyésztés nehéz helyzetéről van szó, amelyet egyes főuraink, így *Dobó* is, ebben az időben megpróbált a végso megsemmisüléstől megmenteni.

Az egyébként takarékoságáról ismert *Dobó* az 1554-es árviszonyok között 50, 60, sőt, akár 70 aranyforintot is hajlandó volt kiadni egy jó tenyészménért akkor, amikor egy tehén ára 10, míg egy közönséges ló ára pedig 10-20 forint volt.¹⁵⁵

Dobó Istvánt később is érdekelték a lovak, mint jószágtartót és katonát. Egy *Szendy György* nevű *Dobó-familiáris* – aki 1567 után vezette a főúr gönci jószágát – írta 1569. június 1-jén kelt levelében, hogy *Fáncsy János* ménesét *Kamuthy Farkas* három szolgálja elhajtotta.¹⁵⁶ Valószínű, hogy *Dobó* is vásárolt korábban *Fáncsy uram* méneséből. Az itt nevelt lovak igen kapósak voltak. A jó lónak a várkatonaság és a kapitányok körében óriási kereslete volt, s a hazai fajták mellett különös beccsel bírtak a török lovak.

Dobó István anyagi gyarapodása *Eger vár* védelme, majd különösen a szamosújvári fogságból való szökése után *I. Ferdinánd király* jóvoltából még jobban kiteljesedik, amire még visszatérünk.

Dobó István tevékenysége erdélyi vajdaként

Dobó életében a sikeres egri várvédelem meghozta a fordulatot a rangemelkedés és a vagyongyűjtés terén egyaránt, miután a török felett aratott győzelem mind erkölcsi, mind pedig katonai szempontból nagy jelentőséggel bírt.

I. Ferdinánd király instrukciója szentiványi *Kendy Ferenc* és ruszakai *Dobó István* erdélyi vajdák és székely ispánok részére 1553. május 18-án kelt *Sopronban*.¹⁵⁷ A zavaros erdélyi viszonyok miatt *Dobó* igyekezett új tisztét gyorsan elfoglalni. Így 1553. július 13-án, a tordai országgyűlésen a rendek előtt le is tette az esküjét.

¹⁵⁵ CSIPES Antal, 1972. 90-91., 162.

¹⁵⁶ SZABÓ János Győző, 1975. 47.

¹⁵⁷ KENYERES István, 2008. 84.

Ugyanakkor alvajdákknak *Ödönffy Lászlót* és *Dobó* testvérét, *Domokost* nevezték ki.¹⁵⁸

Dobót a tordai országgyűlésre 700 lovas és 800 gyalogos kísérette. A vajdai tisztség elfoglalásakor nagymértékben támaszkodott rokonságára. Kíséretében ott voltak: öccse, *Domokos*, akinek kijárta az alvajdai címet, továbbá sógorai, *Balassa János* és *Bocskai György*. Emellett maga mellé vette *Anna* nevű nővérének két fiát: *Zeleméry Miklóst* és *Lászlót*. Megérkezésekor vele tartott nemcsak a saját, hanem sógora, *Bocskai* egész családja is. Sógorai közül *Balassa* nem helyezte át a székhelyét, mint királyi biztos, ezért csak a beiktatási diétára utazott el, hogy bejelentse a király által elrendelt kormányzati és katonai változásokat.

Dobót vajdaként széles jogkörrel hatalmazták fel, így egybehívhatta az országgyűlést, hadfelkelést hirdethetett, a mellé rendelt tanáccsal együtt tárgyalhatott a porta és a román vajdák követivel, továbbá ítélkezési joggal rendelkezett, valamint 20 jobbágytelekig birtokadományozási joggal bírt. Feladatai közé tartozott a megkezdett várépítkezések befejezése, emellett megfelelő számú katonát kellett fegyverben tartania.¹⁵⁹

Ferdinánd király, miután *Erdélyt* erővel megtartani nem tudta, megkísérelte, hogy uralmát népszerűvé tegye. Ezért az *Eger* védelménél hírnevet és dicsőséget szerzett *Dobót* küldte oda vajdának, s hogy a *Szapolyai-pártot* is elhallgattassa, annak vezetőjét, *Kendy Ferencet*¹⁶⁰ nevezte ki vajdatársává. Az uralkodó a már régóta üres gyulafehérvári püspöki székbe *Bornemissza Pált* iktatta be.

Az új kormány azonban, kellő katonai erő híján, hosszú távon nem tudott megküzdeni a növekvő belső nyugtalansággal. (A két

¹⁵⁸ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 159.

¹⁵⁹ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 24.

¹⁶⁰ Kendy Ferenc erdélyi főúr, Kendy Antal erdélyi alvajda fia. 1534-ben részt vesz Gritti elfogásában, 1553-tól Dobó Istvánnal együtt I. Ferdinánd vajdája, 1556-ban ő kíséri haza Izabella királynét Lengyelországból, Majd 1558. augusztus 31-én Izabella királyné Gyulafehérvárott megöleti az erdélyi rendi ellenzék vezéreit, Bebek Ferencet és a két Kendy fivért. – HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos 1991. 475.

vajdának 2000 lovas és 1000 gyalogos magyar katona állt össze-
sen arendelkezésére.) *Dobó* ellenfelei közül a közben hazatért *Pet-
rovics Péter* sereget toborzott a *Tisza-vidéken*, hogy *Erdélybe* vo-
nuljon. Fenyegető hírek érkeztek arról, hogy a moldvai és a havas-
alföldi román vajdák támadásra készülnek. Emellett *Kendy Antal*,
a vajda öccse fegyveres lázadást szervezett a belső ellenzékre tá-
maszkodva.¹⁶¹

Dobó úrrá lett a kialakult nehéz helyzeten, az országgyűlésen
Balassa Jánossal lecsillapította a rendeket, miközben csapataival
mind *Petrovics Péter* katonáit, mind pedig a moldvai portyázókat
távol tartotta, ugyanakkor a *Bethlen* várában védekező *Szapolyai-*
párti erőket is sikerült a vár feladására bírni.

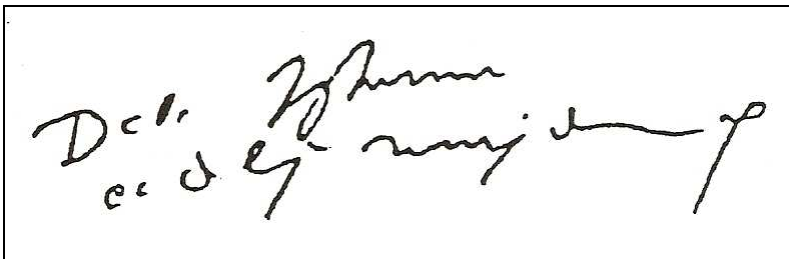
Dobó vajdaként a biztonságra törekedett, s ennek megfelelően
rendezkedett be. A két új vajda külön-külön székhelyet tartott fenn,
miután egy-egy várat és uradalmat kaptak a hivatal viselésének
idejére. Az utóbbi a *honor*, vagyis valamely méltóság viselésével
egybekötött királyi birtok, amit a kinevezett személy addig birto-
kolt, ameddig a hivatalát betöltötte. Mint erdélyi vajda, *Dobó Dé-
va*, *Kendy Ferenc* pedig *Görgény* várát kapta. Ezen kívül *Dobó*
családi lakhelyként uralta *Szamosújvárt*, amit a királytól költségei
fedezésére pluszként azért kapott, mert *Erdélyben* nem volt birto-
kos. *Szamosújvár* egy 1553. október 15-i összeírás szerint egy 23
faluból álló uradalom központja volt, amelyhez 771 jobbágytelek
tartozott.¹⁶²

Dobó szívesebben tartózkodott *Szamosújvárban*, míg *Dévára*
az öccsét, *Domokost* küldte, annál is inkább, mert az alvajda címe
mellett a dévai várkapitánysággal is felruházta testvérét. *Dobó* ro-
konságából sógora, *Bocskai György* az 1553. esztendőben a vajda
mellett szolgálta végig 100 lovas kapitányaként, 1554-től pedig
Dobó a visszafoglalt *Bethlen* várának kapitányi teendőivel bízta
meg. *Ferdinánd király* még 1554-ben 12 falut adományozott *Bocs-
kainak Szamosújvár* körzetében.¹⁶³

¹⁶¹ MAKKAI László, 1944. 203-204.

¹⁶² <http://toriblog.blog.hu/2009./10./29>. Dobó István másik arca.

¹⁶³ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 25.

A handwritten signature in dark ink, likely on a document. The signature is written in a cursive, somewhat stylized script. It begins with 'Dobó' and continues with a long, flowing line that ends in a sharp hook. The ink is dark and the background is white.

10. kép. Dobó István aláírása.
(Olvasata: Dobó István Erdély vajdája.)

Dobónak csak átmenetileg sikerült a rendet helyreállítania. A Szapolyai-párt hívei folyamatosan riogatták az erdélyieket, hogy ha Izabellát és fiát nem hozzák haza, akkor a szultán megtámadja Erdélyt. (1554. január 8-án Izabella királyné és Petrovics Péter követei útján a Maros-vidék átengedését és katonai segítséget kértek a szultántól.) A török fenyegetések miatt 1554. május 14-én az erdélyi országgyűlés általános hadfelkelést hirdetett ki. Az összegyűlt haderő harci szellemét nagyban rontotta a tétlen veszteglés, majd pedig feloszlottak. 1555-ben újra összegyűltek a csapatok, de mivel nem támadtak, ezért újból hazamentek a katonák. Az állandó készültség és a török fenyegetés mind anyagilag, mind idegileg kimerítette az erdélyieket.¹⁶⁴

Dobó királyi zsoldban álló hadserege már vajdasága kezdetén rendszeresen késve kapta meg a fizetését. Ezért azután katonáinak száma állandóan fogyatkozott. Még a sógora, Bocskai György is elhagyta, közben a várak őrsege olyan erősen megcsappant, hogy Déván már az éjjeli őrsgváltásra sem maradt embere.¹⁶⁵

Az erdélyiek növekvő ellenállását még az is fokozta, hogy a frissen kinevezett méltóságok, Dobó is, meg Bornemissza püspök jó koncnak tekintették a már sokat kizsarolt Erdélyt, s katonáik rend és fegyelem nélkül barangoltak a falvakban. A királyi zsold híján zsákmányolni kényszerültek. Amit szép szóval nem tudtak

¹⁶⁴ MAKKAI László, 1944. 204.

¹⁶⁵ <http://toriblog.blog.hu/2009/10./29>. Dobó István másik arca.

elvinni, azt elrabolták. Akinek bocskora nem volt, olyan gazdát keresett, ahol a szolgáljaival együtt azt is kapott; akinek ruhája hiányzott, szabómesterhez szállt, hogy öltönyeit kipótolja.

Bornemissza püspök sem mulasztotta el, hogy a kedvező alkalmat kihasználja. Nem várta meg, hogy *Gyulafehérváron* levő székhelyét *Balassa Menyhárt* moldvai seregeivel ostromolja, hanem gyorsan kiegyezett, mégpedig úgy, hogy szabad elvonulás mellett nemcsak a kincseit viheti ki sértetlenül, hanem az élelmet és a bort is, amit egész *Erdélyből* s a szomszédos három megyéből tized formájában összehordatott. A püspök utóbb dicsekedve mondta *Forgách Ferencnek*, hogy tollszárán kívül nem is hagyott mást *Erdélyben*.¹⁶⁶

Időközben megromlott a két erdélyi vajda közötti viszony is, miután *Izabella királyné* hívei felvették *Kendy Ferenc*cel a kapcsolatot. *Dobó*, miután kitapogatta vajdatársa szándékait, a sógorát, *Bocskai Györgyöt* *Bécsbe* küldte, hogy panaszt emeljen *Kendy* ellen, továbbá hogy katonai támogatást kapjon.¹⁶⁷ Kettejük szembenállását tovább éllezte vallásbeli különbözőségük, *Dobó* ugyanis katolikus, míg *Kendy* protestáns volt.

Erdélyben az egyre erősödő *Bécs* és katolicizmus elleni hangulattal mind nehezebb volt szembeszállni. *Dobó* erdélyi vajdasága idején azzal is kiváltotta a protestánsok haragját, hogy túlbuzgó módon sietett a gyulafehérvári katolikus püspökséget, s annak megromlott anyagi viszonyait rendbe tenni.¹⁶⁸ Az 1555. december 23-án összeült erdélyi országgyűlés nyíltan megüzente *Ferdinándnak*: „*Kedves volt nekünk keresztény fejedelem alá menni, a római császárral összeköttetésben lenni, de Isten nem akarta, hogy állandó legyen... Kérjük felségedet, hogy bennünket olyan erővel megsegíteni, mely Szulejmánnak ellenállhat, vagy eskünk alól feloldani kegyeskedjék.*”¹⁶⁹ Ugyanakkor az erdélyi diétán *Balassa Zsigmond*ot önhatalmúlag megválasztották erdélyi főkapitánynak.¹⁷⁰

¹⁶⁶ BÁRTFAI Szabó László, 1904. 23-24.

¹⁶⁷ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 25-26.

¹⁶⁸ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 110.

¹⁶⁹ MAKKAI László, 1944. 204.

¹⁷⁰ BENDA Kálmán, 1982. II. 389.

Dobó helyzete 1556 tavaszára tarthatatlanná vált. Ekkorra *Ferdinánd király* uralmával szemben országos ellenállás bontakozott ki. A kilátástalan helyzet miatt előbb *Kendy Ferenc* vajda, majd több, korábban *Habsburg-hűnek* mutatkozó főúr nyíltan *János Zsigmond* és *Izabella* pártjára állt. 1556 elején *Dobó* kénytelen volt meghátrálni az egyre nyomasztóbb túlerő elől. Előbb *Domokos öccsét Bécsbe* küldte segítségért. Közben *Dobót* az 1556. március 8-i szászsebesi országgyűlés megfosztotta erdélyi vajdai tisztségtől.¹⁷¹ Miután 1556. április 11-én *Ferdinánd* emberei közül *Bornemissza Pál* püspök minden vagyonával elhagyta *Erdélyt*, rá két napra *Dobó* is elküldte a királynak levelét, amelyben a vajdai hivatalból történő felmentését kérte.¹⁷² 1556. áprilisában *Dobó* családotul, továbbá *Bocskai György* családjával *Szamosújvárba* menekült. A vajda *Bécsből* visszatérő öccsét, *Domokost Várad* térségében az ellenséges katonák elfogták.¹⁷³

I. Ferdinánd végül 1556. június 14-én kelt levelében lemondott az *Erdély* feletti főhatalomról, visszaadta a tartományt *Szulejmán szultánnak*, illetve *Izabella királynénak* és fiának. Ezzel egy időben azonban titkos követe által megkereste az özvegy királyné testvérbátyját, *Jagelló (II.) Zsigmond Ágost* (1548-1572) lengyel királyt, s arra kérte, hogy küldje el egy megbízható emberét *Erdélybe*, hogy ő vegye át *Ferdinándtól* a várakat, majd adja át azokat a királynénak. Kérte továbbá, hogy erdélyi hívei, *Dobó*, *Vass László*, *Bocskay György* és családjaik szabadon elvonulhassanak, valamint járjon közbe azért, hogy *Izabella* elégedjen meg *Erdélylyel*, és az azon kívül eső, hozzá hű várakat (*Várad* és *Huszt*) ne próbálja megszerezni.

A lengyel király válaszelevele után *Ferdinánd* utasította *Dobót* arra, hogy adja át a szamosújvári várat, de minden fegyverzetet, ami még birtokában van, mielőbb juttasson el *Kassára*, királyi területre. *Izabella* tudomást szerzett a két király feje feletti alkudozásáról. Erre válaszul még 1556. augusztusának végén *Lemberg-*

¹⁷¹ SZABÓ János Győző, 1973. b. 25.

¹⁷² SZÁNTÓ Imre, 1973. 15. – Másutt a püspök Erdélyből való távozását 1556. júniusára helyezik: OBORNI Teréz, 2011. 81.

¹⁷³ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 26.

ből kelt levelében kifejtette, hogy nem enged beleszólást ügyeibe, sőt megemlítette, visszatérte után erélyesen lép fel mind az erdélyi urakkal szemben, mind pedig a nemzetközi diplomáciában. Közölte, hogy *Ferdinánd* király feltételeit, amelyeket a bátyja közvetítésével üzent, az erdélyi rendek beleegyezése és a szultán engedélye nélkül nem áll módjában teljesíteni.¹⁷⁴

Izabella királyné 1556. szeptemberében az erdélyi rendek hívására elhagyta *Lengyelországot*. Addigra *Erdélyben Ferdinánd* uralma teljesen összeomlott. *Petrovics Péter*, a moldvai és a havasalföldi vajdák három oldalról hatoltak be a tartományba. *Dobó* pedig, meg sem kísérelve a katonai összecsapást, *Szamosújvárba* húzódott vissza, amely akkor *Erdély* legkorszerűbb erődítményének számított.¹⁷⁵

Amikor a katonák *Dobót* magára hagyták kevesedmagával, főként rokonaival, úgy döntött, hogy *Szamosújvárt* fogja védeni, oldalán *Bocskai Györggyel* és *Forgách Pállal*.¹⁷⁶ A király azonban, – mivel nem akart háborút a törökkel – azt javasolta, hogy adja fel a várat az 1556. október 22-én az erdélyi rendek hívására *Kolozsvarra* visszatért *Izabella királynénak* és fiának.

Dobó 1556. november 28-án szabad elvonulás fejében átadta a várat, feltételül azt kötötte ki, – *Bornemissza Pálhoz* hasonlóan –, hogy mind ő, mind pedig az őrség ingóságaival együtt távozhasson *Ferdinánd* országrészébe. Miután *Balassa Menyhárt*, *Kendy Antal* és *Petrovics Péter* szavát adta a megegyezés betartásához, *Dobó* elfogadta az alkut.¹⁷⁷ *Szamosújvár* ostroma így 1556. november 28-án véget ért.¹⁷⁸

Dobó fogságba vetésének történetét *Serédy György I. Ferdinánd királyhoz* írt leveléből tudjuk. Amikor a vajda távozni készülődött, feleségével, gyermekeivel s szervitoraival, és a szekerekre rakott holmikkal el is indult *Szamosújvárról*, megérkezett hozzá *Izabella királyné* üzenete egy kis csapat katonával, hogy jöjjön

¹⁷⁴ OBORNI Teréz, 2011. 81.

¹⁷⁵ MAKKAI László, 1944. 205.

¹⁷⁶ FORGÁCH Ferenc, 1982. 98.

¹⁷⁷ HÓVÁRI János, 1987. 26.

¹⁷⁸ BESSENYEI József, 1981. 179.

Kolozsvárra megbeszélésre, s ha szép szóra nem akarna jönni, hát kényszerítve lesz erre.

Dobó december 3-án „szép szóra” *Kolozsvárra* indult, vele voltak hívei közül a sógora, *Bocskay György* és *Vass László*. Amikor azután a társzekereit átvizsgálták, azokban 3 falkonétát (sugár-ágyút), 17 szakállas puskát és néhány zsáknyi puskaport találtak. Ezeket a szamosújvári vár tulajdonának minősítették, és *Dobót* úgy állították be, mintha a fegyvereket jogtalanul eltulajdonította volna onnan. Amikor ezt *Petrovics Péter*, *Kendy Antal* és *Balassa Menyhárt* megtudták, védeni akarták *Dobót*, hiszen ők a szavukat adták neki a szabad elvonulásra, ezért közbenjártak, hogy legalább bírói eljárást folytassanak le ügyében. Az országgyűlés előtt lezajlott per során *Dobót* bűnösnek találták, amiért börtönbüntetésre ítélték. *Dobónak* azonban régóta esküdt ellenségei is voltak *Erdélyben*, elsősorban a befolyásos *Perényi Gábor*, aki végül elérte, hogy bűnösnek mondják ki. Emiatt fogságra vetették, és visszavitték *Szamosújvárra*, feleségét és gyermekeit pedig *Beszterce városába* küldték. Vagyontárgyairól listát készítettek, és *Kolozsváron*, egy házban helyezték el.¹⁷⁹

Egyes történészek véleménye szerint az nem kétséges, hogy a *Szamosújvárból* elszállított három sugárágyú csak ürügy volt a vajda elfogatására. Bár közvetlen bizonyíték nincs rá, de valószínű, hogy ezt már akkor elhatározhatták, amikor *Dobót Kolozsvárra* hívták. Az események mögött mindenesetre a török diplomáciai nyomását kell feltételeznünk, akinek kívánságait *Izabella királyné* az adott helyzetben nem tagadhatta meg.¹⁸⁰

Ezután *Dobó* és sógora közel 10 hónapig raboskodott *Szamosújvárbán*. Fogsága alatt, 1557. áprilisában az egyik hű embere, *Komády Gáspár* megpróbálta meglátogatni. *Komády* már apródként szolgálta *Dobót* egri várkapitány korában, végigharcolta vele az 1552-es ostromot, majd elkísérte *Erdélybe* is. Mivel közvetlen

¹⁷⁹ OBORNI Teréz, 2011. 82.

¹⁸⁰ SZÁNTÓ Imre, 1973. 16.

személyes találkozót nem engedélyeztek számára *Dobóval*, így Komády dolgavégezetlenül távozott.¹⁸¹

Miután főrangú ember volt, ezért a felesége bejárhatott hozzá a börtönbe, nála is alhatott, valamint fogolyként szolgálkat is tarthattott. Így volt módja *Sára asszonynak*, hogy a férje szökéséhez szükséges eszközöket becsempéssze, és a menekülését megszervezze. Nem véletlen, hogy amikor *Dobót Balassával* együtt 1569-ben le tartóztatták, már sokkal szigorúbb őrzési rendet állapítottak meg.¹⁸²

Dobó István 1557. november 6-án éjjel úgy szökött meg, hogy egy kötélén leereszkedett a vár falán, ami kalandfilmbe illő jelenet lehetett. Szökéséről levélben számolt be *Nádasdy Tamás nádornak*. „Miután fogságomban sűrűn kaptam leveleket a királyi felségtől, s én magam is azokat, amik itt történtek, őfelségének jelentettem, akkora veszedelmet idéztem magamra, hogy a királynő szememre hányt, méltatlan vagyok kegyelmére, mert rajtam keresztül minden cselekedet és terv megjelentetik a királyi felségnek, és mert az én kezdeményezésemre jött erre a vidékre ellene az a királyi expedíció, és ezért a legszigorúbb fogságra vettem, ami-ben senkinek, még egy inasnak sem volt bejárása hozzám. Mégis, isteni segítségből támogatottan a november 6-ára virradó éjszaka börtönömből minden emberi segítség nélkül csodálatosképpen kijöttem, úgy, hogy a börtön kiásása után a falon át leereszkedvén a huszonnegyedik órára attól [számítva], amelyikben innen megindultam, átmentem a Tisza folyón. Ugyane hó 10. napján megérkeztem Szerednyére, bár nem tagjaim megnyomorodása nélkül, bal kezem ugyanis a kijövetelkor kificamodott, ennek utána lovagolva e hatalmas és oly nehéz úttól most teljesen bágyadt vagyok. Hitvesünk gyermekeinkkel együtt továbbra is eddig fogságban van.”¹⁸³

¹⁸¹ SZABÓ János Győző, 1975. 41. – Komády Gáspár megbízhatóságát mutatja, hogy Dobó István gönci jószágainak a tisztartója volt 1567-ig. CSIFFÁRY Gergely, 2003. 299-300.

¹⁸² G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 26-27.; HÓVÁRI János, 1987. 26-27.

¹⁸³ NAGY Gábor, 1998. 203. – Dobó szökésének pontos dátumát több helyen tévesen közlik. 1558. november 16-át említ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890.II. 180.; 1557. november 15-ét írt HÓVÁRI János, 1987.

Dobó természetesen hallgatott arról a levélben, hogy valaki is segítette volna a szökésben. Ezt a családjá védelmében tette, akik sikeres hazatérése idején még *Izabella királyné* foglyai voltak, s majd csak *János Zsigmond* engedti szabadon őket, mondván, a vajda „*bűnei*” miatt a felesége és a gyermekei nem bűnhődhetnek.

Egyébként a családjával kegyesen bánt *Izabella*. *Tordai Zsigmond* írta róla *Miksának* 1557 júliusában: „*Felségtek vajdájának, Dobó Istvánnak fia született, akit ő maga Istvánnak akart nevezetni, hogy ha meg is halna, a fiú nevének örökösül hagyja hátra. A királynő a csecsemőt Torda városába vitette, ahol az országgyűlést tartották, ott ő maga emelte fel a keresztség szent forrásából és nevezte el saját apja után Zsigmondnak, Dobó István úrnak pedig megüzente, ne hagyja, hogy tovább gyötörje őt a fogsága keserve, hanem térjen a hűségére; az visszaüzent, amint hallom, hogy ezt nem teheti meg, bocsáttassék szabadon, el fogja végezni urával, hogy legyen szabad otthon élnie nyugalomban, de akaratát és állapotát legszentebb felségtek a levélből igen jól meg fogják érteni.*”¹⁸⁴

Dobó fogságban született gyermeke bizonyára a fiatalon elhunyt *Damján* nevű fiúcska lehetett. Világra jöveteléről a fentebb említett *Tordai-féle* levélből tudunk: „*felségtek vajdájának, Dobó Istvánnak fia született.*” Továbbá arról is tudósít, hogy *Izabella királyné* a csecsemőt *Torda* mezővárosába vitette és megkereszteltette.¹⁸⁵

Érdekesség, hogy *Dobó* szökését a szultáni udvarban igen rossz néven vették. *Szulejmán* csaszt küldetett *Erdélybe*, s azt követelte, hogy szolgáltatassák ki neki *Dobó* feleségét és gyermekeit, viszont *Izabella* nem adta ki a védteleneket. *Forgách Ferenc* történetíró szerint *Sára* asszonyt csak azután engedte szabadon *Izabella*

27.; G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 27.; MARKÓ László, 2001. 183.; OBORNI Teréz, 2011. 82. – Másutt a szökést 1557. november 17-ére helyezi: KENYERES István, 2006. 182. 1558 novemberét közli szabadulása idejeként: BENDA Kálmán, 1982. II. 390.

¹⁸⁴ NAGY Gábor, 1998. 203.

¹⁸⁵ NAGY Gábor, 1998. 203.

la, miután *Dobó* megígérte, hogy szükség esetén befogadja *János Zsigmond* katonáit szerednyeai várába, mivel az igen közel volt a Habsburg-erdélyi csatározások frontvonalához.¹⁸⁶

Szólnunk kell *Dobó Domokos* sorsáról. Ő is, éppen úgy, mint a bátyja, egy évig *Izabella* és *János Zsigmond fejedelem* foglyaként kemény rabságot szenvedett.¹⁸⁷ Majd *Perényi Gábor*, — aki ebben az időben *Izabella* környezetében élt — önhatalmúlag, bosszúvágytól fűtve *Domokost* kiszolgáltatta *Szulejmánnak*, aki ezután 1560-ig raboskodott az isztambuli *Héttoronyban*.¹⁸⁸

Dobó István azonban nem feledkezett meg fogságban sínylődő öccséről. A török kezéből a rabokat csak váltságdíj kifizetése vagy cserefogoly ellenében lehetett kiszabadítani. *Istvánffy Miklós* történetíró elmondásából tudjuk, hogy *Dobó* 1560-ban 6000 frt-ért megvásárolta *Horváth (Stancsics) Márk* szigetvári kapitánytól a *Veli* nevezetű gazdag janicsár agát, akit ezután sógora, *Balassa János* vitt el *Komáromba*. Eközben a török *Dobó Domokost Konsztantinápolyból Esztergomba* szállította, és a két foglyot a *Duna* vizén úszó hajókon cserélték ki.¹⁸⁹ *Domokosról* tudjuk, hogy 1562-ben még ott volt a hadadi csatában és a *Szatmár vára* védelménél harcoló seregben.¹⁹⁰ 1562. március 4-én Hadadnál *Balassa Menyhárt* és *Zay Ferenc* kassai kapitány tönkrevverte *János Zsigmond* seregét, mivel a török segédcsatatok nem érkeztek meg időben. A hadadi vereség után a *János Zsigmond erdélyi fejedelem* és *I. Ferdinánd* közötti fegyverszünetet a király haláláig ismételten meghosszabbították.¹⁹¹

¹⁸⁶ HÓVÁRI János, 1987. 27.

¹⁸⁷ SZAKÁLY Ferenc, 1969. 55.

¹⁸⁸ HÓVÁRI János, 1987. 26.

¹⁸⁹ ISTVÁNFFY Miklós, 2003. I/2. 293.

¹⁹⁰ HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos, 1991. 1991. – A szakirodalomban elterjedt, *Domokosról* szóló téves adat szerint 1552-től, ill. 1553-tól 1558-ig török fogságban volt. Ez az állítás eredetileg BUDAI Ferenc, 1805. I. 303-34. származik, majd az ő nyomán NAGY Iván, 1858. III. 329. közölte.

¹⁹¹ NAGY Gábor, 1998. 211-212.

Dobó végrendelete

Fennmaradt *Dobó István* 1558. november 26-án *Végles várában* keltezett testamentuma.¹⁹² A végrendeletet *dr. Meczner Tibor*, *Zemplén vármegye* főlevéltárnoka 1931. július 16-án találta meg *Sátoraljaújhelyen*, a vármegyei levéltárban, ahol a latin nyelvű eredeti okirat egy 1820. évi iratcsomóban rejtőzött. A becses dokumentumról hiteles fotómásolatot készíttetett, és lefordította azt. Ezután a hitelesített fotómásolatokat és a magyar nyelvű fordítást elküldte az *Eger* című újság szerkesztőségének, amely e munkájáért 13 pengő 40 fillért fizetett. Utóbb *Trak Géza*, *Eger* akkori polgármestere a város részére megvette a hiteles fordítást és a *dr. Meczner Tibor* által készített fotómásolatot, és azokat 1932. július 20-án az egeri városi levéltárban elhelyezte.¹⁹³

Dobó végrendeletét korábban *Sugár István* már közreadta,¹⁹⁴ de ez a forrásközlés több kívánnivalót hagy maga után. Nem adta meg a testamentumról készült másolat levéltári őrzési helyét, mert nem ismerte azt, s így nem is abból dolgozott. Ezt igazolja, hogy az *Eger* című újságban napvilágot látott fordítást tette közzé,¹⁹⁵ súlyos elírásokkal és pontatlanságokkal. *Dobó* feleségét tévesen *Sulyok Mária* néven említi, a *Lekcsei Sulyok* familia nevét hibásan *Legyeki Sulyoknak* adta meg, stb. Ezért itt újból közöljük a végrendelet magyar fordítását *dr. Meczner Tibor* ellenőrzött átirata alapján.¹⁹⁶

Nagyságos Dobó István Úrnak a végrendelete, 1558

„Én Ruszkai Dobó István Bars vármegye főispánja stb. Ámbár szellemileg és testileg épen, mégis figyelembe véve, hogy az em-

¹⁹² HML V-1/d/4/36. Eger város tanácsának iratai. Vegyes iratok. (Miscellania.)

¹⁹³ HML V-1/d/4/36. Eger város tanácsának iratai. Vegyes iratok. (Miscellania.)

¹⁹⁴ SUGÁR István, 1965. 22-24.

¹⁹⁵ Eger, 1931. X. 18. 2.

¹⁹⁶ Dobó alábbi végrendeletét közreadta még Dr. Meczner Tibor fordításában: HÖGYE István, 1986. 18-19.; HÖGYE István, 2002. 18-21.

beri élet mulandó és törékeny, hogy abban semmi sem állandó és semmi sem tartós az Úristentől nekem adott javokról és dolgokról ezen végrendeletet teszem,

Tanúsítom először is, hogy az egri ostrom előtt és azután, az újvári börtönben, Erdélyben az előző években általam kiadott, és saját kezűleg aláírt, valamint legkedvesebb házastársamnak, Nemzetes Sulyok Sára Úrasszonynak adott, tudniillik neki megglevelezett végrendeleti intézkedéseimet és abban foglaltakat egyenként és most is jóváhagyom.

Ezen kívül, mivel előbb mondott legkedvesebb házastársam az ő irántam való szeretetéből a nyomorúságokat és fogságokat együtt elszenvedve, az oly nagy szerencsétlenséget mellettem viselte el, s hogy midőn az előző években mindketten Izabella királyné fogságába estünk, úgy az ő szülei által hátrahagyott, mind az általam neki adott, nevezetesen pedig arany és ezüst marháit elvesztette, és ezen felül mielőtt én isteni segítséggel ugyanezen fogságból kiszabadultam volna, ő Kolozsvár, azután pedig Déva várában, a mi közös gyermekeinkkel kemény, és a női nemre nézve igen nehéz fogságot állott ki, és azt nyomorúságosan elviselte, én az ő hűségének ezen szolgálatait kárpótolni akarván, a Rómaiak Szentséges Császári Felsége, Legkegyelmesebb Uram által az én kellő szolgálataimra való tekintettel, az én kiszabadulásom után húszezer és ötszáz magyar forintokért egyebek közt kegyesen nekem érdemül beírt Végles várát tartozékaival együtt, mondott legkedvesebb házastársamnak hagyományozom, mint ugyanazon összegért érdemül beírtat és oly soká birtoklandót, míg az előbb közölt összegről neki vagy örököseinek Magyarország királya által, az erről készült érdem jutalom-levél tartalma szerint a kielégítés meg nem történik. Ha pedig eközben valamiképpen az én házastársam a fogságból ki fog szabadulni, s a vár a Szentséges Császári Felség által előbb mondott összeg letétetvén kiváltatnék, a mondott húszezer és ötszáz forint összeget éppen úgy ugyanezen házastársamnak és örököseinek hagyományozom mindenestül.

Végül úgy az én legdrágább házastársamat, valamint kicsinyke fiaikat először is a Szentséges Császári felségnek, valamint a Felséges Fejedelemnek és Úrnak, Miksa Úrnak, Csehország királyá-

nak oltalmába ajánlom, esdekelve legalázatosabban, méltóztassanak a felségek először is azon kegyes vonzalomból, mellyel a keresztény fejedelmek az özvegyeket és árvákat pártfogolni szokták, és az én általam nem rettenetes szerencsétlenségek nélkül és igen sok hányattatással teljesített, a Felségeknek és Magyarországnak tett hűséges szolgálataimért, ugyanezeket oltalmukba fogadni, és őket kegyesen pártfogolni, akiknek másodszor gondnokul nagyságos Gyarmathy Balassa János urat, Zólyom kapitányát és nagyságos Dobó Domokost, Jánost, Lászlót és Miklóst,¹⁹⁷ továbbá vitézlő Bocskai Györgyöt és vitézlő Leksei Sulyok Ferencet és Györgyöt, és vitézlő Nagymihályi Ödönffy Ferencet rendelem.

Kelt előbb mondott Végles várában alulírt tanúk előtt, az Úrnak 1558-ik esztendejében, november hónap 26-ik napján.

Ugyanaz Ruszkai Dobó István Bars vármegye főispánja sk. P. H.¹⁹⁸

Balassa János,
Jakopi Péter, Végles várának várnagya,
Puthnoki Mihály várnagy,
Bay János keze vonása, Balassa kézírásával,
Babochay János, ugyanazon Dobó Úrnak titkára.”¹⁹⁹

A komoly veszedelmeket átélte, korosodó *Dobó István* végrendelete akkor készült, amikor a felesége és gyermekei (*Ferenc* és *Damján* nevű fiai) még *Izabella királyné* fogságában voltak. Korábban *Kolozsvárott*, majd *Déván* tartották fogva őket, szabadulásukra csak 1558. november 26. után került sor, a pontos dátumot azonban nem ismerjük.

A testamentum bevezető soraiból kitűnik, hogy *Dobónak* ez már a harmadik írásba foglalt végakarata; ennek fogalmazása szerint a korábbi végrendeleteit is érvényben hagyta. Az elsőt az

¹⁹⁷ A vezetéknév nélkül felsorolt János, László és Miklós, valamennyien Dobó István testvérének, Dobó Domonkosnak a fiai voltak.

¹⁹⁸ Az aláírás mellett igen rongált állapotban látható Dobó négyszögletű, címeres, vörös viaszba mártott pecsétjének a lenyomata.

¹⁹⁹ Az öt végrendeleti tanú neve mellett papírba nyomott pecsétlenyomatuk is szerepel az iraton.

1552-es egri ostrom előtt *Egerben*, a másodikat pedig *Erdélyben*, a szamosújvári börtönben saját kezűleg írta meg, majd levélben megküldte azokat a feleségének.

11. kép. Végles vára a XVII. század elején.
(ECKHARDT Sándor, 1943.)

A végakarát szövegéből kitűnik, hogy *Dobó* felesége nem csupán a szüleitől örökölt, de a férjétől kapott valamennyi arany- és ezüsttárgyat elvesztette erdélyi fogsága idején. Ezért az uralkodó kárpótolni fogja *Dobót* az elszenvedett anyagi veszteségekért és károkért, amikor a 20.500 aranyforint értékre becsült véglesi uradalommal megajándékozta őt. *Dobó* hangsúlyozta, hogy a fogságban elszenvedett fájdalmakért és veszteségekért kívánja kárpótolni a feleségét *Végles* váruradalmának reá hagyományozásával.

Dobó testamentumában név szerint megnevezi özvegyének és gyermekeinek jövőbeni tutorait. Köztük sorrendben *I. Ferdinánd királyt*, utána *Miksa főherceget*, *Csehország királyát* jelöli meg elsőként. A gyámok sorában másodjára a sógorát, *Balassa Jánost*, az öccsét, *Domokost*, továbbá annak vér szerinti fiait (*Jánost*, *Lászlót* és *Miklóst*) nevezte meg. Ezt követően a másik sógorát, *Bocskai Györgyöt*, majd őt követően egykori erdélyi alvajdáját, *Nagy-mihályi Ödönffy Ferencet*, végül a felesége unokaöccseit, *Sulyok Ferencet* és *Györgyöt* említi a kijelölt gondnokok sorában.

Az okirat végén az aláírások sorakoznak, elsőként *Ruszkai Dobó István*, majd ezután öt végrendeleti tanú nevei és pecsétjeik kaptak helyet. A tanúk sorában találjuk a végrendelkező sógorát, *Balassa Jánost*, *Jakopi Pétert*, *Végles várnagyát*, *Puthnoki Mihály várnagyot*, *Bay Jánost*,²⁰⁰ legvégül *Babochay Jánost*, *Dobó* titkárárt, aki a végrendelet szövegét leírta.

A testamentum írásba foglalásakor *Dobó* korban már 50-es éveinek dereka felé járhatott. Nem fenyegette ekkor a közeli vég, de miután a börtönből sikeresen kiszabadult, számot vetett életével, és felrémlt előtte, hogy milyen törékeny is az ember élete. Ezért az újabb végrendelet megírásával mindenképpen gondoskodni kívánt a feleségéről és gyermekeiről.

Dobó birtokszerzése

Dobót az erdélyi kudarcért egyáltalán nem marasztalták el *Bécsben*. Ellenkezőleg, az uralkodó 1558 elején egy sor birtokadománnyal honorálta az erdélyi vajda hűségét, amit *Szamosújvár*, illetve korábban *Eger várának* a védelménél tanúsított. Közülük a *Bars megyei Léva váráról* és uradalmáról szóló adománylevel volt a legfontosabb, mellyel a főúr elnyerte *Bars vármegye főispáni címét* is. Az uralkodó kegye odáig ment, hogy az erdélyi hadsereg tartásának 30.000 frt-os költségének megtérítésére a szempci har-

²⁰⁰ Bay János familiáris *Dobó* hűséges tisztjeként ment 1569-ben ura segítségére, hogy az ellene tett vallomások másolatait a perbefogott főúrnak elvigye. – CSIPES Antal, 1972. 130.

mincadot lekötötte. Ennek kifizetését 1559. szeptember 2-án elrendelte annak érdekében, hogy testvérét, *Domokost* isztambuli fogságából kiválthassa.²⁰¹ A szempci harmincad nagyságát jellemzi, hogy 1564-ben 58.600 aranyforintot jövedelmezett.²⁰²

1560-ban *Dobó István* birtoka a *Zemplén megyei Rudabánya*cska.²⁰³ *Dobó* 1561-ben lett *Tolna megyei* birtokos, amikor az egri vár védelméért és erdélyi fogságáért megkapta a királytól *Köbli, Szalatnak, a két Bikál, Kapás, Hillye, Maróc, Bolta, Szoroszló, Szoroszlószentmihály, Zsibrid, Kerékliget, Szemefáva, Monyorós és Kozár* falvakat.²⁰⁴

Dobónak 25.000 frt-ért sikerült zálogba venni a *Zólyom megyei Végles várát* és uradalmát. 1558. január 8-án vásárlással jutott *Gönc és Telkibánya* birtokába 7000 frt-ért. Ugyanakkor visszaszerzte a család ősi birtokainak számító *Pányokot* is.²⁰⁵ 1558. január 10-én *Miksa főherceg* a hűtlenné lett *Tarczay Györgynek* a *Heves megyei Kömlőn* lévő birtokát adományozta *Dobónak*.²⁰⁶

A legértékesebb adományt szintén 1558. január 8-án kapta, amikor a kezére került *Léva vára* és a mezőváros. *Dobó* az erősséget *Thúry Györgytől* vette át, a vár uradalmába viszont csak 1561. május 11-21. között iktatták be.²⁰⁷ A lévai uradalomhoz *Barsban* 30, *Hont megyében* 31 település tartozott. Viszont a jogi beiktatás még 3 évig elhúzódott, mert a *Forgách család* sorozatban ellentmondott. Végül 1560. szeptember 13-án kelt privilégiumlevél szerint *Lévát Dobó Domokos* és a néhai – 1552-ben elhunyt – *Dobó Ferenc* fiai feltételesan kapták meg, azzal a kikötéssel, hogy ha *Munkács várát Erdélytől* sikerül visszaszerezni, *Lévát* az urada-

²⁰¹ GYÁRFÁS István, 1879. 80.

²⁰² TAKÁTS Sándor, 1927. 135.

²⁰³ BOROVSZKY Samu, 1905. 104.

²⁰⁴ SZAKÁLY Ferenc, 1969. 55.

²⁰⁵ KENYERES István, 2006. 183-184.

²⁰⁶ HML TA-2. Bártfai Szabó László oklevélgyűjteménye. – *Dobó Kömlő* birtokába úgy került, hogy a falu korábbi birtokosának, *Tarczay Györgynek* adott 300 frt kölcsönt, amit az nem tudott visszafizetni, ezért az *Dobó* 1553. május 2-án kötött záloglevéllel a falut birtokába vette. SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 159.

²⁰⁷ SZABÓ János Győző, 1975. 26.

lommal együtt kötelesek visszaadni. *Dobó* ennek ellenére *Lévát*, mint *Bars megyei főispán* és egyben *lévai várnagy* szabadon kezelte. Már 1558-ban kizárólagos birtokosként *Zárkándy Pál* egri várnagy *lévai kúriáját* elfoglalta, s embereit szélnék eresztette.²⁰⁸ Az esetet Szabó János Győző úgy kommentálja, hogy ez *Dobó* önkényeskedésének egyik bizonyítéka lenne.²⁰⁹

Zárkándy Pál, aki kiváló katona volt, s ennek tanújelét adta 1547-ben, amikor részt vett a schmalkaldeni háborúban, 1552 nyarán harcolt a palásti csatában. Később, 1553-tól *Egerben Bornemissza Gergely* várnagytársa, 1555. január 1-től pedig utóda lett az egri várkapitányságban, amely tisztségéről 1558. január 26-án önként lemondott, azzal az indokkal, hogy mint írástudatlan, nem képes a jövedelmek gondozását elvégezni.²¹⁰ Emellett nyíltan protestáns volt,²¹¹ ezért személyét *Dobó* alkalmatlannak tartotta.

Dobó beiktatása után azonnal hozzálátott a *lévai vár* megerősítéséhez. Még ebben az évben, 1558-ban kénytelen az erőszakoskodó várkapitányt, *Horváth Bertalant* leváltani. Helyére *Chutor Endrét* nevezte ki. Az ő idejében nyerte el a vár és az erődítményrendszer végső formáját, és pusztulásáig, 1709-ig így is maradt fenn. Megerősítésére az 1567. évi XVII. és a 1569. XIX. törvény-cikkek ismételten közmunkákat rendeltek.

Miután *Dobó* a várban nem talált alkalmas építményt magának és a családjának ezért közvetlenül alatta reneszánsz stílusú várkastélyt építtetett, amely ma is áll, s ez *Léva* legjelentősebb középkori

²⁰⁸ SZABÓ János Győző, 1975. 43.–*Dobó István* testvérének, Ferencnek a halálára vonatkozó adatok ellentmondásosak. Halálának idejét 1552-re datálja: SZEDERKÉNYI Nándor, 1890.II. 244. Más, ugyancsak ellentmondó adat szerint 1550-ben valószínűleg már nem él, mivel ekkor már fia, János pereskedik egy örökösödési ügyben. Ferenc felesége Csaholyi Anna, Csaholyi Imre unokahúga volt. – HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos, 1991. 226. – *Dobó Ferenc* halála valószínűleg 1555 utánra tehető, mert még 1555-ben úgy *Dobó Ferenc*, mint a testvére, Domokos gyámja kívánt lenni a kiskorú Serédy Jánosnak. Lásd: KENYERES István, 2008. 283.

²⁰⁹ SZABÓ János Győző, 1975. 43.

²¹⁰ BOROVSZKY Samu, 1909. 508.

²¹¹ SUGÁR István, 1993-1994. 73.

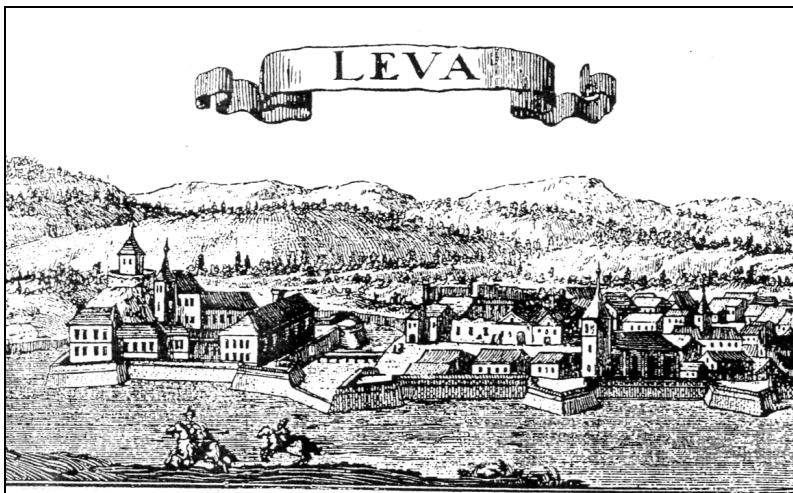
épülete. A kastély mindkét oldalát egy-egy földbástya erősítette, és a várat DK-i és DNy-i irányból védték. Bejárati kapuja felett korabeli emléktábla örökíti meg az építtető nevét. Szövege szerint: „*Magnificus D[ominus] Stephanus Dobo de Ruszka comes Bars Medio Ladislai de Zelemér fratris sui fecit Anno Domini MDLXXI.*” Valószínű, hogy a feliratban az évszám hibás, mert ekkor már *Dobó* fogoly volt *Pozsonyban*, de az építkezést fogsága idején talán a fia, *Ferenc* folytatta, aki a megkezdett munkákat 1571-ben fejezte be.²¹²

A szőlőműveléséről és borairól híres *Gönc* és *Telkibánya* *Abaúj vármegyei* mezővárosokat ugyancsak 1558. január 8-án szerezte meg *Dobó* az uralkodótól 7000 frt-ért. A vételár olyan alacsony volt, hogy akár jutalomnak is tekinthetnének azokért a veszteségekért, melyek, mint erdélyi vajdát, *Szamosújvár* elvesztésekor érték. Ezt jelzi, hogy, amikor *Ferdinánd* 1556-ban *Perényi Gábornak* adta át, akkor *Perényi* 40.000 frt-os adósságának a felét kívánta törleszteni, vagyis már 20.000 frt-ra taksálták. *Gönc* hadiadója szerint *Dobó* 1564-től tudhatta végérvényesen magáénak a települést, mivel a jogi beiktatás évekig elhúzódott.

Göncön a főúr igen súlyos konfliktusba keveredett alattvalóival. *Gönc* ugyanis a magyar mezővárosok sorában kivételes autonómiával rendelkezett, amely erősen korlátozta a birtokos földesúri szabadságát. Szabadon választott önkormányzata volt (főbíróval, esküdtekkel, szenátorokkal), továbbá önálló státútum-alkotási, valamint pallosjoggal bírt. Ez utóbbit *I. Ferdinánd* 1563. évi adománya tette lehetővé. Ily módon a város főbírája a nemesi származású lakosok felett is rendelkezett, s nem csupán a polgári, hanem a büntetőügyekben is ítélezhetett. *Dobó* a város hatályos jogait semmibe véve a főbíróat bebörtönöztette, hónapokig éhezettette, a városi esküdteket, szenátorokat leváltotta, sőt még a tizedfizetés alóli mentességüktől is megfosztotta. A városi malmot a saját céljaira önkényesen lefoglalta, a fürdőházat pedig istállóvá alakíttatta át. Fellépése elleni tiltakozásul 1561-ben lázadás tört ki a városban,

²¹² HIMMLER György, 1984. 50-51.; BOROVSZKY Samu, 1903. 133., 342-343.

amelyet a barsi főispán véres kézzel leverte.²¹³ A gönci polgárokat ért kemény megtorlás több ottani lakos életébe került.²¹⁴

12. kép. Léva vára. Justus Van Nypoort rézkarca, 1686.
(BÁRTFAI Szabó László, 1904. 125.)

Dobó tevékenysége Bars megyei főispánként és a bányavidéki végek főkapitányaként

*Dobó Bars megyei főispáni tevékenységéről keveset tudunk. Viszont amilyen jó katonai vezetőnek bizonyult, éppen olyan jó főispán is volt. Az ő idején a vármegye tisztújításait, törvényszékeit, amennyire a viszonyok lehetővé tették, rendszeresen megtartották. Főispáni éveiből maradtak fenn az első Bars vármegyei jegyzőkönyvek.*²¹⁵

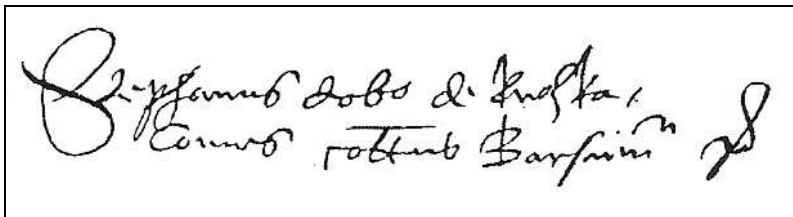
Dobó a Bars megyei főispánságot átvéve Lévát jelölte ki állandó lakhelyéül, ezért a vár közelében – amint már szó volt róla –

²¹³ SZABÓ János Győző, 1975. 42-43.

²¹⁴ HÓVÁRI János, 1987. 30.

²¹⁵ BOROVSZKY Samu, 1903. 374.

kastélyt építtetett bizonyos fényűző jelleggel a maga és a családja számára. A felvidéki megyék is ki voltak téve a török állandó támadásainak, így a lévai építkezés mellett *Dobó Végles* várát is kénytelen volt megerősíteni, mert sáncai és palánkjai dűledeztek. A főúr véglesi várnagya az unokaöccse, *Zeleméry László* volt, aki már korábban két kőtornyot építtetett, amely 1566-ra készült el.²¹⁶

13. kép. Dobó István Bars megyei főispán aláírása.
(KÖSZEGHY Péter, 2008. 67.)

Dobó zálogbirtokában 1558. január 10-től 1568. január 1-ig volt a véglesi vár, azután az uralkodótól *Balassa Farkas* kapta meg 21.726 frt-ért. *Miksa király* azzal indokolta a vár visszavételét, mivel úgymond *Zeleméry* engedély nélkül építtette az említett két tornyot. Az uralkodó kétszínűségét jelzi, hogy 1567. február 5-én kelt levelében még azzal nyugtatta *Dobót*, hogy a várat biztosítani fogja az utódainak is.²¹⁷

Dobó az erdélyi éveket kezdettől fogva rövid idejű megbízatásnak tekintette, ahol mindent pénzbe fektetett. Az 1558. év a *Dobó család* birtokpolitikájában is fordulatot jelentett. Ekkor szakított a főúr a korábbi hagyományokkal, miszerint addig a családi birtokok döntően Északkelet-Magyarországon (*Ung, Bereg, Zemplén megyékben*) koncentrálódtak. Erre az időre viszont a szóban forgó terület is az erdélyi fejedelemség része lett, és a királyi *Magyarországgal* folytatott küzdelem ütközőzónájává vált. Ezért *Dobó* a felvidéki bányavárosok körzetében: *Bars, Hont* és *Zólyom megyékben* szerzett hatalmas birtoktesteket. Ugyanakkor *Bars megye*

²¹⁶ CSIPES Antal, 1972. 38-39.

²¹⁷ SZABÓ János Győző, 1973.b 25.

főispáni tisztsége előreláthatóan hosszú távon is *Északnyugat-Magyarországhoz* kötötte. Ily módon a családi birtokvagyon súlypontja nyugatra tolódott, mintegy 7-8 napi járóföld távolságra az ungi-beregi szülőföldről.²¹⁸

Az idős főúr közel hatvan évesen még kardot kötött az oldalára, és hadba vonult. *Dobó István* és testvére, *Domokos* 1562 nyarán katonáikkal harcoltak *Szatmár váránál*.²¹⁹ Az év júliusában *Ibrahim budai pasa* megostromolta a királyi csapatok által védett szatmári várat. Az erősséget ugyan felmentették, de *Szatmár* és *Németi* városok porig égtek. *Dobó* katonáit *Léváról Sós István* hadnagy vezette.²²⁰ Miután a volt egri várkapitány az 1562. évi törökellenes harcokból is kivette a részét, kinevezték bányavárosi főkapitánynak a sógora, *Balassa János* helyett.²²¹ Ez az 1562. április 15-étől vállalt tisztsége lakóhelyének legmagasabb katonai posztja volt.²²² Elődjének a tevékenysége e minőségében *Zólyom*, *Liptó*, *Árva*, *Túróc*, *Bars*, *Hont* és *Nógrád* megyék területére terjedt ki. *Dobó* első intézkedései sorába tartozott, hogy az összehívott haditanácson elhatározták: *Végles* és *Kékkő* várai körül nyáron 200 fős gyalogos csapatot tartanak készenlétben. *Végles* a *Szalatna* széles völgyében mintegy előörsként védte *Zólyom várát és városát*. A védősereget tehát nem véletlenül *Dobó* véglesi és *Balassa* kékkői vára és uradalma térségében diszlokálták. Ezen kívül *Dobó* *Korpona* városba királyi zsoldon 200 gyalogost fogadott, majd később a saját birtokai védelmére kénytelen volt maga fizetni a katonákat.²²³

A török 1552 óta veszélyeztette a Garam-vidéki bányavárosok biztonságát. Török csapatok 1564-ben kirabolták és felégették *Újbányát Bars megyében*, a *Hont megyei Bakabányát* – bár királyi

²¹⁸ SZABÓ János Győző, 1973.a 40.

²¹⁹ Dobó István és testvére egy régóta húzódó peres ügyükben azért nem tudtak részt venni Zemplén vármegye gyűlésén, mert a jegyzőkönyvek tanúsága szerint Szatmárnál harcoltak. Lásd: TÓTH Péter, 2001. 105.

²²⁰ ISTVÁNFFY Miklós, 2003. I/2. 321.

²²¹ HÓVÁRI János, 1987. 30.

²²² KENYERES István, 2006. 187.

²²³ CSIPES Antal, 1972. 46.

területen volt – adófizetésre kötelezték, valamint szakadatlan támadásaikkal lehetetlenné tették a bányák folyamatos termelését. *Selmecbányát* nem foglalták el, de 1564-ben *Hodrusbányáig* elkalandoztak, és több embert elhurcoltak.²²⁴

A király rendeletére a bányavárosok biztonságáról tárgyaltak az 1564. május 14-én, *Selmecbányán* megtartott gyűlésen, melyen elővigyázatossági intézkedésekről döntöttek. Ezek szerint az ellenség közeledésének figyelésére állandó őrsöket kell tartani, akik jelzőtüzzel és lövésekkel adnak hírt a veszedelemről. Továbbá eldöntötték, hogy a városok embereiből csapatokat szerveznek, élükre tiszteket állítanak. Emellett elhatározták ún. *tűzőrség* felállítását is. A fontosabb településeken állandó őrség figyelte a vidéket a magaslati pontokról, hogy a török váratlan betöréseit tüzzel és ágyúlövésekkel előre jelezzék.

A rendelet értelmében a bányászokat és a városi polgárokat katonai alárendeltségbe osztották, létrehozták az ellenség közeledtét jelző megerősített őrhelyeket, kijelölték a gyülekezési pontokat, s hivatásos katonákkal állandó járőrözésről gondoskodtak. A jelzőtüzeket csak akkor kellett meggyújtani, ha biztos hír érkezett a török támadásáról. A rendelkezések szerint az egyetlen ágyúlövés az óvatosságra figyelmeztetett, a két lövés azt jelentette, hogy az ellenség már nincs messze, míg három lövéssel tudatták, ha az ellenség átlépte a körzethatárt.²²⁵

A véglesi és a lévai uradalmakban *Dobó István* már ezt megelőzően felállította a jelzőtüzek állandó őrségét. Ily módon sikerült 1564. áprilisában *Zeleméry László* véglesi várnagynak egy 100 fős török martalóc csapatot a vár alól elűzni.²²⁶

²²⁴ GERGELY Jenő, 1986. 45-46.

²²⁵ SZEMÁN Attila, 1997, 140.

²²⁶ CSIPES Antal, 1972. 46. – Fényjelzéseket a hegyvidéki területen a *lármafa* segítségével lehetett adni és továbbítani. Ez általában 8-9 méter magas fatörzs vagy pózna lehetett. Ennek a végére nagy adag szalmaköteget, gyantás forgácsot vagy szurkos szalmacsomót kötöttek. A lármafákat magaslatokon helyezték el, amely éjjel a fényükkel, nappal a füstjükkel jelezték az ellenséget vagy bármilyen veszélyt. Háborús időben a lármafák mellé őrszemeket, strázsákat állítottak,

1563. február 3-án a király *Bécsben* március 1-re tűzte ki egy ellenőrző bizottság *Egerbe* menetelésének idejét. Ennek a tagjai voltak: *Bornemissza Gergely* csanádi püspök, *Thurzó Ferenc*, a *Szepesi Kamara* vezetője, *Dobó István* bányavidéki főkapitány és *Kielman András* felvidéki főkapitány.²²⁷ *Dobó* a zászlósorak sorában 1563. szeptember 8-án részt vett *Miksa főherceg* pozsonyi koronázásán, ugyanis *Miksát* még apja életében, választás nélkül megkoronázták. *Dobót* 132 díszbe öltözött katonája kísérte el az eseményre.²²⁸ Még ugyanebben az évben *Domokos öccsének* is megszerezte a bárói címet.

Miután 1563-ban döntöttek a *Dunán inneni főkapitányság* felállításáról, *Dobó István* bányavidéki főkapitányi tisztsége 1564-ben megszűnt.²²⁹

A Dobó család protestánssá válása

Dobó Istvánról köztudott a szakirodalomban, hogy személyében a katolikusok erős pártfogójukra találtak. A reformáció prédikátorait, akik *Varkocs Tamás* egri várkapitánysága idején, 1541-1548 között szabadon hirdethették tanaikat *Egerben* és a környék-

azokat látótávolságon belül helyezték el. Így a híreket rövid idő alatt nagy távolságokra tudták továbbítani. – SZOLECZKY Emese, 2005. 723. – Az ekkor felállított jelzőtüzek helyei: Csábrág mellett a hegyen, Korponán az őrtoronyban, az Etele hegyen, Selmecbánya mellett a Hársfa-hegyen, Zólyom mellett a régi várhelyen (Ó-Zólyomban), Besztercebánya mellett a Tawgoschwald nevű magas hegyen, a Garam melletti Samerska hegyen, Libetbánya mellett a Hohenstein-hegyen, a zólyomlipcsei uradalomban a Lucsatinnal szembeni hegyen, a szentkereszti völgyben a régi várhelyen, az ún. meleg fürdő vagy üveghuta felett. Végül a Breznicska feletti régi várhelyen ért véget, ahonnan már Zarnócára és Garamszentbenedekre lehetett látni. – PÉCH Antal, 1884. 241.

²²⁷ DIV LUK TA 50-81. Oklevelek Eger múltjából II. 1554. február 8. – 1564. december 24. Összegejtötte: dr. Pataki János.

²²⁸ BOROVSZKY Samu, 1903. 343.

²²⁹ CSIPES Antal, 1972. 46.

ken, *Dobó* még 1548-ban elűzte,²³⁰ pontosabban elfogatta a városban és a szomszédos településeken működő három protestáns prédikátort. Ezt *Dobó* nem önhatalmúlag tette, hanem az *Oláh Miklós* püspök által kiadott udvarbírói utasítás 11. pontja alapján, mely szerint a lutheri hitvallást az egri egyházmegyébe ne engedje be, hogy azt terjesszék, a szónokokat pedig kergesse el várnagytársa segítségével.²³¹

14. kép. Dobó István szobra az egri Dobó István Gimnáziumban.

²³⁰ SZABÓ János Győző, 1973.a 104.

²³¹ KENYERES István, 2008. 300.

Az eset akkora felzúdulást váltott ki, hogy az 1550. január 15. és február 12. közt ülésező pozsonyi országgyűlésen a protestáns követek sürgették, hogy azt a három protestáns papot, akit eretnek tanok hirdetése ürügyén *Dobó* elfogatott, és *Egerben* őrizet alatt tart, nyilvános vizsgálat céljából *Pozsonyba* hozzák. Így amikor *Dobó* 1558. március 18-án *Egerbe* visszatért, három fegyveres őr kíséréte mellett a papokat *Bécsbe* vitték, ahonnan 1550. május 23-án visszahozták, és szabadon bocsátották.²³²

Tudjuk azt is, hogy erdélyi vajdasága éveiben – *Ferdinánd* utasításaihoz ragaszkodva – a katolikus egyház érdekeit védte, ami a többségében protestánsok lakta *Erdélyben* általános ellenszenvet váltott ki.²³³

*Dobó*t házasságkötése után továbbra is katolikus rokonság vette körül. *Sulyok Balázs* leányai is katolikus szertartás szerint lettek megkeresztelve, és esküvőjük idején a felekezetük tagjai voltak. Bár *Sulyok Annát* már rövid özvegysége alatt, majd újabb házassága elején, egy per során – azt nem tudjuk, milyen vétkekért – *Szondy Pál* püspök és esztergomi vikárius úgy a misézéstől, mint a templomból eltiltással fenyegette meg. *Sulyok Anna* második házasságával, valamint *Balassa* udvari prédikátorának és *Balassi Bálint* házitanítójának, *Bornemissza Péternek* a hatására az evangélikus hitre tért át. (*Bornemissza* 1563-tól 1569-ig volt a későbbi költő nevelője.) *Dobó* másik sógornője, *Sulyok Krisztina*, *Bocskai György* felesége, szintén sokáig megőrizte katolikus hitét. *Dobó Istvánról* tudjuk, hogy erdélyi vajdaként kapott uralkodói instrukciójában még *Ferdinánd* kiemelt feladatként szabta meg számára a „régi hit védelmét” és erősítését. Viszont *Dobó* és felesége később – ez viszont már kevésbé ismert – *Luther* követőivé váltak. *Sulyok Sára* utóbb – talán nővérének a hatására – *Bornemissza Péter* munkásságát és könyveinek kiadását is támogatta.²³⁴ Első kötetének, az 1558-ban megjelent *Tragoediának*, amely *Szophoklesz Elektrájának* fordítása, a legnagyobb összegű támogatók sorában talál-

²³² KOVÁCS Béla, 1987. 158.

²³³ GYÁRFÁS István, 1879. 38.

²³⁴ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 33.

juk Dobó feleségének és testvérének, Balassa Jánosné Sulyok Annának a nevét.²³⁵

Dobó István minden valószínűség szerint már Bars megyei főispánként, illetve bányavidéki főkapitánysága éveiben vált a reformáció követőjévé. Feltehető az is, hogy a katolicizmussal való szakításában szerepet játszott a bányavárosok protestáns szellemisége mellett közeli hozzátartozóinak protestánssá válása.

Nem csupán Dobó, hanem időközben a testvére is református lett. Ezt jelzi, hogy 1563 karácsonyán, amikor megjelent Károli Gáspár gönci lelkész első magyar nyelvű műve *Két könyv* címen, azt a szerző a barsi főispán testvérének, Dobó Domokosnak ajánlotta,²³⁶ aki 1562-ben öt Szatmár várában istápolta.²³⁷

Dobó már elmúlt 60 éves, amikor a saját költségén toborzott katonákkal újból kardot kötött az oldalára, hogy 1566 augusztusában idős hadfőként ő is felvonuljon Bécs védelmére. Csapatával előbb Óvárhoz (Mosonmagyaróvár) vonult,²³⁸ majd pedig Győrnél ütöttek tábort.²³⁹ Dobón kívül itt gyülekeztek hadaikkal még Tahy Ferenc, valamint Verancsics Antal egri és Bornemissza Pál nyitrai püspök.²⁴⁰ Végül is az egybegyűlt császári hadak nem indultak meg Szigetvár felmentésére.

Dobó az 1560-as évek végén már egyike az ország leggazdagabb főurainak. Birtokai kiterjedését tekintve korának 5. legnagyobb birtokállománnyal rendelkező főura volt mintegy 460.000 kat. holddal. Domíniumainak nagyságát csak a Báthory-, a Homonnai Drugeth-, a Balassa- és az Országh család birtokai haladták meg, megelőzve a Nádasdy-, a Révay-, a Bánffy- és a Perényi családot. A Dobó jószágok az ország nyolc megyéjében 1721,6 km² kiterjedésűek voltak, amelyből az István nevéhez köthető szerzemények 1335,4 km²-t tettek ki, vagyis a család birtokainak 77,6 %-át ő szerezte. Miután további birtoktestekkel is rendelke-

²³⁵ NEMESKÜRTY István, 1984. 33.

²³⁶ NEMESKÜRTY István, 1984. 25.

²³⁷ SZABÓ János Győző, 1975. 43.

²³⁸ ISTVÁNFFY Miklós, 2003. I/2. 409.

²³⁹ NÉMETH Béla, 1903. 245.

²⁴⁰ ISTVÁNFFY Miklós, 2003. I/2. 409.

zett ebben az időben *Tolna és Bács megyében*, a *Dobó család* birtokállománya ennél még nagyobb lehetett, viszont ezeket már nem vették figyelembe a számításnál, mert a török közelsége miatt onnan a jövedelmek behajthatatlanok voltak.²⁴¹

A pereskedő Dobó

Szólnunk kell a *Tegenyei-féle* perről s annak további történetéről. Az 1551. március 5-i ítéletben a három *Dobó testvér*, *Ferencet*, *Istvánt*, *Domokost* hatalmaskodás címén fej- és jószágvesztésre ítélték. Az ítélet végrehajtása azzal járt volna, hogy a *Dobó-birtokok* kétharmadát a királynak, egyharmadát a *Tegenyei családnak* kellett volna átadni.

Közben 1548-ban a *Dobó család* ismét perben állt *Perényi Péter* fiával, *Gáborral* *Sárospatak* és *Újhely* birtoklása miatt. *Perényiek* királyi adományként birtokolták *Patakot*, a *Dobó familia* tagjai azonban a *Pálócziakkal* való rokonságuk révén a nemzetségi birtoklási jog alapján bejelentették igényüket a várra és a mezővárosra.

A *Dobó fivérek* halasztást kaptak a *Tegenyeiek* elleni perben, amely tovább húzódott. Időközben *Perényi Gábor* is bekapcsolódott a *Tegenyei* kontra *Dobó család* perébe, csak azért, hogy megnehezítse a *Dobóékkal* való megegyezést. *Perényi Gábor* 1559. májusában megvette *Tegenyei* özvegyétől a pert, és felújította azt. *Perényi* nem érte el a célját, mert az uralkodó 1559. november 20-án ismét megkegyelmezett a *Dobóknak*.²⁴² Viszont *Perényi* rábírta az időközben özvegygé lett *Tegenyei Tamásné*t, hogy fogadja el az ő gyámkodását. Ezért egy *Szolnok* nevű falut, négy sátoraljaújhegyi szőlőt és egy sárospataki házat volt hajlandó az asszonynak ajándékozni. Azt is elérte *Tegenyei* özvegyénél, hogy még a *Dobók* elleni végrehajtás jogát is megválthassa tőle 1563. augusztus 23-án 200 frt-ért. Válaszul a *Dobó testvérek* *Ung megye* szolgabírája előtt még az év szeptember 1-én átadták a kérdéses szántóföl-

²⁴¹ KENYERES István, 2006. 158-186.

²⁴² CSIPES Antal, 1972. 125.

det *Tegenyeinének*, és megegyeztek a fejkáltság összegében az asszonnyal. Miután *Perényi* megtudta, hogy az özvegy kiegyezett a *Dobó fivérekkal*, kényszerítette őt, hogy tekintse semmisnek a velük kötött egyezséget.²⁴³

Amikor 1567. június 7-én *Perényi Gábor* örökös nélkül meghalt, a *Dobó család* azt remélte, hogy hozzájuthat a követelt örökséghez. *Perényi* fiúörökös nélküli halálával a birtoka a kincstárra szállt. Miután *Perényi Gábor* még életében, 1563-ban a kincstárral egyezséget kötött, hogy *Sztropkó* és *Terebes* várait *Perényi* özvegyére, *Ország Ilonára* hagyja annak élete végéig, azon kikötéssel, hogy *Ország Ilona* halála után *Terebes Gábor* nőtestvérére, *Erzsébetre*, vagyis *Homonnay Ferencnére* és gyermekeire marad, míg *Sztropkót* a fiskus öröklí. *Perényi* többi birtoka – köztük a *Pálóczi-féle* örökség is – a kincstárt illette. A király viszont átvette *Perényi Gábor* nejétől a *Tegenyei-ügyet*.

Dobó csak azt vette észre, hogy ettől kezdve a királlyal és a kamarával is perbe bonyolódott, akik viszont követelték az ítélet végrehajtását. A királyi kúria bírái védték ugyan *Dobót*, mint alperest, mondván, hogy az ügy megoldódott azzal, hogy a két fél (*Tegenyeiné* és a *Dobó-család*) korábban kiegyezett. A kamara viszont kitartott álláspontja mellett, *Miksa király* úgy vélte, csorbulna az ő uralkodói tekintélye, ha akarata elleni ítélet születik. Ilyen előzmények után utazott *Dobó* 1568 tavaszán *Pozsonyba*, hogy tisztázza peres ügyét a kamaránál. A kincstár viszont a *Tegenyei-ügyben* született elmarasztaló ítélet alapján *Dobó Istvánt* a *Magyar Kamara* a poroszlóival lefogatta, és börtönbe csukatta.²⁴⁴

Dobó azonban nem sokáig maradt a börtönben. Szökését jól előkészítette, amiről értesítette familiárisait. *Dobó* megbízható emberei ruházatuk alatt fegyvert viseltek, hogy ha kell, akkor fegyverrel nyissanak utat, s előre küldte őket *Pozsony* város kapujáig. Ő maga jobbágnak öltözve, ökörhajtónak álcázva magát, a város csordájával kora reggel kísért a városból. Az előkészített lovakon menekült el, s meg sem állt hazáig, ahol a jól védhető *Léva várá-*

²⁴³ HÓVÁRI János, 1987. 32-33.

²⁴⁴ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 245.; HÓVÁRI János, 1987. 33.

ban húzódtott meg.²⁴⁵ Mindenesetre *Dobó* érezhette a veszélyt, hogy elveszíti a vagyonát. Ezért 1569 körül bizonytalan rendelkezéssel igen nagy összeget, mintegy 300.000 aranyforintot adott át megőrzésre lengyel barátainak.²⁴⁶ Nagyon valószínű, hogy ez esetben a vagyonmentés szándéka vezérelte az előrelátó idős főurat.

A Dobó-Balassa féle hűtlenségi per

Dobó 1568 tavaszán történt elfogatásának és bebörtönzésekor *Miksa királynak*, az uralkodónak és tanácsosainak a célja a hatalmas *Dobó-vagyon* megszerzése volt, amelyből az üres kincstár lehetett volna feltölteni. Fogságba kerülésével – amely bár hatalmas felháborodást keltett, mivel a király egy bárót fogatott le, s rontotta az uralkodóról alkotott képet – már elérték, hogy *Sárospatakot* ne kelljen átadni a nemzetségi jog alapján a jogos örököseiknek, a *Dobóknak*.

A *Habsburg-politika* megváltozott az 1566. évi vereségek és a drinápolyi béke (1568. február 17.) megkötése után. *Miksa és II. Szelim* szultán követei nyolc évre kötötték meg a békét, amely többszöri megújítás után 1593-ig érvényben volt. A „*béke árát*” a kortársak nem tudhatták, mivel a megalázó feltételekről nem szívesen beszéltek az érdekeltek. Az évi 30.000 aranyforint lefizetésével a *Habsburgok* 25 évre megváltották a békét a magyarországi hadszíntéren. *A békekötéskor a katonailag ténylegesen ellenőrzött területek határainak a megvonásával valójában első ízben 1568-ban szentesítették Magyarország három részre szakadását.*²⁴⁷

Miksa és a környezetében lévő befolyásos politikusok a magyar főméltságokat mellőzve tartották a kapcsolatot a budai pasákkal, s a magyarok kiszorultak a törökökkel kapcsolatos katonai és diplomáciai ügyek intézéséből. A hazai uralkodó osztály érdekeit mélyen sértette, hogy a magvaszakadt családok jószágait *Miksa király* nem a magyar nemességnek, hanem idegeneknek adományozta el.

²⁴⁵ SZABÓ János Győző, 1975. 17.; KÁROLYI Árpád, 1879. III. 572.

²⁴⁶ KÁROLYI Árpád, 1879. III. 575.

²⁴⁷ SZABÓ János Győző, 1975. 53.

Ugyanakkor a *János Zsigmondtól* visszavett területeken fekvő birtokokat nem a régi tulajdonosaiknak adták vissza, továbbá a kamara különböző jogi indokok alapján pereket kezdeményezett a magyarországi birtokosok ellen.

A magyar nemesség megváltozott, s növekvő *Habsburg-ellenes* hangulatát a bécsi udvar megfélemlítéssel próbálta visszafogni. E folyamatba illeszthető *Dobó Istvánnak* és sógorának, *Balassa Jánosnak* az elfogatása.²⁴⁸

Természetesen közrejátszott *Dobó* elfogatásában, hogy számos befolyásos ellensége volt. Közéjük tartoztak *Hans Rueber* egykori császári testőrségi kapitány, aki *Felső-Magyarország* főkapitánya volt 1568-ban történt kinevezésétől 1584-ben bekövetkezett haláláig, és *Lepoglavai Krusits János* báró, *Korpona* kapitánya (1566-1577.)²⁴⁹

A kortársak közül *Forgách Ferenc* történetíró tudósít arról, hogy *Dobó* és *Balassa* ellenségeinek csalárd összejátszásában a kulcsszerepet egy bizonyos *Kenderessy István*²⁵⁰ játszotta, aki pecsétjeiket és aláírásaikat hamisítva, a *Bocskai György*höz és *Bekes Gáspár*hoz szóló leveleket készítette, és ő vitte azokat *Miksa király*hoz *Bécsbe*. Ennek alapján titokban megkezdődött ellenük a hűtlenségi nyomozás.²⁵¹

Amikor 1569. januárjában megindult a hajsza, *Miksa király Dobót* a színe elé idézte. Miután az idős főúr beteg volt, maga helyett az unkaöccsét, *Zeleméry Lászlót* küldte az uralkodóhoz.

Dobót már régóta súlyos köszvény kínozza, s a betegsége mindjobban elhatalmasodott rajta. A kór, a *podagra*, a kortársak, sőt el-

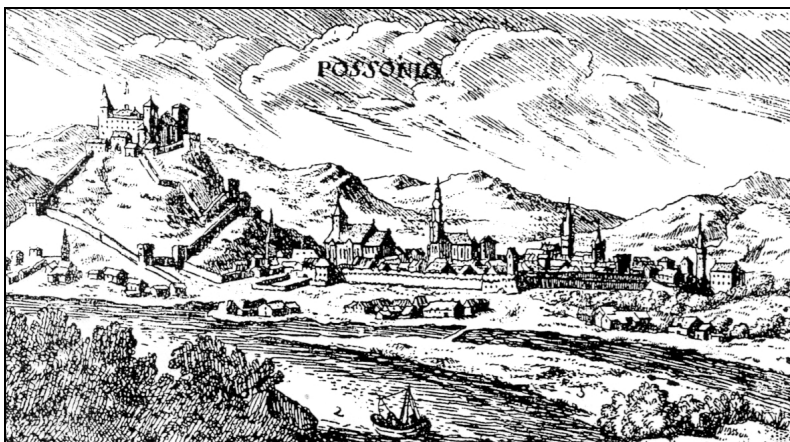
²⁴⁸ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 40.

²⁴⁹ SZABÓ János Győző, 1975. 27.

²⁵⁰ A kaproncai származású *Kenderessy István* ravasz és álnok ember, dezerált pap, akire gyakran rábizonyították a csalást, és többször elfogták kémkedésért. Ezen kívül a szülőföldjén is besúgó volt. Végül, amikor *Szelim szultán* udvari követétől titkon 5000 aranyat, áruló tevékenységének a díját felvette, rajtakapták, és *Lengyelország* felé szökése közben letartóztatták, majd a börtönben megölték. – SZABÓ János Győző, 1973.b. 22-23.

²⁵¹ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 246.

lenségei előtt is közismert volt, mégis halálos csapdát terveztek ellene. A *Hans Rueberrel* összejátszó *Kenderessy István* 1569. február 5-én kelt levelében a következőket írta *Miksa királynak*: „...*ki* [vagyis *Dobó István*] *különben már halálos betegségben szenved, mielőtt meghalna, a megérdemelt büntetés végett törbe kell csalni...*”²⁵²

15. kép. Pozsony látképe a XVII. században.

Az 1569. évi országgyűlést augusztus elsejére hívták össze *Pozsonyba*, ahová e napon *Dobó* is megérkezett, miután az uralkodó meghívta, mondván, hogy a megbeszéléseken feltétlenül jelen kell lennie. A diéta több mint két hónapig tartott. 1569. október 12-én az országgyűlés utolsó napján, reggel, miután a király a vár lakosztályába hívatta a rendeket, a különféle ígéretekkel *Pozsonyba*

²⁵² KÁROLYI Árpád, 1879. III. 507. – Utóbb minden olyan tanút, aki a Rueber–Krusits-féle bűnszövetségre terhelő vallomást tehetett volna, eltüntettek. – SZABÓ János Győző, 1973.b 27. – Lefogták a Dobó–Balassi perben kulcsszerepet játszó Kenderessy Istvánt is. Dobóék vádlója, a hamis levelek gyártója 1575. június 12-én hunyt el a bécsi vár börtönében, s a városon kívül még aznap eltemettek. – ECKHARDT Sándor, 1943. 58.

csalt *Dobó Istvánt* és *Balassa Jánost* az uralkodó parancsára letartóztatták. A két nagyúr elfogását követő napon az országgyűlés 20.000 aranyat és 30 kezeszt ajánlott fel szabaddábra helyezesük érdekében, de hasztalan.

Dobót és sógorát hűtlenségi perbe fogták az ellenük később felhozott koholt vádak alapján. Ezek szerint Habsburg-ellenes fegyveres lázadást szerveztek, melynek során Erdély és a királyi Magyarország egyesítését tervezték *János Zsigmond* erdélyi fejedelem vezetése alatt. A vádirat szerint a kapcsolattartó, sőt esetleg kezdeményező *Dobó* másik sógora, *Bocskai György* lett volna. (*Bocskai* már 1568-ban áttelepült az erdélyi fejedelemségbe, így őt lefogni és perbe vonni nem tudták.) A hamis vádak szerint 1568 tavaszán *Bocskai* felkereste *Dobót* és *Balassát*, akikkel megegyezett az „összeesküvés” céljaiban és lefolyásában, a levelek titkosításában, valamint továbbításuk rendjében. *Bocskai* ezután *Zágrábba* utazott *Draskovich György* püspökhöz, olyan indokkal, hogy az udvarában tanuló *Jeromos* nevű fiát látogatja meg, útközben betért *Nádasdy Tamás* özvegyéhez, s találkozott még *Tahy Ferenc*cel, a dél-dunántúli főkapitánnyal.

A *Dobó* és *Balassa* ellen kezdeményezett hűtlenségi per érdekessége, hogy az eljárást akkor sem szüntették meg, miután – *Bocskai György* aktív segítségével – bebizonyosodott: a vád alapjául szolgáló, s a perbe vont főurak bűnösségét tanúsító levelek közönséges hamisítványok voltak. Napjainkig nem sikerült tisztázni azt sem, hogy *Dobóékat* valóban ártatlanul fogták-e perbe, vagy tényleg folyt valamiféle szervezkedés, amit az „összeesküvés” résztvevőinek olyan ügyesen és törvényesen sikerült leplezniük, hogy hamisított „bizonyítékokat” kellett bevetni ellenük.²⁵³

Dobó koncepcióos perével kapcsolatban mindvégig tagadta az ellene felhozott vádakát, és ártatlannak vallotta magát. Egyébként nehéz elképzelni azt is, hogy az a *Dobó István*, aki ifjú kora óta még a legnehezebb időkben is végig hűségesen kitartott a *Habsburgok* pártján, éppen öreg korában, közel hetven évesen *Habsburg-ellenes* összeesküvést szőtt volna. Az is az ártatlanságát bi-

²⁵³ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 40-41.

zonyíthatja, hogy maguk a fogva tartók sem tudtak ellene bizonyítékokkal előállni, ezért aztán vádemelésre és perre nem kerülhetett sor.

A rokoni kapcsolatok összetartó ereje a 16. században sem csökkent a patrilineáris (az apasági) öröklési rendnek megfelelően, különösen a férfiágon. A szorult helyzetbe került főúr számíthatott a rokonok segítségére, közbenjárására. Így tett sikertelen kísérletet *Balassa János* és *Dobó István* elfogatásakor feltételes szabadon bocsátásuk érdekében az unokatestvér, *Balassa András*.²⁵⁴

16. kép. Balassa János arcképe. (KŐSZEGHY Péter, 2004. 18.)

A lefogott *Dobóra* nagyon vigyáztak, mert a felesége segítségével már 1557-ben *Szamosújvárból*, majd 1568-ban a pozsonyi

²⁵⁴ MAKSAJ Ferenc, 1990. I. 38.

fogságból is sikerült megszöknie. Ezért a főúri foglyok őrizetével kapcsolatban *Rotkircher* és *Pflug* kapitányok, akik az őrizetükkel voltak megbízva, külön utasítást kaptak *Radéczi István* püspöktől. Nappal csak két őr volt mellettük, éjjel viszont a beteg és súlyos köszvénnel küszködő *Dobó* hálókamrájában két őr maradt, míg *Balassi* mellett csak egy. Ajtóikat mindig nyitva tartották. Magányos látogatót nem fogadhattak, az őrnek érteni kellett a beszélgetést. A foglyok nyilvánosan étkeztek. Jól átvizsgált kamrájukból nem mehettek ki, mert a kevésbé megerősített várból könnyű lett volna a szökés.²⁵⁵

Balassa János 1570. március 8-án éjjel, börtönének falát megbontva, az előre odakészített eszközökkel kötéllel leereszkedett a várból, s terv szerint a közelben elhelyezett lóval elmenekült *Pozsonyból*, majd az üldözői elől *Lengyelországba* távozott. Szökésének előkészítésében segített a felesége, *Sulyok Anna* asszony.²⁵⁶ *Dobónak* időközben tovább romlott egészségi állapota nem tette lehetővé a szökést, ugyanis súlyos köszvénye miatt az ágyat nyomta. *Balassa* sikeres szökése után *Dobó* őrzését is megszigorították, így a felesége sem látogathatta többé.

Dobó szabadon bocsátása viszont elhúzódott, amit elősegített, hogy 1570. augusztus 16-án megkötötték a *speyeri egyezményt*.²⁵⁷

²⁵⁵ BÁRTFAI Szabó László, 1904. 129.

²⁵⁶ HÓVÁRI János, 1987. 89-92. – *Balassa szökésének időpontját* 1570. március 9-ére helyezi BÁRTFAI Szabó László, 1904. 130. – *Radéczi István* pozsonyi kamarai prefektus 1570. március 8-át követő éjjel írta Pozsonyban: „*Ma éjjel nyolc és kilenc óra között Balassa János a pozsonyi várból az árnyékszéken át megszökött.*” Lásd: ECKHARDT Sándor, 1943. 36. – *Balassa* a szökéshez az őrség egyik tagját megnyerte, aki vele együtt szökött meg. Egyedül a feleségének volt módja arra, hogy a szökéséhez szükséges eszközöket bevigye hozzá, mert az asszonyon kívül minden más látogatót szigorúan megvizsgáltak. – KÁROLYI Árpád, 1879. III. 583.

²⁵⁷ E napon megegyezés jött létre *I. Miksa király* és *János Zsigmond fejedelem* között a németországi *Speyerben*. *János Zsigmond* és utódai *Miksát* a kereszténység fejének és egész *Magyarország* urának ismerik el. Továbbá *János Zsigmond* leteszi a királyi címet, s mint fejedelem uralkodik *Erdély* és a *Részek* felett, melyek *Magyarország* részét

János Zsigmond 1570. december elsején írta alá, s az okmányok kicserélése 1571. március 10-én *Bécsben* megtörtént. *Dobó* az eljárás során mindvégig tagadta az ellene felhozott vádakát, és kitarított ártatlansága mellett, de fogva tartói sem tudtak olyan bizonyítékokkal előállni, amelyek alapján vádemelésre vagy perre sor kerülhetett volna. Ezek után *Dobó* börtönben tartásának nem volt indoka. Ennek ellenére az idős katona még egy évig várta kiszabadulását, mert nem volt hajlandó bűnösségét elismerni az uralkodónak, így formálisan nem állt módjában, hogy megkegyelmezzon neki.²⁵⁸

Szabadon bocsátásának végső formáját sem volt könnyű kifundálni. *Dobó* 1572. április 16-án kelt reverzálisa (azaz hűségnyilatkozata), amivel másnap elhagyhatta a börtönt, eltér minden korábban ismert megbékélési nyilatkozattól. Miután *Dobó* nem ismerte el bűnösségét, ezért az uralkodóhoz eljuttatott köszönetnyilvánításában megkerülte mind bebörtönzésének, mind pedig fogva tartásának az okát. Viszont megköszönte, hogy a király a per lefolytatása nélkül engedte szabadon, hogy „*inkább a kegyelem, mint a szigorú jog útján akart eljárni, s az iránta való méltatlankodást félretette.*” Megemlítette, hogy mindez a rendek, valamint *Rudolf* és *Ernő főhercegek* kitaró közbenjárásának köszönhető. Emellett ígéretet tett arra, hogy helyette a fia, *Ferenc* rövidesen elutazik *Bécsbe*, s ő fog személyesen köszönetet mondani és hűséget fogadni az apja nevében.²⁵⁹ Az egi hóst 1283 napon át, vagyis kereken három és fél évig tartották fogva a pozsonyi börtönben.

Súlyos beteg és megtörtén nyerte vissza szabadságát az egi vár kapitánya, aki élete utolsó heteit *Szerednye várában* töltötte, s itt hunyt el 1572 júniusában.²⁶⁰ Viszont halálának egészen pontos idejét nem ismerjük; azért helyezhető 1572 júniusára, mert a király

képezik. Halála után ezt a területet fiú utódai is öröklék, ezek kihalta után *Erdély* a magyar királyra száll; török támadás esetén a két fél kölcsönösen segítséget nyújt egymásnak. Végül pedig *János Zsigmond* feleségül kapja *I. Miksa* unokahúgát, *Albert bajor herceg* leányát, *Máriát*. – BENDA Kálmán, 1982. II. 400.

²⁵⁸ KENYERES István, 2006. 190-191.

²⁵⁹ HÓVÁRI János, 1987. 111.

²⁶⁰ SZABÓ János Győző, 1975. 34.

17. kép. Kovács Mihály (1818-1892) festő rajza Dobó Istvánról, 1854.²⁶¹
A kép azt mutatja, ahogy a 19. században elképzelték Eger várának hősvédőjét.

1572. június 22-én megparancsolta *Hans Ruebernek*, hogy *Dobó* özvegyét és gyermekeit személyükben és vagyonukban megoltalmazza.²⁶² Az uralkodó kétszínűségét mutatja, hogy éppen annak a

²⁶¹ KUBINYI Ferenc – VAHOT Imre, 1854.

²⁶² SZABÓ János Győző, 1973.a 54. – Gyárfás István a Ruebernek adott királyi utasítás időpontját nyomdai hiba miatt 1572. június 2-ára helyezi. Lásd: GYÁRFÁS István, 1879. 82.

Dobóékat mélységesen gyűlölő felső-magyarországi főkapitány-nak adja parancsban az özvegy és a gyerekek védelmét, aki az egri hős egyik legádázabb ellensége volt, s akinek a háttérben játszott szerepe közismert a *Dobó* elleni per kezdeményezésében. Hiszen az ő embere volt *Kenderessy István*, a *Dobóék* elleni koholt írományok hamisítója.

Dobó Istvánt a közeli *Dobóruszván* temették el a templomban. Síremlékét 1575-ben a fia, *Dobó Ferenc* állíttatta. Fedlapját az újabb kutatások szerint 1832-ben szállíttatta az egri várba *Buthler János* gróf.²⁶³ Jelenleg *Dobó* síremléke (tumbája), amely vörösmárványból készült, az egri vár *Gótikus Palotájának* földszinti, ún. *Hő-sök termében* található.

18. kép. A szerednyeai vár romjai a XIX. század végén.

A sajtóban megjelent szenzációhajhászó híradásokkal ellentétben nem találták meg bizonyíthatóan Dobó István csontmaradványait Dobóruszván. Itt a középkori eredetű templomnak a belső terében az elmúlt években (2006-2008) végzett ásatások során előkerült különféle emberei csontok egyikét sem sikerült hitelt ér-

²⁶³ SUGÁR István, é. n. 23.

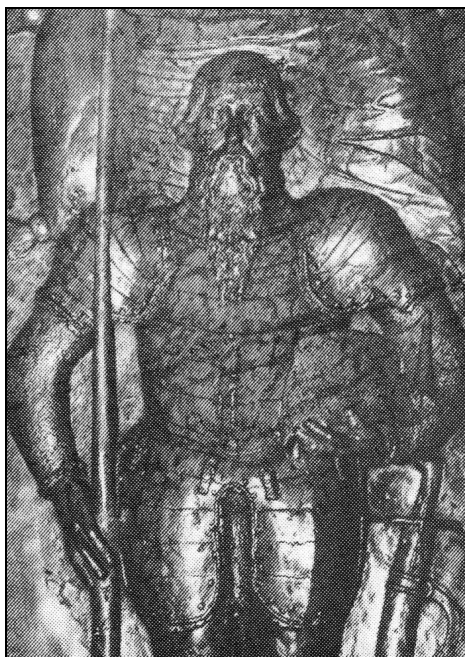
demlően, DNS-vizsgálatokkal *Dobó István* maradványaiként azonosítani. Erre a jövőben sem lesz mód, miután fiát, *Dobó Ferencet Sárospatakon* temették el. Viszont a másodlagos helyen, utólag befalazott síremléke alól az ő csontmaradványai sem kerültek elő, ezért nincs mód és lehetőség a *Dobóruszkán* előkerült emberi csontok összehasonlító DNS vizsgálatára. A *Dobó hamvaiként elhíresült csontokról az előbbieik alapján még feltételezni sem lehet azt, hogy a hős egri várkapitány maradványai lennének.*²⁶⁴

Természetesen a *Perényi Gábor* és felesége, *Ország Ilona* halála után a kincstárra visszaszállt sárospataki uradalom megszerzéséért perre mentek a *Pálócziakkal* rokon *Dobó, Csaholyi, Ráskai, Melith* és más családok örökösei. *Dobó István* éppen a hatalmas örökségért folytatott elhúzódó per során halt meg 1572-ben. Viszont a *Ruszkai Dobó* családnak végül is sikerült megszerezni a pataki jószágot. 1573. október 13-án *Miksa király* 100.000 rajnai frt-ért, azaz 80.000 magyar frt-ért zálogban átengedte az akkor 800.000 frt-ra taksált sárospataki uradalmat *Dobó István* özvegyének, *Sulyok Sárának* és gyermekeinek: *Dobó Ferencnek* és *Krisz-*

²⁶⁴ Sajnos tudományos kiadványban is napvilágot látott olyan tanulmány, amely már a címében megtévesztő módon *Dobó István* sírjának a megtalálásáról szól. Ebben a szerző megemlíti *Papp Ildikó* antropológusnak, a *Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára* vezetőjének és munkatársainak hivatalos véleményét, amelyet a *Dobó István* csontmaradványainak tartott anyagról elvégzett, hitelt érdemlő vizsgálatok befejezése után megfogalmazott: „a DNS-vizsgálatokat megfelelő összehasonlító anyag hiányában nem volt lehetséges elvégezni, az antropológus a maradványokat a »vélelmezett Dobó István csontváz« meghatározással zárta le.” Ennek ellenére határozottan *Dobó István* sírjának a megtalálásáról beszél. Tudni kell, hogy az említett cikk írója csak mint konzultáns régész vehetett részt az ásatáson, mert azt hivatalosan egy *Ján Chovanec* nevű szlovák régész vezette, aki az ásatásról még nem tett közzé tudományos publikációt az idézett tanulmány megjelenéséig. – FODOR László, 2011.a 126. Lásd még: FODOR László, 2011.b 25-34.

tinának, valamint a közeli rokon *Dobó Domokos* fiának, *Dobó Jakabnak*.²⁶⁵

Dobó özvegye, *Sulyok Sára* asszony 22 évi házasság, majd 4 évi özvegység után 1578-ban még mindig elég fiatal volt ahhoz, hogy másodszor is férjhez menjen, ezúttal *Csáky Pál*hoz, akinek gyermeket is szült.²⁶⁶ E fiú neve *Csáky Ferenc* volt, és még gyermekként meghalt 1587-ben.²⁶⁷

19. kép. Dobó István szarkofágjának fedőlapja az egri várban, a Hősök Termében.

²⁶⁵ ERDÉLYI Pál, 1899. 124.; GERVERS MOLNÁR Vera, 1983. 31. – *Ruszkai Dobó Jakab* 1562-ben született, s fiatalon, 23 éves korában, lovasbalesetben halt meg 1585. március 20-án. – VARJAS Béla, 1990. 617.

²⁶⁶ G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006. 29.

²⁶⁷ NAGY Iván, 1858. III. 86.

Dobó Ferenc azért került szembe az anyjával, még a *Csáky Pállal* kötött házasság előtt, mert azonnal felismerte, hogy az anyja környékén feltűnő férfi vérbeli hozományvadász, s csak azért hálózta be a nála jóval idősebb özvegyet, hogy a *Dobó-vagyonhoz* hozzájuthasson. *Csáky Pál* az eszközökben sem válogatott. Már a *Dobó* özvegyével kötött házasság előtt, 1576-tól *Erdélyből* hamis kémjelentéseket küldött *Hans Rueber* kassai generálisnak, a *Dobó család* régi ellenségének, továbbá *Christoph Teuffenbachnak*, sőt magának *Rudolf királynak* is. Ezekben igyekezett *Dobó Ferencet* gyanúba keverni az uralkodó előtt, hogy titkos összejöveteleket tart az urakkal, s a lengyel királyhoz küldözgeti embereit. *Csáky* áskálódásainak köszönhető, hogy a fiatal *Dobót Bécsben* rebellisnek könyvelték el.²⁶⁸ Egy 1576. május 28-án kelt, *Rueber* által *Rudolf királynak* írt hazug jelentéséből megtudjuk, hogy *Dobó Ferenc* anyja *Sulyok Ferenc* segítségével azon fáradozik, hogy az erdélyi fejedelem foglalja el *Sárospatakot*.²⁶⁹

Minden bizonnyal *Dobó Ferenc* tudomást szerzett *Csáky Pál* ellene irányuló tevékenységéről. Ilyen előzmények után nem véletlenül került szembe az édesanyjával. Bizonyára közrejátszott ebben az is, hogy anyja túlságosan belehabarodott a fiatal *Csákyba*. A későn jött szerelem elvakította *Sára* asszonyt, és ez végzetesen szembefordította a fiával és támaszával. Jellemző *Ferencre* az a levél, amelyet anyja második házasságával kapcsolatban írt a *Szepesi Kamarának*. Kijelentette, hogy az anyja az ő tudta nélkül ment *Csáky Pálhoz*, és hogy ez a házasság nincs az ínyére. Nem is ereszti be az erdélyi, tehát úgymond idegen *Csáky Pált* a pataki résztulajdonába addig, amíg le nem tette a hűségesküt.²⁷⁰

Az anya és fia közötti viszály odáig fajult a *Csákyval* történt házasságkötés miatt, hogy *Dobó Ferenc* az anyjának a lévai várkastélyban maradt örökségét is visszatartotta. Végül az 1578-ban *Tapolcsányban* tartott megyegyűlésen úgy döntöttek, hogy a várban található ingóságok 1/6 része *Csákyné*t illeti.²⁷¹

²⁶⁸ TAKÁTS Sándor, 1928. 381.

²⁶⁹ TAKÁTS Sándor, 1928.

²⁷⁰ ECKHARDT Sándor, 1943. 106.

²⁷¹ BOROVSZKY Samu, 1903. 373.

Bornemissza Péter azt írta erről az *Ördögi kísértetekről* című művében: „Dobó Istvánné, Sulyok Sára, nagy kisírva, sóhajtasokkal panaszkodott énelőttem is a fiára, hogy a fia kirekesztötte az ő maga keresett jószágából is. Az is sokat röttegett az miatt.”²⁷²

Dobó Ferenc a birtokai közül a legjobban a sárospataki uradalmat kedvelte. Ezt a Dobó család 1573-ban 80.000 frt-ért kapta zálogba. Dobó István özvegye, fia és leánya, valamint Dobó Domokos fia, Jakab közösen birtokolták. Viszont az udvar Dobó Ferencet tartotta az igazi tulajdonosnak, vele tárgyalt és alkudozott mindig. Dobó Krisztina, miután férjhez ment Várdayhoz, Sárospatak megosztását követelte. A király azonban 1582. augusztus 7-én megtiltotta a pataki uradalom felosztását, és meghagyta Ferencnek, hogy a nővérét más vagyონrésszel kárpótolja. Tehát amikor Dobó egyedüli tulajdonosként kívánta Patakot birtokolni, akkor az udvar kifejezett kívánsága szerint járt el.²⁷³

Az előbbieket miatt tévedés Eckhart Sándor azon állítása, miszerint Dobó Ferenc a sárospataki uradalmat egyedül magának akarta megszerezni, a többi örökös birtokból való kizárására az anyjával, a testvérével és Dobó Jakabbal, az unokaöccsével hosszantartó pert folytatott. Ezért menekült volna el az öreg Dobóné a fia elől a leányával, Krisztinával Garanba (Bars megye) Várday Mihályhoz, akinél oltalmat talált. A leány utóbb, megismerve az idős Várday Mihályt, feleségül ment hozzá.²⁷⁴ Istvánffy Miklós történetíró szerint Krisztina házasságára még 1577-ben sor került.²⁷⁵ Ötöztendei házasság után, 1583-ban elhunyt Csákyné Sulyok Sára, s 1583. december 11-én meghalt Dobó Krisztina férje, Várday Mihály is.²⁷⁶

Éppen Dobó Ferenc támogatása révén lett Sárospatak a felső-magyarországi protestáns szellemiség gócpontja. A pataki iskolán kívül Dobó Léván, Szerednyén és Lednicén szintén iskolákat alapított, ahol gondoskodott az iskolamesterek és a prédikátorok fizetéséről.

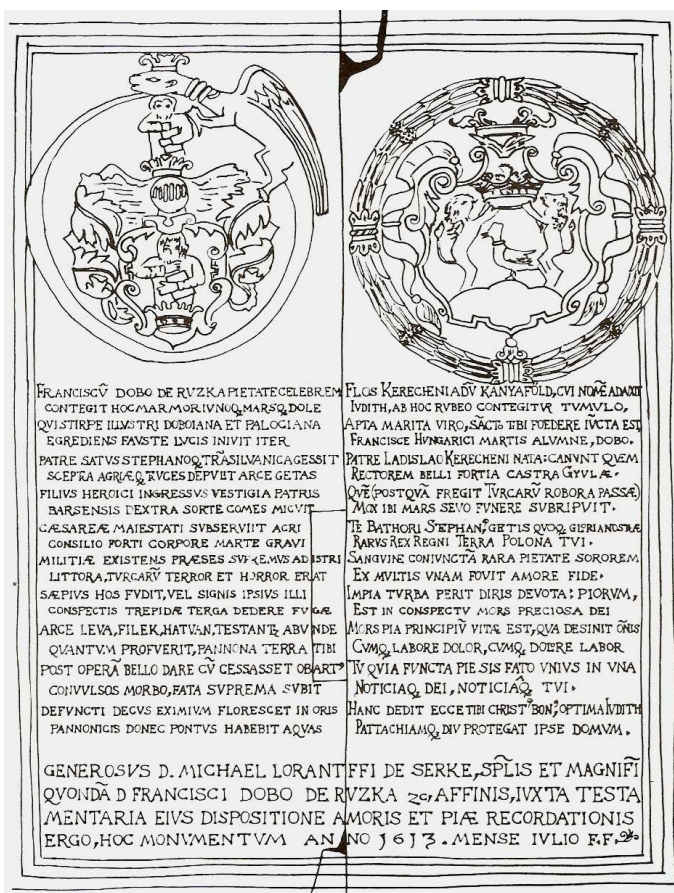
²⁷² NEMESKÜRTY István, 1980. 1058.

²⁷³ TAKÁTS Sándor, 1928. 402-403.

²⁷⁴ ECKHART Sándor, 1943. 186.

²⁷⁵ TAKÁTS Sándor, 1928. 381.

²⁷⁶ KÖSZEGHY Péter, 2004. 30.

20. kép. Dobó Ferenc (†1602) és felesége, Kerecsényi Judit (†1594) sárospataki síremlékének rajza. (GERVERS–MOLNÁR Vera, 1983. 113. kép.)

A bécsi udvar a hallatlan pénzhiány miatt kényszerült arra, hogy *Sárospatakot* végleg eladja *Dobónak*, akinek a korábbi összegekhez még 72.000 frt-ot kellett fizetni vételárként az 1602 tavaszán *Pozsonyban* megkötött vételi egyezség aláírásakor. *Dobónak* sikerült elérnie, hogy szabad végrendelkezési jogát is beleveték a hivatalos okmányba. Ugyanis már előtte, 1602. január 28-án

Dobó Ferenc megírta a végrendeletét, s mivel nem volt saját gyermeke, szabadon kívánt végrendelkezni vagyonáról.²⁷⁷

Dobó Ferencnek, *Sárospatak* urának katonai érdemei mellett jelentős mecénási szerepe volt a város életében. Az ő pártfogása alatt fejlődött és gyarapodott a református főiskola. Még életében bor- és húsmérési joggal ajándékozta meg az alma matert. Emellett a még 1566-ban a tatárok által felégetett iskolát újjáépítette, észak felől új telekkel ki is bővítette.²⁷⁸ *Dobó Ferenc* a horvát földről a *Felvidékre* áttelepült *Sztancsics-Horváth Miklóst* hívatta meg *Léváról Ung megyébe*, ahol *Pálócon* kúriát adott neki. Innen vette a család a *Pálóczi* előnevet, amelynek később jeles leszármazottja lett a 18. század második felében a neves író, költő és dalgyűjtő, *Pálóczi Horváth Ádám*.²⁷⁹

Ki volt Dobó Katalin?

Érdemes szólnunk *Dobó István* kapcsán leánytestvéiről. A nővére volt *Dobó Anna*, aki feleségül ment *Zeleméry János*hoz, s akitől *Miklós*, *László* és *János* nevű fiai születtek. *Dobó* erdélyi vajdasága idején *Zeleméry Miklós* és *László* is nagybátyjuk segítségére voltak. Később 1559-ben *Zeleméry László Verancsics Antal püspök* idejében az egri vár, majd ezután az esztergomi érsekség gondviselője volt, utóbb pedig *Dobó* véglesi várnagyaként szolgált. *Lászlót* a nyelvekben való jártassága miatt 1572. november 5-én *Verancsics* a királynak ajánlotta konstantinápolyi követségbe.²⁸⁰

Dobó másik leánytestvére *Dobó Katalin* volt. Az ő létezését két évszázadig homály fedte. Ő lett *Dobó Katica* néven a 19. századi ponyvairodalom kedvelt nőalakja. *Rudnyánszky Gyula: Dobó Katica, a hős honleány, vagy Eger vár ostroma*, Pesten, 1804-ben

²⁷⁷ TAKÁTS Sándor, 1928. 404-411.

²⁷⁸ BOROVSZKY Samu, 1905. 229.

²⁷⁹ CSIPES Antal, 1972. 141.

²⁸⁰ BUDAI Ferenc, 1805. III. 613-614.

kiadott műve nyomán mások is írtak róla.²⁸¹ Miután *Tóth Kálmán* (1831-1881), az országosan ismert költő 1862-ben megírta²⁸² a *Dobó Katicza* című történeti vígjátékot, sok tévedés ment át a köztudatba a főhősnőről. Ugyanis *Tóth* nem ismerte a történelmi tényeket, amikor a színdarabban *Dobó István* „leányának,” *Dobó Katicának* és *Balassi Bálintnak* a szerelmi történetét ágyazta az egri vár 1552-es ostromába. (Valójában összekevert két hiteles történeti személyt, egyrészt *Dobó István* leányát, *Krisztinát*, aki valóban *Balassi Bálint* felesége lett 1584-ben, másrészt *Dobó Katalint*, aki szintén élő személyként az egri várkapitány leánytestvére volt.)²⁸³

Bár *Tóth Kálmán* színműve durva történelemhamisításon alapul, s a darabban a nők nem komoly szereplők, hanem afféle operett-katonák, ennek ellenére a színdarabnak nagy sikere volt a neoabszolutizmus idején, főként hazafias irányultsága miatt. Amikor íródott, az osztrák elnyomás idején, 1862-ben, félig-meddig tüntetésszámba ment minden egyes bemutatója. A levért forrada-

²⁸¹ Lásd *Antonius: Dobó Katicza az elszánt bátor, hős egri honleány tanulmányos története* c. népkönyvtári füzetét. Az írói álnév Gulyás Pál szerint rejtheti Bártfai (Paczona) Antal, dr. Radó Antal, esetleg Kabos Ede szerzők nevét. GULYÁS Pál, 1978. 48.

²⁸² VÁNYI Ferenc, 1993. 811.

²⁸³ A színdarab kivonatos története a következő. *Dobó Katica*, *Eger* vár kapitányának leánya, az apja segítségére siető női csapatot szervez, amely foglyul ejti a várba menekülő *Balassi Bálintot*, a híres költőt és dalnokot, s *Hegedűs István* hadnagyot, aki nem teljesítette pontosan a kötelességét az őrségben. *Hegedűs*, aki szerelmes *Katicába*, de tőle kosarat kapott, bosszúból a török kezére akarja játszani a várat, ám cinkostársait *Balassi* hazafias dalai annyira fellelkesítik, hogy cserbenhagyják *Hegedűst*, aki végül is kénytelen a magas várfalról alávetni magát. *Dobó István* mind melegebb érdeklődéssel fordul *Balassi* felé, úgyszintén *Katica* is, jóllehet *Balassinak* nem nyerte meg tetszését az asszony-sereg toborzásával. Az egri vár elleni utolsó török rohamban azonban a nők is kitüntetik magukat, s a török szegényszemre békét kénytelen kérni. *Dobó* nagy kitüntetésben részesül, *Katica* pedig igaz hivatásának tudatára ébred, és *Balassi* felesége lesz. – VÁNYI Ferenc, 1993. 212.

lom és szabadságharc után, a *Bach-korszakban* minden nemzeti jellegű megmozdulást megakadályozott a hatalom, még a színházakban is. A hazafias darabok helyett 17 éven át búfelejtő vígjátékok szerepeltek a műsoron, és a nézők csak itt-ott, lopva sejtették a nemzeti érzelmeket. Ilyen előzmények után érthető volt abban a korban a *Dobó Katicáról* szóló népszínmű óriási sikere, amit naiv cselekménye miatt napjaink embere jóformán nem nagyon ért.

Katicát színpadi sikere után országszerte emlegetik, míg végül elhiszik, hogy csakugyan létezett. Poéták, például *Zalár József*, *Pájer Antal*, *Pásztor Árpád* verset írnak róla. Önjelölt tudósok külön családfát eszelnek ki számára; *Katica* mellett hamarosan megjelenik édestestvére, *Dobó Klára* is, aki szintén vitéz leány. Életrajzát *A Kassa és Vidéke* című lap 1878-ban közli, arcképe *Miskolcon* jelent meg 1877-ben.

Dobó Katica alakja feltűnik a népmondákban is. A *Heves megyei Szentdomonkos* falu határában lévő *Vajdavár* nevezetű földrajzi helyről az a történet ismert, hogy ott valamikor rangos kastély állt, a torony keresztjét utóbb egy juhász semmisítette meg. A kastély úrnője a híres *Boda*, vagyis *Boda Katalin* azonos *Dobó Katalinnal*. A kastéllyal együtt megsemmisült a pince is, ahová *Katica* nagy kincset gyűjtött össze. A vajdavári kincsről az a hír járta, hogy minden hetedik esztendőben, nagypénteken éjjel tisztul a kincs: hatalmas láng csap fel az égig. Akinek van mersze hozzá, s meglesi a lángot, könnyen megszerezheti *Dobó Katica* kincsét.²⁸⁴

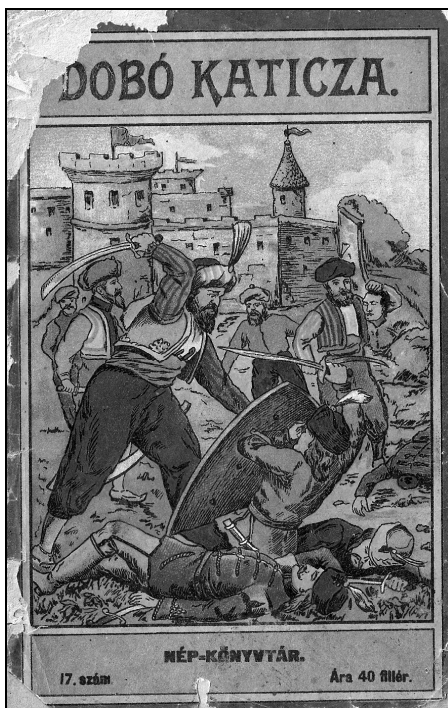
Dobó Katalinnak, mint *Dobó István* leánytestvérének a történeti létezésére *dr. Gervers-Molnár Vera* ásatásai derítettek fényt, amikor a sárospataki gótikus templomban feltárta *Dobó Katalin* fiának, *Sebesi Ferencnek* a sírkövét a többi síremléssel együtt. Az első hiteles beszámolót is ő írta róla.²⁸⁵ A reneszánsz stílusú sírkő latin nyelvű felirata a következő: *Hoc monumentum egregii domini Francisci Sebesii ex generosa domina Catharina Dobó anno Christi 1565*. Magyar fordításban: *Ez Sebesi Ferencnek, a kiváló*

²⁸⁴ KOLACSKOVSKY Lajos, 1954. 3. 4.

²⁸⁵ MOLNÁR Vera, 1965. 127-135.

úrnak emléke, aki Dobó Katalin nemes úrasszonytól (úrnőtől) származott, 1565.

A sírlap felső mezőjében Sebesi Ferenc családi címere alatt újabb latin nyelvű feliraton magyar fordításban az olvasható: 23. életében meghalt Schwendi Lázár nagyon kiváló kapitány táborában.²⁸⁶

21. kép. Antonius: Dobó Katicza az elszánt bátor, hős egri honleány tanulságos története című kiadvány első borítója.

²⁸⁶ CSERNIK József, 1972. 12. – A sírlapon csak a felirat töredéke olvasható, amelyet az ún. Kaprinai-gyűjtemény XVIII. századi kéziratos feljegyzései alapján sikerült kiegészíteni: AETATI[s] / SVAE XX[III] / DEFVN[cStus est in] / CASTR[is cla] RISSIMO H[er]O LASA / RO DE SCHVE[n] DI / CAPITANEO EXIS / TENTE. – Lásd: GERVERS–MOLNÁR Vera, 1983. 32.

Dobó Katalin első férje *Eszeni és Polyánkai Chapy II. György* volt, aki 1505-ben az országgyűlésen *Zemplén megyei* követként vett részt. Első házasságából három fia, *Ferenc*, *Péter* és *Farkas* születtek. *Dobó Katalin* második férje *Sebesi Synka Ferenc*, akitől *Ferenc* nevű gyermeke született.

A síremlék felirata szerint *Sebesi Ferenc Schwendi Lázár* (1522-1584) felsőmagyarországi főkapitány seregében szolgált *János Zsigmond* erdélyi fejedelem és *Miksa király* harca idején. *Schwendi* csapataival 1565. február elején megtámadta *Tokaj várát*, s azt február 11-én elfoglalták. A vár ostroma során a királyi csapatokból mintegy hatszázan estek el. Ezt követően *Szerencs várát* fogták ostrom alá, s azt is birtokukba vették. *Sebesi Ferenc* feltehetően e harcok közben vesztette életét. A sírkőn látható pajzs alakú címer heraldikai jobb oldalán egy pártázatos torony áll, a címer bal oldali részén pedig egy ahhoz támaszkodó létrán kezében kivont szablyát tartó vitéz kapaszkodik fel.²⁸⁷ Ez a címerpajzs is az ún. *beszélő címerek* sorába tartozik: egyértelműen arra utal, hogy várostrom során miként vesztette életét a 23 éves korában elhunyt *Sebesi Ferenc* (1542-1565).

A sárospataki gótikus templom a *Pálóczi* és a vele rokon családok nemzetségi temploma és temetkezőhelye volt. Ezért *Sebesi Ferenc* anyja, *Dobó Katalin* a nemzetséghez való tartozás jogán temettette el itt a fiát. Az is lehetséges, hogy a sírkövet máshonnan szállították *Sárospatakra*.²⁸⁸

A Dobó család örökségének a sorsa

A *Dobó-hagyaték* 1602-es leltára, miután 13 oldalon keresztül részletezi az arany- és ezüstitárgyakat, mintegy 120.000 forint értékű, zsákokban tárolt készpénzt, aranydukátot, ezüsttallért és más pénzeket is felsorol. Ezen elképesztő érték és pompa ellen méltatlankodva tiltakozik a puritán szellemű lelkész, *Bornemissza Péter*, amikor azt írta: „*Ne hurcoltassa [a főember] felesége szoknyája-*

²⁸⁷ GERVERS-MOLNÁR Vera, 1983. 31-32.

²⁸⁸ GERVERS-MOLNÁR Vera, 1983. 69-70., 70.

*farkán nagy gyöngyösen a porban a szegény éhezőknek verítékét, mert az szegény ember nem örökös rabja néki.*²⁸⁹

Dobó Ferenc, Dobó István fia, hatalmas uradalmakkal rendelkezett, köztük Sárospatakkal, Lévával, Lednicével, Szerednyével. A bécsi udvar ekkortájt sorozatban szerezte meg magyar főúri családok javait, így közöttük a Homonnai Drugeth, majd a Telekessy család, végül Illésházi István óriási vagyonát kobozta el. Dobó Ferenc betegségéről régóta tudtak, a mindenre kapható Szuhay püspök írta még Dobó Ferenc életében Rudolf királynak, hogy bátran adhat neki adományt és kiváltságot, hiszen ő beteg ember. „S ha meghal, majd találunk módot, hogy örökséget utólag elvegyük.”

Jellemző a viszonyokra, hogy Rudolf magyar király, aki súlyos pénzért szabad végrendelkezési jogot adott Dobónak, a megegyezést önkényesen felrúgva már 1602. szeptember 4-én, majd két héttel Dobó Ferenc halála előtt kiadott egy rendeletet. Ebben meghagyta, hogy Dobónak minden várát, ingó és ingatlan vagyonát foglalják le.²⁹⁰

Amint lehunya a szemét, 1602. szeptember 15-én a Magyar Kamara és az Udvari Kamara fegyveresekkel megszállta várait, katonáit lefogatta és börtönbe csukatta, s a kamarai kiküldöttek leltárba vettek minden ingóságot. Az értékek jó részét az udvarba küldték, és magának Rudolf királynak is válogattak belőle. Rudolf 1602. szeptember 27-én Wildner kamarai tanácsost azzal a megbízással küldte Sárospatakra, hogy Dobó kincstárából a legszebb műkincseket és ritka érmeket válassza ki számára, s hogy remek borait az udvar részére foglalja le. Másnap a király Prágában kiadott rendeletében azt követelte, hogy Dobó kincstárából az ékszereket, a templomi ornátusokat, a régiségeket, a lószerszámokat, a török fegyvereket és Dobó Ferenc legszebb lovait szolgáltatassák ki neki.²⁹¹

Közben megindult az örökség kérdéseinek tisztázása, a király háramlási jogának a biztosítása. Miután a birtokokat kifosztották,

²⁸⁹ ZIMÁNYI Vera, 1985. 385.

²⁹⁰ TAKÁTS Sándor, 1928. 415-416.

²⁹¹ TAKÁTS Sándor, 1928. 416-419.

a *Kamara* megegyezett az egyedüli örökösrel, *Perényi Zsófiával*, hogy a megmaradt készpénzt ajándékba adja, további 50.000 frt-ot kölcsönöz a *Kamarának*, a zálog címén kezében lévő birtokok zálogösszegét közel 250.000 frt-al megemeli, és férjhez megy *Siegfried Kollonichhoz*, akit később testvérével együtt az országgyűlés honosított.²⁹² A *Perényi Zsófiának* kiszemelt jövőendőbeli férj egyébként érsekújvári kapitány, majd később királyi főlovászmester volt.²⁹³

Dobó Ferencnek nem volt egyenesági örököse, így húgának, *Krisztinának Balassi Bálinttól* született *János* fiát tekintette a *Dobó* javak egyedüli örökösének. Viszont *János* 1601. december 12-én *Wroclawban* elhunyt. Ott is temették el, s a síremlékét *Dobó Ferenc* emeltette.²⁹⁴ Ezután már csak egy közeli rokona élt, aki *Perényi Zsófia* volt. Ennek a hölgynek az édesanyja *Dobó Domo*kos gyermekének, *Dobó Annának* volt a leánya, az apja pedig *nyalábi Perényi István*. A már kétszer megözvegyült fiatal *Zsófia asszonynak* az első férje *Székely György*, a második ura pedig *Forgách János* volt. Mint örökösnek, nemcsak a bécsi udvari mesterkedésekkel, kamarai kisemmizéssel, de a rokonokkal is meg kellett küzdenie, mert mindenki igényt tartott a vagyronra. Többek között a *Dobó-féle* jószágokra igényt nyújtott be *Bocskai István* is – akinek az édesanyja *Sulyok Sára Krisztina* nevű testvére volt –, miután az általa vezetett felkelés során hajdúi a még megmaradt kincseket már alaposan megdézsmálták. *Perényi Zsófia* halála után a fő örökös az első házasságából született fia, *Székely Jakab* lett. Viszont neki pereskednie kellett *Zeleméry Borbála* és annak férje, *Lorántffy Mihály* uram ellen is.

Székely Jakab elhunyt 1608-ban. Az ő halálával a *Dobó család* birtokainak legnagyobb részét *Dobó István Anna* nevű nővére, illetve annak leszármazottai örökölték. Miután *Dobó Anna Miklós*

²⁹² SINKOVICS István, 1985. 703. – *Dobó Ferenc* örökségének a bécsi udvar és a kamara által történt kifosztását részletesen ismerteti *Takáts Sándor Dobó Ferenc generálisról* írt tanulmánya. Lásd: TAKÁTS Sándor, 1928. 377-432.

²⁹³ VAJAY Szabolcs, 2002. 387.

²⁹⁴ SZVIRCSEK Ferenc, 2001. 94.

nevű fiának *Zeleméry Borbála* nevű leányát *Lorántffy Mihály* vette nőül, aki az anyja lett *I. Rákóczi Györgyné Lorántffy Zsuzsannának*, tőle, mint női ágon *Dobó örököstől*, a halála után a gyermekeire, a *Rákóczi-családra* háramlott a *Dobó-vagyon*, s vele együtt *Sárospatak* is.²⁹⁵

I r o d a l o m

Rövidítések

Agria	=	<i>Az Egri Múzeum</i> XVIII. kötetétől ez a sorozat neve
DIV LUK TA	=	<i>Az egri Dobó István Vármúzeum Legújabbkori Történeti Adattára</i>
EMÉ	=	<i>Az Egeri Múzeum Évkönyve</i> (a XVIII. kötetétől <i>Agria</i>)
é. n.	=	év nélkül
frt.	=	a forint 1945 előtti rövidítése
HML	=	Heves Megyei Levéltár, Eger
HML TA	=	Heves Megyei Levéltár, Eger Történeti Adattára

APOR Elemér, 2002

Feje fölött a pallos árnyéka. Dobó István regényes életrajza. Eger, Gonda Könyvkiadó.

BALOGH János, 1881

Egervár története. Eger.

BARTA Gábor, 1971

Ludovicus Gritti kormányzósága. = *Történelmi Szemle*, 14. évf. 3-4. sz. 289-319. old.

BÁRTFAI Szabó László, 1904

Ghymesí Forgách Ferenc 1535-1877. Budapest. (Magyar Történelmi Életrajzok.)

BENDA Kálmán (főszerk.), 1982

Magyarország történeti kronológiája. II. 1526-1848. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BENEDEK Gyula (összeállította és latinból fordította), 2007

Oklevelek és iratok Szolnok város történetéből 1075-1685. Szolnok. (Documentatio Historica X.)

²⁹⁵ SZEDERKÉNYI Nándor, 1890. II. 250.

- BESSENYEI József (sajtó alá rendezte, az utószót írta), 1981
Memoria rerum 1504-1566. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete. Budapest, Magyar Helikon. (Verancsics-emlékkönyv.)
- BESSENYEI József, 1993
 Török Bálint rokonai és szervitorai. = *Archívum Supplementum ad honorem Béla Kovács dedicatum.* Szerk.: Bán Péter – Á. Varga László. *A Heves Megyei Levéltár Közleményei Különszám.* Eger, 43-55. old.
- BESSENYEI József (a bevezetést írta, a forrásokat közléteszi), 1994
Enyingi Török Bálint. Budapest. Magyar Történelmi Társulat.
- BOROVSKY Samu (szerk.), 1903
Bars vármegye. Budapest. (Magyarország Vármegyéi és Városai.)
- BOROVSKY Samu (szerk.), 1905
Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely rt. város. Budapest. (Magyarország Vármegyéi és Városai.)
- BOROVSKY Samu (szerk.), 1909
Heves vármegye. Budapest. (Magyarország Vármegyéi és Városai.)
- BUDAI Ferenc, 1805
Magyarország polgári históriájára való lexicon, a XVI. század végéig. I-III. Nagyvárad.
- BUNYITAY Vince, 1883
A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. II. kötet. *Káptalanok, monostorok a püspökség alapításától 1566. évig.* Nagyvárad.
- BUNYITAY Vince – RAPAICS Rajmund – KARÁCSONYI (szerk.), 1904
Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. kötet. Budapest, 1530-1534. old.
- CSERNIK József, 1972
 A sárospataki sírkő megoldotta az évszázados titkot: Dobó Katalin élt. = *Heves Megyei Népszerűség,* október 22. 12. old.
- CSIPES Antal, 1972
Dobó István élete és szerepe Magyarország XVI. századi történetében. Eger, Központi Nyomda.
- CSIFFÁRY Gergely, 2003
 Az 1552-es egri várvédő hősök névsora, a sorsuk és az „egri név.” = *Agria XXXIX.* Szerk.: Petercsák Tivadar – Veres Gábor. Eger, 239-362. old.
- CSIFFÁRY Gergely, 2004
 Varkocs Tamás egri várkapitány emlékezete. = *Agria XL.* Szerk.: Petercsák Tivadar – Veres Gábor. Eger. 189-260. old.

- CSIFFÁRY Gergely, 2009
Bornemissza Gergely deák életrajza. = *Agria* XLV. Szerk.: Veres Gábor. Eger, 55-103. old.
- CSIFFÁRY Gergely, 2012
Emléksorok a mohácsi csata résztvevőiről. (Életrajzi gyűjtemény.) Kézirat. Eger, 1-721. old.
- CSOMA József, 1887
Magyar sírkövek. = *Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye*. V. kötet. Budapest, 181-187. old.
- DÉTHSY Mihály, 1998
Az utolsó Pálóczi végrendelete. = Csukovits Enikő (szerk.): *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Budapest, 37-44. old.
- DÉTSY Mihály – KOZÁK Károly, 1972
Eger vára. = Dercsényi Dezső – Voit Pál (szerk.): *Heves megye műemlékei*. II. Budapest, Akadémiai Kiadó, 7-159. old.
- DIÓS István (főszerk.), 1993
Magyar Katolikus Lexikon. II. kötet. Budapest.
- ECKHART Ferenc, 1946
Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest.
- ECKHARDT Sándor, 1943
Az ismeretlen Balassi Bálint. Budapest.
- ERDÉLYI Pál, 1899
Balassi Bálint 1551-1594. Budapest, 1-245. old. (Magyar Történelmi Életrajzok 15.)
- G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó – SZABÓ Péter, 2006
Koronás fejedelem. Bocskai István és kora. Budapest, General Press.
- FEKETE Lajos, 1926
Bevezetés a hódoltság török diplomatikájába. Budapest.
- FODOR László, 2011.a
Dobó István sírjának kutatása, megtalálása és az egri hős földi maradványainak újratemetése. = *Agria* XVII. Szerk.: B. Gál Edit – Veres Gábor. Eger, 121-132. old.
- FODOR László, 2011.b
Dobó István sírjának kutatása, megtalálása és újratemetése. ≡ Renn Oszkár (szerk.): *Dobó István, a hányatott sorsú, hős egri várkapitány. Emlékezés. Az emlékülésen elhangzott előadások*. Eger, 2011. június 25. 25-34. old.
- FODOR Pál, 1991
Magyarország és a török hódítás. Budapest, Argumentum Kiadó.

- FORGÁCH Ferenc, 1982
Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt. Fordította: Borzsák István. Vál., a szöveget gond., jegyz. Kulcsár Péter. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- GERGELY Jenő, 1986
A magyarországi bányásztársadalmi története 1867-ig. Budapest, Műszaki Könyvkiadó.
- GERVERS-MOLNÁR Vera, 1983
Sárospataki síremlékek. Budapest, Akadémiai Kiadó. (Művészettörténeti Füzetek 14.)
- GILICZE János – PÁL Lászlóné Szabó Zsuzsanna, 2002
Város a Maros mentén. Makó története a források tükrében. Szeged.
- GULYÁS Pál, 1978
Magyar írói álnév lexikon. A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei. Budapest.
- GYÁRFÁS István, 1879
Dobó István Egerben. Budapest. (Értekezések a történeti tudományok köréből. VIII. kötet. V. szám.) (Hasonmás kiadás. Damjanich Múzeum, Szolnok, 1971.)
- GYÁRFÁS István, 1885
Jász-kúnok története. IV. 1542-1686-ig. Budapest.
- HEGEDŰS Attila – PAPP Lajos (szerk.), 1991
Középkori leveleink (1541-ig). Budapest. Tankönyvkiadó.
- HIMMLER György, 1984
 Léva vára és a két Dobó. = *Honismeret*, XII. évf. 6. szám. 50-53. old.
- HOLUB József, 1921
 Az életkor szerepe a középkori jogban és „az időlátott levelek.” I. közlemény. = *Századok*, 32-76. old.
- HORVÁTH Mihály, 1858
Magyar Történelmi Okmánytár a Brüsszeli Országos Levéltárból és a Burgundi Könyvtárból. II. kötet. 1535-1553. Pest.
- HÓVÁRI János, 1987
A hűtlen Dobó. Budapest. Gondolat Kiadó. (Labirintus sorozat.)
- HÖGYE István, 1986
Zempléni históriák. I. A honfoglalástól 1849-ig. (Szemelvények a Történelembarátok Körei részére.) Budapest-Miskolc. A TIT Történelmi Választmányának kiadványa.
- HÖGYE István, 2002
Zempléni históriák. Szerk.: Dobrossy István. Miskolc.

- ISTVÁNNFFY Miklós, 2003
Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Sajtó alá rendezte: Benits Péter. Budapest. Balassi Kiadó.
- JANÓ Ákos, 2002
 Sárospatak 1528. évi „hadtörténete.” = Mészáros Kálmán (szerk.): *Írott és tárgyi emlékek kutatója. Emlékkönyv Bánkúti Imre 75. születésnapjára.* Budapest. 53-60. old.
- JOÓ Tibor – ZSÓRY József, 1975
 Tolcsva műemlékei. = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XIII-XIV.* Szerk.: Bodó Sándor – Szabadfalvi József. Miskolc. 211-240. old.
- KALMÁR János, 1971
Régi magyar fegyverek. Budapest.
- KÁPLÁR László, 1984
Ismerjük meg a numizmatikát. Budapest. Gondolat Kiadó.
- KAPOR Elemér, 1971
 Legyen, ne legyen Dobó Katica? = *Heves Megyei Népujság*, október 20. 7. old.
- KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc (szerk.), 1909
Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. IV. kötet. 1542-1547. Budapest.
- KARÁCSONYI J. – KOLLÁNYI F. – LUKCSICS J. (szerk.), 1912
Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. V. kötet. 1548-1551. Budapest.
- KÁROLYI Árpád, 1879
 Dobó István és Balassa János összeesküvésének történetéhez. I-III. közlemény. = *Századok*, 398-412., 488-509., 564-597. old.
- KENYERES Ágnes (főszerk.), 1967
Magyar életrajzi lexikon. I. Budapest.
- KENYERES István, 2006
 Dobó István (1502?-1572). Életrajzi vázlat. = *Az Egri Vár Híradója* 38. Szerk.: Berecz Mátyás. Eger, 160-194. old.
- KENYERES István, 2008
Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Budapest.
- KENYERES István, 2011
 Magyarországi kölcsönügylet a XVII. században. Réz, marha, hitel. = *Élet és Tudomány*, LXVI. évf. 42. sz. október 14. 1293-1295. old.
- KOPPÁNY Tibor, 1999
A középkori Magyarország kastélyai. Budapest, Akadémiai Kiadó. (Művészettörténeti Füzetek 26.)

- KOLACSKOVSZKY Lajos, 1954
 Dobó Katica. = *Heves Megyei Néplélektudományi Közlemények*, október 3. 4. old.
- KOVÁCS Béla, 1987
Az egri egyházmegye története 1596-ig. Eger.
- E. KOVÁCS Péter, 2011
Magánélet Mátyás király korában. Budapest, Corvina Kiadó.
- KÖSZEGHY Péter, 2004
 Balassi Bálint élete. = Csörsz Rumen István – Köszeghy Péter – Pálffy Géza – Szentmártoni Szabó Géza: *Balassi Bálint és kora*. Budapest, 7-42. old.
- KÖSZEGHY Péter, 2008
Balassi Bálint. Magyar Alkibiádész. Budapest, Balassi Kiadó.
- KUBINYI Ferenc–VAHOT Imre, 1854
Magyarország és Erdély képekben. IV. kötet. Pest.
- MAKKAI László, 1944
Erdély története. Budapest.
- MAKSAY Ferenc (szerk. bev.), 1990
Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I-II. Budapest. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok Sorozat szerkesztő: Varga János.)
- MARKÓ László, 2001
Új Magyar Életrajzi Lexikon. II. kötet. Budapest.
- MISKEI Antal, 2010
 Ortodox népesség a középkori Ráckeven (XV-XVIII. század.) = *Archívum* 19. A Heves Megyei Levéltár Közleményei. Szerk.: Csiffáry Gergely. Eger, 31-62. old.
- MOLNÁR Vera, 1965
 Beszámoló a sárospataki gótikus templom 1964. évi ásatásairól. = *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964/65*. Szeged. 127-135. old.
- NAGY Gábor (szerk.), 1998
Magyar História 1526-1608. (Forrásgyűjtemény.) Debrecen.
- NAGY Iván, 1857-1868
Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. I-XII. Pest.
- NEMESKÜRTY István (vál., a szöveget gond., jegyz.), 1980
Heltai Gáspár és Bornemissza Péter művei. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó. (Magyar Remekírók sorozat.)
- NEMESKÜRTY István, 1984
Bornemissza Péter kísértései. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.

- NÉMETH Béla, 1903
Szigetvár története. Pécs, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt.
- OBORNI Teréz, 2011
Udvar, állam és kormányzat a koraújkori Erdélyben. (Tanulmányok.)
 Budapest, 74-82. old. (ELTE Udvertörténet kötetei IV. Sorozatszerkesztő: Szabó Péter.)
- PATAKI Vidor, 1934
Az egri vár élete. = A Ciszterci Rend egri Szent Bernát Gimnáziumának Értesítője az 1933-34. iskolai évről. Eger, 7-71. old. (Különnyomat.)
- PÉCH Antal, 1884
Alsó-Magyarország bányamívelésének története. I. kötet. Budapest.
- RÚZSÁS Lajos, 1939
Az egri vár gazdálkodása a XVI. században. Budapest.
- SINKOVICS István, 1985
A békeidőszak az 1570-1580-as években. = Pach Zsigmond Pál (főszerk.): *Magyarország története 1526-1686.* I. kötet. Budapest. 605-707. old.
- SOÓS Imre, 1975
Heves községei 1867-ig. Szerk.: Kovács Béla. Eger.
- SUGÁR István, é. n.
Dobó István síremléke. Eger. (A Dobó István Vármúzeum kiadványa.)
- SUGÁR István, 1965
Dobó István végrendelete. = Az Egeri Vár Híradója, 6. szám. Szerk.: Szabó János Győző, 22-24. old.
- SUGÁR István, 1984
Bornemissza Gergely deák élete. Szerk.: Bodó Sándor – Petercsák Tivadar. Eger. (Studia Agriensia 4.)
- SUGÁR István, 1993-1994
Az egri vár gazdálkodási, adminisztrációs és katonai szervezete. = Agria. XXV-XXVI. Szerk.: Petercsák Tivadar – Szabó J. József. Eger, 67-101. old.
- SZABÓ András, 2005
Reformáció Északkelet-Magyarországon: meggondolkoztató esetek. = Szabó András (szerk.): *Mezőváros, reformáció és irodalom.* Budapest. Universitas Könyvkiadó, 41-49. old.
- SZABÓ János Győző, 1973.a
Adatok Dobó István élettörténetéhez. A családi keretek és hagyományok kialakulása a XIII-XV. században. = EMÉ X. Szerk.: Bakó Ferenc. Eger, 19-64. old.

- SZABÓ János Győző, 1973.b
 Dobó István utolsó évei és halála. I. A krónikások tanúsága. = *Az Egri Vár Híradója* 9-10. Szerk.: Szabó János Győző. Eger, 5-37. old.
- SZABÓ János Győző, 1975
 Dobó István utolsó évei és halála. II. Szondy György levelei Göncről. = *Az Egri Vár Híradója* 11. Szerk.: Szabó János Győző. Eger, 41-55. old.
- SZAKÁLY Ferenc, 1969
 Tolna megye negyven esztendeje a mohácsi csata után (1526-1566.) = Puskás Attila (szerk.): *Tanulmányok Tolna megye történetéből*. II. Szekszárd, 5-85. old.
- SZAKÁLY Ferenc, 1983
 Török megszállás alatt (1543-1686.) = Kristó Gyula (szerk.): *Szeged története 1. A kezdetektől 1686-ig*. Szeged, 535-738. old.
- SZAKÁLY Ferenc, 1995
Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Budapest. Balassi Kiadó. (Humanizmus és reformáció.)
- SZÁNTÓ Imre, 1973
 Dobó István. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 20. évf. 1. szám. 3-37. old.
- SZEDERKÉNYI Nándor, 1890
Heves vármegye története. II. kötet. A mohácsi vésztől Egervára eleséig. 1526-1596. Eger.
- SZEMÁN Attila, 1997
 A bányászat az ország három részre szakadása idején a 16. század közepétől 1711-ig. = Faller Gusztáv – Kun Béla – Zsámboki László (szerk.): *A magyar bányászat évezredes története*. I. kötet. Budapest, 136-197. old.
- SZERÉMI György, 1979
Magyarország romlásáról. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. A bevezetést és a szövegmagyarázatokat írta Székely György. Budapest. Szépirodalmi Könyvkiadó.
- SZOLECZKY Emese, 2005
 Huszt várának helye és szerepe Magyarország védelmi rendszerében. = Hausner Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Budapest. Argumentum Kiadó, 699-729. old.
- SZVIRCSEK Ferenc, 2001
 Balassák nyomában a Felvidéken. = *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*. XXV. Salgótarján, 63-96. old.

- TAKÁTS Sándor, 1907
A magyar vár. Első közlemény. = *Századok*, 726-741. old.
- TAKÁTS Sándor, 1915
Rajzok a török világból. I-III. Budapest.
- TAKÁTS Sándor, [1927]
Szegény magyarok. Budapest. Genius kiadás.
- TAKÁTS Sándor, [1928]
Régi magyar kapitányok és generálisok. Budapest.
- TÓTH Péter, 2001
Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. II. 1561-1563. Szerk.: Dobrossy István. Miskolc. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 40.)
- VAJAY Szabolcs, 2002.
A Máltai Rend magyar lovagjai. 1530-2000. I. kötet. Budapest. Mikes Kiadó Kft.
- VÁNYI Ferenc (szerk.), 1993
Magyar irodalmi lexikon. Budapest. Kassák Kiadó.
- VARGA Domokos, 1992
A mogyeriektől Mohácsig. (A magyarság története 1526-ig.) Budapest. Tankönyvkiadó.
- VARJAS Béla, (szerk), 1990
Régi magyar költők tára. IX. kötet. XVI. század. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- R. VÁRKONYI Ágnes, 1994
Europica varietas – hungarica varietas. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- VASS Előd, 1984
A középkori és török kori Kecel. = Bárh János (szerk.): *Kecel története és néprajza*. Kecel, 63-75. old.
- VERESS D. Csaba, 1986
A szegedi vár. Budapest. Zrínyi Katonai Kiadó.
- VERESS Endre, 1901
Izabella királyné 1519-1559. Budapest. (Magyar Történelmi Életrajzok 17.)
- VERESS Endre, 1941
Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221-1864. Budapest.
- ZIMÁNYI Vera, 1985
Gazdasági és társadalmi fejlődés Mohácstól a 16. század végéig. = Pach Zsigmond Pál (főszerk.): *Magyarország története 1526-1686*. Budapest. Akadémiai Kiadó, 285-391. old.
- ZOLNAY László, 1982
Az elátkozott Buda. Buda aranykora. Budapest. Gondolat Kiadó.

